EDITURA UNIVERS

Două povestiri remarcabile reunite într-un singur volum de Elio Vittorini, scriitorul italian contemporan cunoscut la noi ca și în lumea întreagă prin romanele: ***Oameni și neoameni, Călătorie în Sicilia, Femeile din Messina.***

Lei 5

122

1970

ELIO VITTORINI • ERICA ȘI FRAȚII SĂI. GARIBALDINA

ELIO VITTORINI

ERICA ȘI FRAȚII SĂI. GARIBALDINA

COLECȚIA MERIDIANE

Coperta: *Malina Juravle*

Elio Vittorini
ERICA E I SUOI FRATELLI
LA GARIBALDINA

Elio Vittorini

Erica și frații săi

Garibaldina

În românește de *Eta Boeriu*
cu o notă de încheiere a autorului

Editura Univers

București — 1970

ERICA ŞI FRAŢII SĂI

I. Cînd Erica sosi în marele oraş era sfîrşitul unui război, iarnă şi frig cu fîntînile îngheţate în pieţe. Se duse să locuiască în două încăperi negre de la parterul unei curţi înconjurată de balcoane negre, pline de copii care urlau. Şi ea era copil, avea doar patru sau cinci ani, şi în curînd uită de lumea unde trăise pînă atunci. Dar continuă să aibă aceleaşi vise ca înainte.

Visa mai ales struguri, nişte struguri cu o culoare dulce, un galben mat, atins de frig, dar struguri nu pentru mîncat ci pentru locuit. Nişte păduri ca mierea cu păsări nevăzute care cîntau prin ele şi boabe mari pline de miez în care pătrundeai şi te simţeai fericit. Ea era singură într-o boabă, dar ştia că tuturor li se întîmplă acelaşi lucru şi tovărăşia celorlalţi o făcea să se simtă în siguranţă. Tocmai aceasta era fericirea : tovărăşia celorlalţi. Căci pentru ea era urît pe lume tocmai ceea ce ar fi putut să nu existe. Dacă n-ar exista pisicile ! se gîndea. Dacă n-ar exista rochiile roşii ! Dacă n-ar exista calea ferată ! Se gîndea, se gîndea, şi se înspăimînta. Şi spaima ei nu erau lupii şi nu erau nici zmeii : era spaima de a se trezi într-o lume din care ar fi lipsit ceva.

Toate acestea rămaseră aceleaşi pentru ea şi în marele oraş. Se risipi frigul îndelung al ier-

nii şi începu primăvara, începu vara, se răspîndi pretutindeni mirosul puternic al mării, de pe vasele de război apărură marinarii care coborau în fiecare după-masă pe străzi. Din cărămizile parterului ieşiră la lumină gîndacii, dar căldura verii, din cîte îşi amintea, fu mai plăcută ca oriunde. De altminteri iernile reîncepură, începu deîndată o a doua iarnă, începu a treia, căzu zăpadă şi Erica visă păsări de zăpadă. Minunată era în vis fericirea tovărăşiei cu păsările de zăpadă. Se aprinse şi mai vie în sufletul ei bucuria pentru lucrurile care existau şi fu fericită că în curte existau atîţia copii, fu fericită să meargă la şcoală, să meargă după pîinea caldă la brutărie, să meargă după apă la fîntîna din piaţă, fu fericită cînd se născu în casa lor încă un frăţior.

Acum erau cinci în cele două camere de la parter : tatăl, mama, ea, Lucreţia care avea cu patru ani mai puţin decît ea şi frăţiorul abia născut. Bineînţeles avea să mai treacă încă destulă vreme pînă cînd frăţiorul ar fi putut să însemne şi el tovărăşie. Dar oare avea vreo importanţă asta ? Toată curtea era numai tovărăşie, grămezi de copii se jucau tăvălindu-se în noroiul de sub poartă şi nesfîrşite ploi urmară unei alte veri, iar mama întinse rufele prin camere să se usuce.

II.

Epoca rufelor întinse în casă la uscat în timp ce afară ploua era cea mai frumoasă. Mama nu prea putea să-şi vadă de treburi prin încăperile ocupate şi se aşeza cu ei, copiii, lîngă sobă, o lăsa pe Erica să aducă în casă şi cîte o fetiţă din vecini şi le spunea poveşti. Mai tîrziu venea şi tata de la lucru, se arăta bucuros de ce găsea şi, întrerupînd-o pe mama, continua el povestea. Aşa treceau iernile, Erica împlini şapte, împlini opt, împlini nouă ani... Tata lucra la forjă, era montator şi cîştiga o pîine monotonă. Curînd Erica începu să înţeleagă că părinţii ei erau săraci întocmai cum erau părinţii din unele poveşti. Şi începu să-şi observe tatăl şi mama cu neîncredere, începu să se teamă c-ar putea deveni răi. Ştia din poveşti că părinţii săraci ajung să fie răi, că îşi duc copiii în pădure şi-i lasă acolo. Se gîndea că tata n-ar fi putut niciodată să-i lase singuri într-o pădure, dar că mama ar fi fost în stare s-o facă. Ea nu fusese niciodată întru totul bună cu ei, copiii, şi nu rîdea decît atunci cînd tata era acasă. Îi rîdea lui. Erica se simţea jignită de treaba asta. Era limpede că mama nu-şi găsea tovărăşie decît în el şi-n nimeni altul. Şi pentru că într-o noapte, cînd îi auzise cum se foiau şi se jucau amîndoi pe întuneric, îi chemă şi iar îi chemă zadarnic, fără să i se răspundă, Erica nu mai avu încredere nici în tatăl ei şi trase cu urechea şi mai atent la cele ce spuneau.

Vorbeau despre „mizerie" ; mereu despre „mizerie". Tata avea nevoie de o pereche de pantofi. Mama avea nevoie de o bluză. La forjă scăzuseră din nou salariile şi dacă ar fi continuat să le scadă mereu n-ar fi putut să mănînce altceva decît mămăligă şi peşte. Şi ce-ar fi fost dacă ar fi mîncat numai mămăligă şi

peşte ? se gîndea Erica. Ce rău era într-asta ca să se teamă atîta ? Nu era de o mie de ori mai rău să fie lăsaţi singuri într-o pădure şi să piardă lumea ? Spaima aceasta creştea în ea pentru că zi de zi o simţea tot mai aproape. După joaca pe care cei doi o încingeau în întunericul nopţii îi presimţea uniţi într-o misterioasă şi tainică tovărăşie, într-un soi de complot, de înţelegere din care erau excluşi toţi ceilalţi şi chiar şi ei, copiii, şi se temea din ce în ce mai mult de ei. Din pricina acestei tovărăşii ce-i izola de ceilalţi, ar fi putut să ajungă într-adevăr necruţători. Şi din adîncul inimii zvîcnea în ea o spaimă ca de gheaţă.

Ce putea face ca să scape şi ea şi fraţii ei ? Ar fi izbutit să ajungă acasă împreună cu ei din inima unei păduri ? Ar fi izbutit să-şi însemne drumul ? Şi începu, asemenea copiilor din poveste, să-şi facă o provizie de pietricele. Împlini nouă, împlini zece ani şi dobîndi siguranţa că avea să izbutească. I se părea că ştie toate drumurile. Dar, chiar şi izbutind să se întoarcă acasă, ce-ar fi rezolvat ? Vorbele la care trăgea cu urechea deveneau pe zi ce trece tot mai înfricoşătoare. Tata se simţise rău în timpul lucrului, cu ceea ce mînca la prînz nu izbutea să-şi potolească foamea şi în ultimele ore la forje simţea că i se învîrteşte capul. Ar fi fost o nenorocire dacă s-ar fi îmbolnăvit. Dacă n-ar fi fost copiii ăştia ! zicea mama. Şi se plîngea că ajunsese dezgustător de slabă, că nu mai era o femeie, că-i era ruşine cînd o atingea...

Într-o iarnă începu să nu se mai facă foc în sobă. Erica tremura de frig. Mama vorbi despre moarte. Vreme de două zile nici mămăligă nu mai fu pe masă. Frigul, foamea prevesteau spaima părăsirii într-o pădure şi Erica visă păsări de zăpadă care o îngheţau. Toate îi dădeau de bănuit, nu mai exista certitudinea tovărăşiei. „Iar mi-au scăzut salariul !“, zicea în fiecare săptămînă tata. Şi mama urla. Aşa ? Şi ce-aveau să se facă ? Nu se mai căina pe ea, îi căina pe ei, copiii. Lucreţia era desculţă, Erica n-avea nimic pe sub rochie...

Dar toate acestea n-o uşurau pe Erica, nu-i alungau spaima. Dimpotrivă. Ea ştia că tocmai din pricina asta se hotărau părinţii să-şi sacrifice copiii. Întotdeauna omorau plîngînd... Şi în mila aceea a lor simţi suprema condamnare.

Avea zece ani, se gîndi să fugă împreună cu fraţii ei. Dar Lucreţia n-o luă în serios cînd încercă să-i explice primejdia ce-i ameninţa. Lucreţia nu se temea de nimic, nu înţelegea că erau săraci, nu înţelegea că era frig şi că erau flămînzi. Ce ciudat ! Lucreţia era aşa cum fusese ea cînd nu-i ameninţa încă primejdia. Şi în Erica se născu bănuiala că primejdia existase dintotdeauna, că foamea şi frigul existaseră dintotdeauna în casă, că tata şi mama vorbiseră dintotdeauna, cu aceeaşi deznădejde despre „mizerie“. Dumnezeule ! se gîndi. Trăise neştiutoare sub ameninţarea unei asemenea primejdii ? Ar fi putut să fie părăsită într-o pădure aşa neştiutoare şi lipsită de apărare cum era ?

III. Împlini apoi unsprezece, doisprezece ani, veniră veri minunate, tata fluiera prin curte întorcîndu-se acasă. Fură vremuri mai bune. Erica se juca pe maidanul DE VÎNZARE PENTRU CONSTRUCȚII care se întindea în spatele clădirilor din curte; crescu și se duse cu alte fetițe pe plaje să se uite la cei ce se îmbăiau. Împlini, cum spuneam, unsprezece ani. Începu chiar să și înoate cu celelalte fete prietenele ei, și fu sigură că nu mai era o fetiță care putea fi părăsită într-o pădure.

Și astfel, prin încrederea pe care și-o cîștigase în ea însăși, vechea spaimă din sufletul ei se spulberă. Și în siguranța dobîndită nu se mai temu nici pentru ea, nici pentru sora ei Lucreția, nici pentru frățior. Dar rămase neîncrezătoare față de mama și de tatăl ei, continuă să vadă în ei niște fiare primejdioase, asmuțite de foame, vremea scurgîndu-se așa pînă în preajma unei alte veri.

Împlini doisprezece ani. Vechea spaimă nu-i mai întețea bătăile inimii, dar se uita mereu cu aceeași bănuială la fețele întunecate de lipsuri ale mamei și ale tatii. Se amesteca și ironia în bănuiala ei, căci se simțea sigură de sine. Și era înțeleaptă: nu le păstra ranchiună.

Avea doisprezece ani, nu mai mergea la școală și creștea cuminte, atentă, harnică, știa de pe acum să-și înlocuiască mama în toate trebile casei. Mama nu găsea niciodată nimic să-i reproșeze, dar continua s-o trateze ca pe un copil, nu-i vorbea, nu-i zîmbea, se uita numai la ea din cînd în cînd cu ochi rătăciți.

— Păcat că nu-i băiat, o auzi spunîndu-i tatii odată. Ar putea să te ajute și să cîștige și ea un ban.

Era iarăși iarnă, cu soba tot fără foc. Tata ridica din umeri. Nu însemna c-ar fi găsit de lucru dacă era băiat. Și în casă începu să se vorbească despre cît era de greu să găsești de lucru. Nimeni nu mai angaja muncitori. Cine lucra lucra și cine își pierdea slujba era un om pierdut. Începuseră să-i numere pe degete pe cei rămași fără lucru, cutare și cutare, și în fiecare zi aflau de cîte unul... Se vorbea despre treaba asta ca despre o molimă care creștea. Și trecu toată iarna. Bărbații din curte treceau grăbiți pe lîngă ziduri cu fețele întunecate. Erica observă că nu se mai strîngeau laolaltă, că abia se salutau: ca și cum s-ar fi temut unii de alții. Și se întîmplă ca soția unui muncitor de la etajul al treilea să moară; muncitorul era bătrîn, rămase în ziua aceea acasă cu copiii, iar apoi cînd se întoarse la fabrică află că rămăsese fără slujbă. Era deajuns să lipsești o singură zi de la lucru și a doua zi te trezeai fără el, zicea tata.

Vara nu aduse nici o schimbare în bine, lumea continua să vorbească despre aceleași lucruri înfricoșătoare. Nenorocirea se abătuse peste două familii din curte și proprietarii nu putuseră să le dea afară din casă, dar le luară mobilele și le tăiară gazul și lumina. Și Erica îl auzi pe tatăl ei spunînd că și la forjă începuseră concedierile; cinci dintr-odată; cinci de la turnătorie. Acum trebuiau să concedieze și cîțiva montatori; de voie de nevoie, ca să

restabilească echilibrul dintre cei de la turnătorie şi montatori ; şi el era tocmai montator. Erica văzu că mama se îngălbenea la faţă.

— Tu însă nu eşti în primejdie, zise mama. Tu eşti dintre cei buni.

Tata clătină din cap. Nu era vorba despre buni sau răi. De altminteri nu conta nici să rămîi fără lucru. Cu el sau fără el tot mureai de foame. Salariul scăzuse cu încă 20 de centime pe oră. Deci mai puţin cu 1,60 pe zi. Adică cu 9,60 pe săptămînă. Şi cum puteai mînca mai puţin ?

— Să mîncăm mai puţin ? striga mama.

Era tocmai ora mesei şi mama pusese pe masă mămăligă şi cîteva frunze de cicoare. În fiecare zi mămăligă şi frunze de cicoare. Era mîncare pentru pui, nu pentru oameni. Cum să mănînci mai puţin ?

Se angajă la spălatul vaselor într-o familie de funcţionari la percepţie : erau proaspăt căsătoriţi şi locuiau în curte, dar la etajul întîi, cu o fereastră ce dădea spre piaţă. Bărbatul avea favoriţi şi o pălărie vineţie ; femeia, un soi de fetiţă burtoasă în capot înflorat, cînta pe canapea cuvinte din *Traviata* acompaniindu-se la mandolină. În felul acesta mama recîştigă opt lire pe săptămînă din cele 9,60 pe care tata le pierdu nu mult după aceea. Şi Erica avea treisprezece ani. Vara trecu ; prin piaţă, ca să mergi după apă, trebuia să calci acum peste frunzele moarte ale ulmului din mijlocul ei. Erica se ducea deseori după apă ; avea treisprezece ani şi îşi simţea deja sînii ; băieţii pe bicicletă descriau curbe elegante în jurul ei.

IV. În curînd însă, faptul că mama îi spăla vasele burtoasei deveni de prisos. Salariul scăzu cu alte zece centime pe oră, adică cu alte optzeci de centime pe zi, adică cu alte 4,80 de lire pe săptămînă. Şi totuşi tata era mulţumit că nu-şi pierduse cel puţin slujba. Concediaseră patru montatori şi încă cinci oameni de la topitorie. La fiecare chenzină se făceau alte concedieri. În curte familiile lovite erau trei acum, fără a mai pune la socoteală pe cele două dinainte care plecaseră undeva unde se construia o şosea. Dar, fie că bărbaţii fuseseră concediaţi, fie că nu, lumea trăia cam în acelaşi fel în toate casele din curte. Chiar şi cei care munceau nu reuşeau, de pildă, să plătească lumina, şi firul le fusese tăiat. Numai ferestrele celor de la „etajele înstărite", unde locuiau controlorii de tramvaie, şefii de tren, într-un cuvînt „domnii", cum erau cei cărora mama Ericăi le spăla vasele, străluceau seara de lumină electrică.

Din fericire nu era încă frig. Venise octombrie, venise noiembrie şi se părea că iarna avea să fie blîndă. Muncitorii şedeau în întunericul scărilor, la parter, zburau prin aer lilieci ; şi nimeni nu scotea o vorbă, nici măcar copiii. Nu se auzea decît glasul inconştient al unui aparat de radio de la unul din „etajele înstărite". Şi se întîmplă un lucru cu totul neobişnuit.

Soseau maşini cu un fîşîit superb de cauciucuri, se opreau înaintea porţii şi domni de seamă intrau în curte. Era un lux şi-o eleganţă de oameni bine îmbrăcaţi şi siguri de sine.

„O, extraordinar!" exclamau. Întrebau unde locuiau şomerii. Cîte cineva din curte le arăta: acolo, acolo şi acolo. Şi vesela lor ceată se ducea acolo, acolo şi acolo, şi se auzeau vocile calde ale doamnelor elegante prin odăi. Lăsau cîte zece lire şi cămăşi ori chiloţi de mătase uzate. Intrară şi în locuinţa Ericăi; nu distingeau şomerii de neşomeri dacă nu le arătai unde locuiau. Şi Erica fu fericită. Una din doamne era ca o regină şi îi ceru de băut. Dar doamna nu vru să-i lase intactă fericirea. Îi întinse zece lire. „O, eu nu-s şomeră", zise Erica; nu voia să ia banii. Toată ceata rîse şi doamna puse la loc moneda de zece lire, îi dădu una de două. „Ce fetiţă frumoasă, nu?" zise. Îi spuse să-şi cumpere bomboane.

Erica îşi cumpără o periuţă de dinţi. Avea treisprezece ani, la vară urma să împlinească paisprezece şi ducea în spate toată casa. Mama găsise de spălat vase şi la o altă familie. Înaintară în iarnă, veni şi ianuarie, mama cîştiga cincisprezece lire pe săptămînă, tata vreo şaptezeci şi ianuarie nu fu blînd de loc. Ba dimpotrivă, fu cumplit. Fîntîna din piaţă îngheţă şi ferestrele orbiră. Era neapărat nevoie de puţin foc. Şi tata avu o idee.

Se afla în curtea lor un colţ de casă părăsită care dădea cu o jumătate în curte şi cu cealaltă jumătate spre un urcuş pietros care ducea către o cazarmă. Erau rămăşiţele unei vechi case demolate pe care n-o dărîmaseră cu totul ca să nu spargă îngrăditura curţii. Părea să fie şi primejdioasă. Avea o scăriţă exterioară cu o balustradă care, de atîta cît

fusese încălecată de copii, nu se mai ţinea decît în trei locuri. Şi în spate, unde se întindea terenul DE VÎNZARE PENTRU CONSTRUCŢII, se vedeau din ea două camere retezate pe mijloc, una dedesubt şi una deasupra, cu pereţii tapetaţi. Bucăţi de tencuială se îngrămădeau fără încetare la picioarele zidurilor, ca nişte frunze la poalele unui copac într-o perpetuă toamnă. Tatii îi veni atunci o idee.

— Ştiţi ceva? zise. Să mergem să ne instalăm acolo, cel puţin aşa n-o să mai plătim chirie. Nimeni n-o să ne dea afară. Şi cu banii de chirie o să ne putem încălzi.

— Mai întîi să vedem dacă este sobă, zise mama.

Dar ideea era minunată. O idee de pus în aplicare noaptea. Şi tata într-o noapte se duse să vadă mai întîi cum stau lucrurile. Erica aşteptă trează, fericită de emoţie, întoarcerea lui. „Totul e în ordine", zise el întorcîndu-se. Uşile şi ferestrele erau zăvorîte şi el se căţărase pe dărîmăturile din spate, intrase printr-o poartă ce comunica cu cartierele demolate.

— Nu sînt decît două camere, zise. Dar în perfectă stare, una dedesubt şi una deasupra. Cea de deasupra poate că nu-i de locuit. Poate că plouă înăuntru. Dar cea de dedesubt e mare. Şi există bucătărie şi sobă.

A doua noapte se duse toată familia, cu lanterna... Tata deschise din interior uşa ce da spre curte. Şi copiii, într-o febrilă agitaţie, ajutară să care mobilele în casa cea nouă. Frigul îngheţa lumina lanternei. Totul era la fel

de negru înăuntru ca şi afară. Pur şi simplu minunat, se gîndea Erica. Şi în noaptea aceea neîncrederea ei faţă de părinţi luă sfîrşit; îi simţea complotînd alături de ea; şi amuzaţi ca ea de aventură.

V. Iarna continuă uşoară în noua casă. Nimeni nu zise nimic despre ocuparea ei. Cei din curte îi priveau părînd a-şi zice: „Ia te uită!" şi zîmbeau, şi nu păreau că le păstrează pică pentru că nu le venise lor în minte ideea aceea. Toată familia locui în camera de la parter: camera de deasupra rămase o simplă magazie, avea într-un loc o gaură în tavan şi o uşă, cea prin care intrase tata, care se deschidea în gol. Copiii făcură din ea o cameră de mistere, Erica îşi făcu un culcuş, deschidea uşa care dădea în gol şi din pragul ei striga la copiii care se jucau pe terenul DE VÎNZARE PENTRU CONSTRUCŢII.

Creşteau urzici pe maidanul acela, era un soi de cîmpie.

Şi iarna trecu cu un foc zdravăn duduind în sobă. Găteau cu cărbune şi luminau odaia cu petrol. Mama şi tata fuseseră apucaţi de pasiunea proviziilor şi cu banii pentru chiria pe care n-o mai plăteau îşi făceau provizii de cărbuni, de lemne şi de petrol pe care le îngrămădeau în camera de sus. „Bun, aşa mai merge", zicea tata. Era mulţumit de norocul lor. Urca sus, deschidea larg uşa care dădea

în gol şi se uita în depărtare cu mîinile în şolduri. Îi plăcea să fumeze, în anii din urmă fumase foarte puţin, dar acum începea să-şi umple iarăşi pipa.

— Şi tu ai putea să nu le mai speli vasele împuţiţilor ălora, îi zise mamei.

— Dragul meu, răspunse mama, aş vrea să-i fac o rochie Ericăi.

Erica crescuse mult şi rochia pe care o purta îi lăsa genunchii descoperiţi. De îndată ce află că mama voia să-i facă o rochie, se apucă să ţopăie. Avea să fie roşie? De atîta timp îşi dorea o rochie roşie. Avu o rochie roşie şi terenul DE VÎNZARE PENTRU CONSTRUCŢII fu roşu de maci. Cerul se umplu de păsări noi. Între timp aparatele de radio invitau lumea la călătorii şi viligiatură. Apoi, dintr-o dată, tata se întoarse de la lucru negru la faţă.

Era sîmbătă.

— Ce s-a întîmplat? întrebă mama.

Bărbatul se trînti pe scaun, plecîndu-şi capul într-o parte.

— La urma urmei, zise.

Ce voia să spună? Mama îi aduse de mîncare. Nu era mămăligă dar tot ceva asemănător. Nu puteai mînca mămăligă vara. Şi pe urmă era sîmbătă. Era rasolul de sîmbătă cu care rămîneai flămînd.

— Uf! zise tata.

Mîncă puţin şi lăsă restul.

— Ce e? întrebă neliniştită mama.

— Ce să fie! zise el. Pînă la urmă e totuna, cu lucru ori fără lucru!

Pentru o clipă nu se mai auzi zgomotul tacîmurilor în farfurii ; pe urmă mama, încet, ca și cum n-ar fi vrut să fie auzită de afară, întrebă :

— Ai rămas fără lucru ?

Da, rămăsese fără lucru, strigă tata. Și ce e cu asta ? Ce se zgîiau așa cu mutrele alea ale lor. Striga de parcă el ar fi fost de vină. Ieși.

Dar a doua zi fu blînd. Zise că avea să plece. Departe în munți se construiau drumuri. Avea să meargă să-și cîștige pîinea acolo sus, în munți. Nu era asta meseria lui, dar nu era mare lucru să mînuiești o cazma. Nu trebuie să te lași copleșit de mizerie. Leacul trebuie găsit numaidecît. Lor le-ar fi trimis jumătate din salariu.

— Putem veni și noi cu tine, zise mama.

Dar el nu vru. Să vină cu el ? La lucru acum era ca și pe front. Lucrai o dată aici, o dată dincolo, și trebuia să alergi după lucru acolo unde îl găseai. Cum să alerge o familie întreagă ?

Mama începu atunci să spună că n-avea rost să plece. Da, chiar așa ; n-avea rost să plece. Nu trăiau din ceea ce cîștiga muncind ; nu se țineau pe picioare cu puținul pe care îl mîncau ; doar prin minune rezistau. Minune ori nu, oricum, n-aveau nimica de pierdut dacă-și pierduse lucrul. Striga din ce în ce mai tare, continuînd să vorbească. Nu, nu pierduseră nimic cu pierderea acelei slujbe ! S-ar fi ținut oricum pe picioare și fără puținul pe care îl mîncau. Și de altfel, nu se dădea un ajutor pentru șomeri ? sfîrși cu voce joasă și dintr-o dată frîntă. Și nu erau mii de muncitori care trăiau de ani de zile ca șomeri ?

Dar tata făcu : „Brrr ! șomerii !“ și fu limpede că avea să plece oricum.

VI.

Mama rămase năucită după plecarea lui.

Dintotdeauna fusese puțin cam năucită, puțin cam rătăcită printre lucrurile de fiecare zi ; dar cînd tata se întorcea acasă de la uzină își revenea, se însuflețea din nou, izbutea chiar să fie veselă. Acum însă părea că niciodată n-avea să mai vorbească. Mergea, umbla după treburile ei, și cînd venea și găsea cîte ceva de făcut prin casă, o apuca pe Erica și-o scutura cu gura strînsă bolborosind ca o nebună, o bolboroseală ce aducea a muget, fără să scoată o vorbă.

Erica văzu că îi ura pe ei, copiii, pentru că fusese nevoită să rămînă cu ei. Și așa era, de fapt ! Cum să alerge o familie întreagă ? spusese tata. Și bineînțeles familia erau ei ; trei copii, o adevărată trupă ; ei erau cei care îi stăteau în cale și-o împiedicau să alerge cu el după lucru. O, nu, ea nu, mama singură n-ar fi însemnat o familie ! Ar fi fugit ca o iepuroaică cu picioarele ei lungi și cu tălpile ei zdravene de femeie înaltă și slabă și puțin adusă de spate și lălîie ! Te cred c-ar fi fugit, și încă cum, de colo pînă colo ! Ca să se vîre seara, buf, într-o gaură, oriunde, cu bărbatul care era tatăl lor !

Erica părea c-o vede. O iepuroaică ! Și pentru prima oară o văzu, așa cum era în definitiv, o

femeie tînără. Învăţă să-i privească, fără să fie văzută, ochii, şi văzu că privită în ochi părea o fetişcană. Cam cum erau şi fetele cu care se juca ea. Dar cu o urmă de cruzime în ei, ca un fel de supapă care se deschidea către o rezervă ascunsă de primejdie şi de cruzime. Şi primejdia era pentru ei, copiii.

Erica văzu limpede că îi ura pentru că o împiedicau să alerge după tata, şi-o ţintuiau în acel fund de curte fără el. Avea paisprezece ani acum. Şi începu din nou să se teamă că au să fie părăsiţi într-o pădure, etcetera, şi simţi şi mai vie vechea ei spaimă. Da, în ochii ei de fetişcană mama ascundea un soi de ură împotriva lor. Parc-ar fi vrut ca ei să nu existe. Parc-ar fi vrut să îi omoare. Se îndîrjea, se îndîrjea de dragul lor muncind la „împuţiţii ăia", pentru ei şi pentru pîinea lor, pentru laptele lor, pentru rasolul lor, dar mereu cu aceeaşi dorinţă sîngeroasă în lumina ascunsă şi încruntată a ochilor.

Sosiseră primii bani de la tata şi fuseseră foarte puţini. Fusese nevoit să-şi cumpere un alt carnet de sindicat acolo sus, în munţi, zicea tata. Aşa că ea bătea la toate uşile ca să poată freca podelele şi să spele vasele murdare. Erica ştia, pentru că mama îi spusese: „Citeşte tu!" ca şi cum ei i-ar fi fost urît să citească. Şi află tot ce scria tata. Tocmai ea, ea cea duşmănită pentru despărţirea părinţilor, tocmai ea fu, în mod ciudat, mijlocitoarea precarei intimităţi cu care tata, de acolo de departe, o miluia pe mama într-un limbaj confuz şi tainic. „Şi cred că ne-ar prinde de minune o trîntă pe cinste", citea de pildă; dar în adîncul sufletului ei nu citea nimic neobişnuit, nimic care să-i întineze frăgezimea inimii; citea cam cum ar fi citit de pildă „chef", sau „masă pe săturate", sau „plimbare", care erau şi ele cuvinte de-ale tatii, deşi Erica nu mai era acum o fetiţă chiar atît de neştiutoare. Dimpotrivă, anumite lucruri le cunoscuse dintotdeauna, încă de pe vremea cînd era trezită noaptea de zgomotul pe care îl făceau mama şi tata în pat, jucîndu-se între ei, departe de copii. Dar niciodată lucrurile pe care le ştia nu fuseseră ceva care să-i întineze ori să-i atingă inima; nu-i păsase niciodată de ele. Astfel că putea citi orice şi tot neprihănită rămînea. Era moale, era ca argila, şi totuşi toate lunecau pe ea, ca apa.

„E aer bun prin locurile astea, scria tata, şi toţi sîntem sănătoşi, şi facem pe flăcăii... Toţi sînt ca mine, şi ne gîndim cu toţii la familiile de departe, în afară de cîte un flăcău care se gîndeşte la logodnica lui şi se distrează cu ţărăncile de pe aici care sînt slave şi tare se mai ţin după noi. Dar te rog să nu-ţi faci griji din pricina mea pentru că ştii că mie îmi plac femeile oacheşe, şi aici sînt toate blonde cu carnea ca ugerul de vacă. N-aş putea să jur c-aş sta cu mîinile în sîn de-ar fi să dau peste una oacheşe, dar cum oacheşe nu sînt, poţi dormi liniştită." Mai scria că salariul era foarte mic, că-şi cerea iertare că trimetea numai cincizeci de lire la chenzină, dar că el rămînea cu şaizeci şi abia dacă îi ajungeau. Se plîngea mereu şi protesta, şi avea ce avea cu „împuţiţii", mai ales cu un ziarist care îl întrebase despre viaţa lui şi îl numise „un exemplu". „Şi m-a numit un exemplu,

împuţitul, fiindcă zice că aşa cum trăiesc sînt un prieten de nădejde al guvernului, că trăiesc cu două lire pe zi şi restul îl trimit familiei. Rabzi cît poţi, ba pe deasupra te mai lipseşti şi de nevastă, şi ei, împuţiţii, bat din palme mulţumiţi." Cum însă mai scria că nu stăteau mult într-un loc, că mergeau înainte cu drumul dormind în barăci şi că-şi făceau de mîncare afară, Erica nu prea lua în seamă văicărelile şi protestele lui, şi se gîndea că tata intrase într-un joc minunat şi că devenise un fel de ţigan.

Tata, însă, nu-i aparţinea, nu-i aparţinuse niciodată. El n-o luase niciodată pe genunchi cînd era mică. Fusese întotdeauna un om bun, care mai şi glumea din cînd în cînd cu copiii şi le spunea cîte o jumătate de poveste, mai ales în epoca rufelor întinse la uscat prin casă, dar viaţa lui fusese întotdeauna o chestiune care se petrecuse doar între el şi mama. Aşa încît acum cînd el devenise un fel de ţigan, Erica vedea în farmecul lui numai chemarea pe care i-o adresa mamei; numai puterea pe care o exercita asupra ei. Vedea cu ochii ei, care erau încă ochii unei fetiţe, jocul acela minunat şi îi simţea primejdia. Era minunat, era splendid, dar era numai pentru mama. Cum s-o pornească pe drumuri o familie întreagă? spusese tata. Nu, era imposibil să alerge toată familia după el. Şi faptul că mama se resemna să nu plece, dovedea tocmai că nu mai era nici o speranţă pentru ei, copiii.

Dar tata acela devenit ţigan chema. Era o chemare mult prea puternică, o chemare irezistibilă, iar văicărelile şi protestele lui nu erau decît sunete ascuţite de vioară care făceau chemarea şi

mai irezistibilă. Refuzul resemnat al mamei de a pleca după el, hotărîrea de a rămîne şi de a munci pentru ei putea dintr-un moment într-altul să se sfarme şi să ia sfîrşit. Ce s-ar fi întîmplat atunci? Erica se întreba cu aceeaşi teamă ca pe vremea cînd se îngrozea la gîndul c-ar fi putut fi părăsiţi într-o pădure. Dar era calmă, era înţeleaptă şi medita. Stătea în spatele geamurilor de la fereastră, stătea lungită în culcuşul ei de joacă din camera ce se căsca în gol, vara trecuse, terenul de vînzare pentru construcţii era sterp; şi medita. Ce s-ar fi întîmplat atunci?

VII.

Într-o zi, era duminică, Erica avea întîlnire cu nişte fete, prietene de-ale ei, ca să meargă să vadă un parc cu distracţii într-un cartier îndepărtat, dar sosise tîrziu la locul întîlnirii şi nu mai găsise pe nimeni, aşa că se apucase să hoinărească contrariată, se simţise obosită şi, după ce se uită la afişele a două cinematografe, se întoarse acasă.

Soarele apunea pe terenul de vînzare pentru construcţii, şi curtea părea pustie. Erica împinse uşa; păşi, fără să vrea, încet, şi se duse drept în bucătărie după un pahar cu apă. Curînd însă, uită de sete, simţi nevoia să se aşeze, şi se aşeză pe singurul scaun din încăpere punînd de-o parte zarzavaturile de pe el. Era obosită şi contrariată, ar fi vrut să audă curtea răsunînd de voci şi ea să stea la fereastră şi să se uite. Dar prin uşa deschisă o văzu în cameră pe mama.

Era pieptănată, spălată, şedea la masă cu o foaie de hîrtie în faţă şi cu un toc apăsa ceva tare pe hîrtie ca şi cum şi-ar fi stors sîngele, picătură cu picătură, din palmă. Erica pricepu : îi scria tatii. Nu se gîndise niciodată că ar fi putut să-i scrie, credea că nici nu ştie să scrie, aşa cum nu ştia nici să-i citească scrisorile. De fiecare dată cînd sosea cîte o scrisoare de la tata, o dată la o săptămînă sau două, mama îi zicea : „citeşte tu !" şi tot aşa de fiecare dată, pînă cînd, încetul cu încetul, obişnuindu-se, n-o mai zicea ca şi cum i-ar fi fost urît să citească, ci pur şi simplu ca şi cum n-ar fi ştiut citi. Şi Erica citise şi citea fără să se gîndească niciodată că ar fi trebuit să şi răspundă. Şi din felul în care se perindau scrisorile nici nu-şi dăduse măcar seama că ele cuprindeau ici-colo şi întrebări, şi că se aflau ici colo şi răspunsuri. Erica nu vedea decît primejdia acestui tată devenit ţigan care cu jalnica poveste a vieţii sale de ţigan exercita asupra mamei puterea magică a chemării. Acum însă înţelegea şi găsea că e natural să fie aşa. Înţelese că mama ei nu se aşezase pentru prima oară în faţa acelei mese trudind din greu şi încet. Şi fu în acelaşi timp înduioşată şi înspăimîntată.

Înduioşată, ar fi vrut parcă să intre în ea pe nevăzute şi să scrie cu propria-i uşurinţă de a scrie, pentru ea. Dar, înspăimîntată, tremura pentru cuvintele necunoscute care, în odaia aceea tot mai puţin luminată, se scurgeau într-o lentă sîngerare din mîna încăpăţînată şi zdravănă a mamei. Stătu şi se uită. O vedea pe femeia care era mama ei, cu capul ei frumos şi castaniu bine pieptănat, cu faţa ei lungă şi spălată care aducea

puţin a cal, aplecată peste petecul de hîrtie care nu se mai umplea, şi se gîndea la ameninţarea care zăcea în ea. Fireşte, aşa precum ştia să scrie, ştia şi să citească. Şi dacă voia ca scrisorile tatii să-i fie citite de ea, de fiica ei, aceasta nu putea fi decît din pricina nerăbdării de-a le cunoaşte imediat cuprinsul. Ei i-ar fi trebuit o jumătate de zi ca să le descifreze singură. Dar nerăbdarea de a şti atunci, pe loc, ce se ascundea în ele nu-i îngăduia să se aştepte pe sine, o îndemna să se lase în voia fetei, şi iată de ce părea că-i e urît să le citească. Biata mamă ! îşi zise Erica. Şi nu ştia nici ea ce o îndemna să-i zică astfel. Încetul cu încetul timpul trecea şi prin curte se încrucişau primele glasuri ale celor ce se întorceau din îndepărtata după-amiază de sărbătoare. Era plăcut să le auzi, parcă simţeai căldura lumii în ele, şi Erica prinse curaj, deşi în bucătărie întunericul creştea în jurul ei, i se şi ridicase pînă deasupra capului. Biata mamă, ce fericită ar fi fost să poată alerga după tata ! îşi zise Erica, obişnuită cum era să cumpănească lucrurile cu calm şi judecată. Şi uite aşa pînă şi spaima se apucă să judece în ea.

De ce anume se temea în definitiv ? Povestea cu copiii părăsiţi într-o pădure nu era decît o poveste. Adevărata primejdie era că mama voia să plece, voia să alerge după tata, şi că nu se putea să alerge toată familia după el. Dar unde era primejdia ? Doar n-ar fi luat cu dînsa casa şi oraşul, de-ar fi fost să plece. Ei, copiii, n-ar fi rămas singuri ca într-o pădure ; ar fi rămas în casa aceea şi în curtea aceea

care în fond erau viața lor. Desigur ar fi fost frumos ca și ei, copiii, să poată ajunge țigani, dar era lucru hotărît că nu se poate, și nu era nimic de făcut. Tata, cu povestea vieții lui de țigan și cu văicărelile lui, cu protestele, cu învinuirile lui, chema, e adevărat, dar nu-i chema pe ei. Numai mama ar fi putut să aibă parte de viața aceea; tata scrisese că unuia din tovarășii săi îi venise nevasta; că și altuia urma să-i vină nevasta; dar nu scrisese niciodată c-ar fi venit copii. Dimpotrivă, scrisese: o, de n-ar fi copiii! Așa încît nu era nimic de făcut. Viața, pentru ei, copiii, trebuia să fie ceea ce era acolo, în casa aceea, în orașul acela; și nu era urît. Lor, copiilor, le plăcea, și ceea ce era urît se datora întotdeauna numai mizeriei de care făceau atîta caz cei mari. Mizeria pentru ei, copiii, exista numai prin cei mari. Poate că nici frigul n-ar fi existat pentru ei dacă cei mari nu i-ar fi dat un nume.

Dar Erica nu era sigură că mama voia cu adevărat să plece. Ea nu credea pe semne că lucrul este cu putință. Se omora trudind pentru ei, spăla vase murdare, freca podele, și se credea legată, osîndită la toate astea. Și tocmai în asta consta primejdia: în faptul că se credea osîndită să rămînă și să nu plece, din pricina pîinii și a rasolului cu care îi hrănea. Pentru că în ea lupta un demon, și dorința ca ei să nu existe creștea în ea hrănindu-se din ură, ca o dorință ucigașă. Într-o bună zi poate c-ar fi fost în stare să-i și omoare, dacă se socotea legată de ei cît timp trăiau. Într-o noapte ar fi putut să coboare

din patul ei și să-i sugrume în somn. Aceasta era primejdia adevărată. Și în cele din urmă Erica își dădu seama că de groaza acestei primejdii tremura în sinea ei. În toată neliniștea ei pentru ceea ce mama ar fi putut rîvni nu era altceva decît această teroare rudimentară. Să rămînă fără ea nu, n-avea nici o importanță. Dimpotrivă, ar fi însemnat salvarea! Oh, da, trebuia să plece!

VIII. Dar mama continua să se frămînte umblînd după treburile ei, și era verde de oboseală, era nepieptănată, săptămîni de-a-rîndul nu se spăla pe față. Se vedea că n-avea de gînd să plece. Îi ura, dar nu pleca. Îi ura așa de mult c-ar fi putut să-i și omoare; și totuși nu era în stare să-i lase. Fiindcă de îndată ce i-ar fi lăsat ar fi chinuit-o gîndul la ei. Și lucrul acesta se vedea. Se vedea mai ales din felul în care îl căuta numaidecît pe cel mai mic, pe Alfredo, care avea șapte ani, cînd se întorcea și nu-l găsea acasă; din felul neliniștit cu care îl striga prin curte; și după cum îi așeza farfuria în față cînd mîncau. Era foarte legată de cel mic. Dar îl ura și mai mult decît le ura pe ele, pe Lucreția și pe ea. Tot timpul îl trăgea de păr și îl lua la palme cînd se întîmpla să-l aibă pe aproape. „Mănîncă" îi zicea cu fălcile încleștate, și-l scutura de ceafă plină de disperare.

De ce n-avea curajul să-i lase? se întreba Erica. De ce anume se temea pentru ei cînd

n-ar mai fi fost ea? Erica ar fi vrut să-i vorbească, s-o facă să înţeleagă ce puţină importanţă avea prezenţa ei. Ar fi fost deajuns să le lase lemne şi cărbuni şi să le trimită bani de pîine. Şi nici asta n-avea mare importanţă, ei copiii nu erau ca oamenii mari care se temeau de frig şi de foame; ei nu se temeau decît de pustietăţi cu lupi, de frig şi foame în singurătate; ori era lucru ştiut că într-un oraş nu puteau muri de singurătate. Erica ar fi vrut să-i spună toate astea; se gîndea cum să-i vorbească, dar apoi i se părea că nu-i vorbise încă niciodată, şi c-ar fi trebuit să cunoască altă limbă ca s-o poată face. Şi într-adevăr limba în care vorbea cu mama avea numai cuvinte ca „farfurie", „cîrpă", „apă", „pîine", „brutar", şi Erica nu vedea cum s-ar fi putut folosi de asemenea cuvinte pentru ceea ce voia să spună. Se frămînta şi, uneori, în timp ce se gîndea plîngea, simţind cum ura mamei devine pe zi ce trece tot mai neagră. N-avea să-i lase decît morţi. Voia să plece şi să alerge unde alerga şi tata, dar voia să plece liniştită, fără să se mai gîndească la ei care rămîneau acasă. Le dorea moartea. Numai o minune ar fi putut-o face să fugă lăsîndu-i vii în urma ei. Numai printr-o minune femeia aceasta înfricoşătoare ar fi putut să-şi uite de ei. De aceea Erica fu convinsă că s-a întîmplat o minune cînd într-o zi tata trimise o sută de lire şi scrise: vino că sînt bolnav.

— Dumnezeule! zise mama. Cum se poate? Şi se uită cu groază la copii.

Dar în ochii ei sclipea deja planul luminos al călătoriei pe care avea s-o facă. Toată ziua stătu în casă agitîndu-se, vorbind cu sine însăşi, mereu speriată, dar cu o mare însufleţire în ochi. Şi nu se duse să spele vase. Se apucă cu frenezie să facă ordine în casă.

Spălă podelele, spălă rufăria. Era în noiembrie, dar afară strălucea soarele de Sîn Martin şi întinse rufele la soare prin curte. Erica o ajuta cu inima grea; şi nu o dată o văzu oprindu-se din lucru ca să vorbească tulburată cu cîte o vecină. Bărbatu-meu e bolnav! Bărbatu-meu e bolnav! Şi o vecină zicea că trebuie să plece cu orice preţ; alta zicea că nu era nimic şi c-ar fi fost mai bine să rămînă. Dupămasă însă păru c-a luat o hotărîre.

Scoase de sub pat o cutie mare de carton plină de praf şi copiii striviră o mulţime de gîndaci. Erica îşi dădu seama că ochii mamei nu-i mai vedeau pe ei, copiii. Îi veni să plîngă, mai degrabă de ciudă, deşi dorea totuşi ca mama să plece înainte de a se înnopta. Şi mama curăţă cutia, o umplu cu lucruri, apoi o lăsă baltă, puse mîna pe veşnicul ei palton negru cu gulerul jigărit de iepure şi ieşi nepieptănată cu picioarele ei mari prin curte şi prin piaţă.

Se hotărîse oare să nu mai plece? Erica fugi după ea.

— Mamă! Mamă!

Cînd o ajunse din urmă, mama, numai fiindcă o văzu alături de ea, îi zise cu voce răguşită şi morocănoasă:

— Ce vrei ?

Erica habar n-avea ce-ar fi putut să vrea, dar simţi că mama nu era o străină şi-i zise :

— Ştii, mamă, poţi să fii liniştită. Eu pot să îngrijesc de ei şi de casă ca şi tine.

— Da, zise mama, traversînd în grabă piaţa cu picioarele ei lungi. Cred că poţi. Eu trebuie să plec. Dacă m-a chemat înseamnează că într-adevăr îi e rău.

Erica respiră uşurată şi totuşi se simţi tristă.

— Şi nu e vorba decît de cîteva zile, continuă mama. Mai sînt lemne în casă încă de anul trecut, ca să faci focul în sobă dacă vine frigul. Dar să nu faci risipă. Trebuie să ne ajungă toată iarna. Mama vorbea atentă numai la picioarele ei şi continuă : Mai sînt douăzeci sau treizeci de kilograme de cărbuni pentru gătit, dar să nu foloseşti mai mult de jumătate de kilogram pe zi. Nu sufla tare şi stinge cu apă tăciunii cînd ai isprăvit, ca să-i mai poţi folosi o dată. Costă nouăzeci de centime kilogramul. Erica nu umblase niciodată alături de mama ei şi se simţea mulţumită în inima ei uşurată şi totuşi tristă. Avem un bidon cu petrol pentru lumină, continuă mama, dar vă puteţi culca de îndată ce se întunecă. De altfel prin fereastra de la stradă intră lumina electrică de afară. Şi continuă : Mă duc să-mi iau toţi banii pe care i-am cîştigat. Sînt şaizeci şi cinci de lire şi am să-ţi cumpăr puţin mălai pentru mămăligă, ceva macaroane şi puţin untdelemn. Am să-ţi mai cumpăr şi nişte fasole, dar puţină, ca să găteşti de două sau trei ori, înghite un kil şi jumătate de cărbuni o dată, şi pentru trei guri nu merită. Şi ai grije de untdelemn, pune cîte o linguriţă în oală înainte de-a o pune pe masă, nu în farfurii, că altfel se trece tot într-o săptămînă. Vorbea aşa fără cap ori coadă şi se oprea din cînd în cînd fără să-şi întrerupă mersul, poate aştepta să zică şi Erica ceva şi fără ca Erica să zică nimic continua. Continuă : Poţi face cît mai des supe cu cîte un praf Liebig şi patru cartofi. Am să-ţi cumpăr zece kilograme de cartofi. E lucrul cel mai ieftin şi merge cel mai iute. Într-o jumătate de oră fierbe şi dacă arunci peste cartofi doi pumni de fidea îţi ies trei farfurii pline cu supă mai bună decît ciorba. Mai bine-ţi iau numai fidea, nu macaroane. Dar te mai poţi duce şi la măcelărie din cînd în cînd. Am să-i plătesc chiar acum măcelarului tot ce-i datorez, aşa că ai să poţi lua pe datorie cîte două sute de grame de carne de rasol la trei zile odată, pînă mă întorc. De la brutar poţi lua o pîine pe zi, cum iei şi acum, că şi-aşa voi o mîncaţi toată. Îi plătesc datoria şi-i spun şi lui să-ţi dea pe datorie pînă mă întorc eu.

Vorbea fără încetare, ca şi cum ar fi vorbit cu ea însăşi, dar Erica era fericită s-o audă vorbind şi să meargă alături de ea. Pentru prima oară i se întîmpla aşa ceva şi asta îi dădea curaj, era de fapt din pricina plecării ei.

— Am să-ţi cumpăr şi o găină, continuă mama. O găină pe care de mult voiam s-o cumpăr, una care să facă în fiecare zi cîte un ou ; îi

dai ce vă rămîne şi din ou faci cîte o omletă pentru seara. Dar să n-o laşi prin curte. Şi continuă socotind: Drumul mă costă nouăzeci de lire, şi acolo sus va trebui să ajung cu cel puţin cinci lire în mînă. După ce am să plătesc şi am să cumpăr tot, sper să-mi rămînă cinci lire ca să-ţi dau şi ţie. Şi tu fii atentă, pune banii în cutia unde-mi ţin colierul şi ia în fiecare zi cîte cincizeci de centime ca să cumperi cîte un pic de zarzavat. De-o fi să nu mă întorc curînd, am să-ţi trimit ceva de acolo. Continuă: Şi ai grije, nu lăsa soba aprinsă cînd te culci. Stinge-o înainte să se întunece. Şi farfuriile spală-le cu apă rece. Încălzeşte puţină apă cu sodă şi spală restul cu apă rece. Dacă nu, consumi prea mult cărbune. Şi spală şi rufele cu apă rece. Te duci cu albia la fîntînă şi le freci sub apă curgătoare, cu săpun uscat. Important e să le speli curate încă. Lucreţia n-are decît o cămaşe, dar poţi să-i dai una de-a ta cînd i-o speli. Şi mătură pe jos de două ori pe zi, altfel o să trebuiască să stai îngenunchiată şi să freci cu cîrpa pînă te frîngi de mijloc.

Erica ştia toate astea şi le făcea de cîţiva ani, fără atîtea explicaţii. Făcea aşa cum o văzuse pe maică-sa făcînd. Dar îi plăcea să le audă povestite, erau ca un cîntec, şi pentru prima oară erau şi o laudă adusă destoiniciei ei în treburile casei. Mama vorbea ca şi cum ar fi învăţat-o, ca şi cum n-ar fi ştiut că Erica făcea încă de cîţiva ani ea singură toate lucrurile astea şi întocmai cum o învăţase, dar Erica

se vedea pe sine în cuvintele ei, şi îşi vedea recunoscută propria vrednicie şi propria pricepere: vorbele mamei erau cîntecul tuturor lucrurilor pe care le făcuse dintotdeauna şi îi plăcea să le facă. I se aducea şi-o mulţumire în cîntec, deşi glasul mamei n-o rostea răspicat, şi Erica se gîndea: trebuia să vie plecarea asta ca să fie şi mama, săraca, bună, măcar o dată!

Devenise o străină şi devenise bună; nu mai avea nimic primejdios în adîncurile sufletului. Era bună, alerga cu picioarele ei mari, şi Erica alerga cu ea ca şi cum ar fi fost două tovarăşe de joacă. Era ceva dulce în toate astea laolaltă; mama alerga ca şi cum ar fi fost deja plecată, şi Erica alerga alături de ea ca şi cum ar mai fi însoţit-o o bucată de drum. Şi ceea ce simţea nu era propriu-zis tristeţe; nu era gol; era atîta doar, că dincolo de goana aceea, casa începea şi se sfîrşea acum cu ea.

— Sper că Alfredo n-are să plîngă, zise Erica.

— Nici vorbă, răspunse mama.

Şi a doua zi dis-de-dimineaţă, după o noapte nedormită, veni şi clipa despărţirii. În acele ultime ceasuri mama fusese un musafir în casă. La plecare continuară s-o însoţească pînă la gară. Ea îşi luă un bilet de toată frumuseţea; avea să călătorească toată ziua.

— Scrie-mi despre tot, îi spuse Ericăi, şi-o sărută la rădăcina părului cu o gură de oase umede. Apoi trecu dincolo de grilaj; ei, copiii, rămaseră dincoace; şi Erica văzu picioarele ei mari grăbindu-se în sus, pe nişte trepte.

XI. Se întoarseră acasă tîrziu, după cîteva ore ; pe la prînz. Erica avea în mînă o liră şi cincizeci, pe care mama, după ce-şi luase biletul, i-o dăduse s-o pună lîngă ceilalţi bani pe care îi lăsase acasă. Asta pentru că biletul costase cu o liră şi cincizeci mai puţin decît cele nouăzeci de lire prevăzute. Şi, cu mărunţişul acela strîns în pumn, Erica simţi că aveau de sărbătorit ceva.

Străbătură piaţa gării, era şapte şi jumătate, dar se simţea un început de soare, şi Erica nu ştia cum să-şi cheltuiască banii cît mai spectaculos. Dacă ar fi fost în iulie ar fi cumpărat îngheţată, dar nu era nici măcar după-masă ca să poată merge în parcul de distracţii. Se îndreptară totuşi către parc cu speranţa că doar-doar vor găsi nişte căluşei învîrtindu-se şi constatară că era ora cînd se făcea curăţenie şi peste tot era plin de găleţi şi de oameni cu mînecile suflecate care frecau cioburi lucioase căţăraţi pe stucaturile aurite. Dar era şi asta o distracţie, şi parcul era imens, şi văzură maimuţele cu labele lor lungi şi uscate ca nişte crengi cum se jucau urlînd pe leagănele copiilor.

Ieşiră din parc prin grădini, ajunseră în nişte locuri cu spaţii largi pe unde nu mai fuseseră niciodată. Umblară prin locuri cu clădiri înalte înconjurate de ierburi înalte şi gălbui sub care se zăreau linii ferate părăsite. Şi trecură pe sub poduri de fier care dădeau spre bulevarde lungi, pline de prăvălii, ca nişte porţi către oraş.

Fu o plimbare lungă, prin locuri necunoscute. La întoarcere făcură o adevărată călătorie pînă să ajungă în vechiul cartier, la casa lor, pe care îşi închipuiau, sau cel puţin sperau, s-o găsească puţin mai altfel, puţin mai nouă. Simţeau nevoia să se mişte, să alcătuiască un soi de alai în trei ; Erica îşi închipuia că s-ar fi simţit tristă dacă s-ar fi oprit ; şi tocmai dorinţa aceasta de-a nu se mai opri o făcea să simtă că are de sărbătorit ceva. Banii însă rămîneau neatinşi în pumnul ei ; nu găsea chip să-i cheltuiască. Şi dacă am lua un tramvai ? se gîndi. Dar ar fi vrut să fie un tramvai deosebit, un tramvai minunat care să însemne sărbătoare cel puţin atît cît căluşeii, şi cînd colo tramvaiele care treceau erau ca vai de lume, cu numere şi cu inscripţii pe care le văzuse de nenumărate ori. Mai degrabă străzile necunoscute însemnau sărbătoare şi continuară să umble pînă cînd ajunseră la un colţ pe care îl cunoşteau.

— Ce-ar fi să luăm cîte o cafea cu lapte ? zise Erica.

Nu mai fuseseră niciodată într-o cafenea şi intrară, se aşezară, se simţiră bine şi la căldură într-o lume de geamuri înalte şi de sticle. Chelnerul era un tînăr zeflemitor şi necioplit. Ceru să i se arate banii şi Erica se supără, dar deschise pumnul ca să vadă lira şi moneda de cincizeci de cenţi.

— Atunci una, nu trei, zise băiatul obraznic.

Ei se prefăcură a fi ştiut de mai înainte că nu puteau avea cu banii lor mai mult de o cafea cu lapte ; numai Alfredo protestă şi după

ce bău din ceaşca comună zise că n-avea nici un gust. Dar Erica se socoti satisfăcută, deşi chelnerul acela o enervase şi în cele din urmă se gîndi că îşi făcuseră destul de cap şi îşi aminti de casă.

Din clipa aceea începu să se gîndească la casă ca la un copil, cel mai nevîrstnic dintre ei, pe care trebuie să-l speli, să-l îngrijeşti şi să nu-l laşi prea multă vreme singur. Ajunşi acasă, Alfredo şi Lucreţia se pierdură prin curte, iar ea intră şi închise uşa, simţindu-şi casa agăţată de fuste. Era un sentiment plăcut acesta ; o făcea să se simtă dintr-o dată mare. De multă vreme, de ani de zile, după cum spuneam, ea se îngrijise singură de casă, dar casa, fiindcă era mama, fusese într-un fel mai mare decît ea. Era o soră mare pe care trebuia s-o serveşti ; acum însă, dintr-o dată, se preschimbase într-un copil, cel mai nevîrstnic dintre ei, pe care Erica putea să-l îngrijească după placul ei. Închise uşa şi casa fu a ei, închisă cu ea. Începea şi se sfîrşea cu ea, nu dincolo de ea, în ceea ce-i aparţinea mamei. Ceea ce-i aparţinuse ei încetase de a mai exista, şi Erica se aşeză, îşi simţi casa în poală.

Din clipa aceea avea să-şi simtă întotdeauna casa în poală ; şi pentru toate cele ce le făcea acum prin casă îndemnul îi venea din poală. Dar era totuşi o copilă ; şi poala ei era crudă, capricioasă. Mătura şi nu era mulţumită, voia ca podelele să fie lucioase şi le freca cu cîrpa, şi de nenumărate ori, cînd apa se usca şi dispărea şi luciul, se apuca iar să le frece. Făcea paturile imediat după ce se sculau, şi la ora

mesei întindea o faţă de masă curată, în timp ce pe vremea mamei mîncau de multe ori cu farfuria pe genunchi. Ţinea bucătăria curată, adunînd gunoiul pe măsură ce se strîngea, adică încontinuu, nu la sfîrşit, o dată tot. Şi după ce curăţa, şi fraţii erau afară, şi oala cu supă torcea pe plită ca o pisică, lăsa obloanele şi umbla în vîrful picioarelor.

Nu voia să fie muşte în casă şi pînă nu dădu frigul care le făcu să dispară, le declară război ; le prindea, le zmulgea aripile şi le vîra într-un borcan pe care apoi îl vărsa în gol din camera de deasupra. Cînd uneori nu mai auzea nici o muscă zburînd, ieşea afară, închidea, şi se aşeza pe treapta de la uşă ca să se bucure de afară la gîndul că în casă, măcar pentru puţină vreme, nu era nici o muscă. Îndrăgea în schimb muştele care zburau prin curte ; atîta doar că nu voia să le simtă prin casă ; şi le îndrăgea şi pe cele pe care le mutilase, terenul de vînzare pentru construcţii mişuna de ele ca de furnici ; şi se ducea deseori acolo şi se juca cu ele dacă le mai găsea. Şi fu de asemeni mulţumită şi să le dea găinii, de îndată ce-şi dădu seama că găina le înghiţea cu lăcomie.

La început urîse găina pentru că era un animal sălbatec care pîngărea încontinuu casa cu murdărie şi cu pene, dar pe urmă o dusese sus printre lemne şi cărbuni şi începuse s-o iubească. Îi făcuse un coteţ, şi se întindea în culcuşul ei uitîndu-se afară prin uşa ce dădea în gol, scotea găina din coteţ, o lua în braţe şi-i plăcea s-o simtă caldă şi pierdută în mîinile

ei. Sus însă, nu curăţa niciodată, sus nu era casă, sus era numai joacă şi murdăria făcea şi ea parte din joacă: era un soi de mană picată din cer. După cum tot un soi de mană era şi oul pe care găina, nu în fiecare zi, e adevărat, îl lăsa pe propria-i murdărie. Şi mană pentru ea era şi mirosul de coteţ ce zi de zi se înteţea în dărăpănătura aceea de cameră înaltă.

Exista în casă o scăriţă de lemn interioară, în afara scării din curte cu balustrada pe jumătate ieşită din ţîţîni, dar Erica nu ştia de prima şi n-o folosea decît pe cea din urmă, chiar şi pentru căratul cărbunilor jos. Lumea o vedea suind şi coborînd pe scară şi credea c-o face pentru a păstra curăţenia, ca să nu murdărească cu cărbuni casa. Lumea din curte o privea acum cu foarte multă curiozitate. Simţea că era o biată fetiţă singură şi o priveghea de departe şi vedea multe lucruri din viaţa ei. Şi gîndea numai bine despre ea, gîndea că nu era pe lume copil mai ordonat şi mai înţelept decît ea. Dar oare lumea bănuia ceva din gîndurile cărora ea le dădea ascultare purtîndu-se aşa? Se gîndea că e ordonată şi cuminte, dar nu ştia nimic despre căile misterioase care o îndemnau să facă astfel încît să fie aşa. O vedea urcînd şi coborînd pe scara dărăpănată cu cărbunii într-un coş micuţ, dar nu ştia că şi cărbunii pot fi un lucru viu.

Ea vorbea cu cărbunii şi cu focul de cărbuni. Îi pipăia, îi împărţea în cîte bucăţi îi trebuiau în ziua aceea pentru foc şi le spunea: Voi o să-mi fierbeţi toată supa şi n-o să vă mişcaţi

de aici. Cărbunii însemnau şi ei tovărăşie. Cărbunei, le zicea ea. Erau o adevărată comoară la casa omului, o bucurie ce-ţi umplea o zi întreagă, cît ce intrai în casă. Să mergi după ei însemna să faci o călătorie îndepărtată, o călătorie în munţi şi un coborîş în mine unde cărbunii răspundeau unei porunci cum ar fi fost de pildă deschide-te sesame. Şi uneori Erica îi spunea fratelui ei: du-te, minerule, am nevoie de trei vagoane. Frăţiorul ştia şi era mulţumit. Întreba: Care-i parola? Erica se gîndea o clipă şi îi şoptea la ureche: Sapă în ferestruică. Şi lumea care îl vedea pe micuţul Alfredo urcînd şi coborînd cu coşul de cărbuni gîndea numai lucruri bune despre ei, copiii, dar mai cu seamă despre ea, care îi creştea aşa cuminţi pe cei mai mici.

Lumea îşi închipuia că ţine la fetiţa aceea şi se gîndea: Să nu te temi, fetiţo, de nimic, că te păzim noi! Şi cînd o auzea că bate oul pentru omletă şi că găteşte în fiecare zi, lumea se bucura şi gîndea bine şi despre sine, îşi închipuia că e aşa pentru că ea îi purta de grijă. Dar nu se amesteca, o privea de departe. Şi soţiile funcţionarilor cu pălării de culoarea vinetelor coapte priveau de la etajele lor de sus la mizeria de dedesubtul lor şi la cea de deasupra lor, priveau şi se gîndeau: Ah fetiţo, tu ai fi o comoară de servitoare la casa omului, şi dacă n-ai să mai ai ce mînca n-o să te lăsăm să mori de foame, o să te luăm să ne speli vasele şi-o să-ţi dăm toate macaroanele care ne prisosesc!

X. Erica cheltui ultimele lire din puținele pe care i le lăsase mama ca să cumpere o sticluță de cerneală, un plic și un timbru de cincizeci, și scrise :

„Dragă mamă — noi sîntem bine sănătoși, care sănătate sper c-a dobîndit-o și tata. Eu am fost bine tot timpul, și Alfredo la fel, numai Lucreția a fost răcită o zi, cred fiindcă s-a dus să se spele pe față în piață la fîntînă cînd rămăsesem fără apă în casă, și ea s-a dus cu găleata dar s-a întors cu fața spălată și udă, însă răceala i-a trecut imediat. Dar i-a dat-o și găinei mi se pare, pentru că de atunci găina strănută și face ou numai o dată la trei zile. Acum nu mai vrea nici să mănînce ce-i dau din resturi, nici macaroane, nici fărămituri, vrea să mănînce numai muște. Și eu tare mă necăjesc să le prind, să le zmulg aripile și să i le arunc. I le arunc și ea le înhață în timp ce cad și închide ochii și strănută. E nemaipomenit cum le înghite și pe urmă eu îi pun mîna pe gușă și i le simt înăuntru întregi, ba poate chiar vii, și simt că nu se mișcă numai fiindcă sînt prea multe. Și mă gîndesc că poate nici nu e răcită și că strănută de uricioasă ce e, după cum se vede după ochii ei roșii cînd se aruncă cu gîtul ei lung și lacom ca să înhațe bietele muște. Parcă are foc în ea ca o drăcoaică, din cioc pînă la coadă, și nu mai vreau s-o caut de ou pentru că-ți mușcă degetul cu un inel de foc pe locul unde face oul. M-am convins că e un animal nesuferit și o șmecheră care vrea să facă cît

mai puțin, înainte nu credeam și am ținut la ea, dar acum începe să-mi devină de-a-dreptul nesuferită. Era mai bine dacă ne lăsai un iepure. Un iepure e un animal drăguț, își mișcă botul cu mustățile alea ale lui și gîndește ; ar fi fost foarte liniștit, și poate c-aș fi putut să-l țin în cameră cu noi pentru că nu cred că murdărește. Găinile fac gălăgie și murdăresc și sînt niște animale rele care înghit muște. În schimb iepurii au numai urechi lungi și ascultă. Și dacă trebuia cu tot dinadinsul să ne lași un animal ca lumea care să facă în fiecare zi cîte ceva pentru hrana noastră, era mai bine să ne fi lăsat un animal cu lapte cum ar fi o iepuroaică sau o capră. Așa am fi avut în fiecare zi lapte, pe cînd acuma avem la trei zile cîte un ou care pe semne vine de la dracu, pentru că pasărea asta e ca o moară de foc pe sub pene. Și pe urmă ne-ar fi plăcut cu mult mai mult laptele și ne-ar fi plăcut să-l mulgem dintr-un uger moale ; de cumpărat n-am putut să-l cumpăr și pe urmă cu lirele pe care mi le-ai lăsat pentru zarzavat a trebuit să cumpăr altceva, și acuma nu mai am bani. Tu ziceai că trebuie să le cheltuiesc pentru zarzavat, dar ne-ai lăsat fără chibrituri și a trebuit să cumpăr chibrituri. Am cumpărat cinci cutii ca să avem în casă și o provizie de chibrituri așa cum avem de fidea și de cărbuni. Și pe urmă a trebuit să cumpăr sare, tu nu te-ai gîndit că ne-ai lăsat așa puțină și am cumpărat atît cît să umplu borcanul. Și am cumpărat și puțină cafea, așa că dimineața fac cafea, deși tu nu făceai aproape niciodată, dar nu mă lăsa

inima să nu fac, așa poftă îmi făcea cînd auzeam în fiecare zi pe cîte cineva rîșnind-o în vecini. Și azi am cumpărat cerneală și trei timbre ca să-ți scriu ție așa cum ziceai că trebuie să-ți scriu, și am să-ți pot scrie de trei ori, dar dacă aș mai fi avut bani aș fi făcut o provizie ca să-ți pot scrie de o sută de ori. Eu aș fi vrut să ne fi lăsat provizii din toate; cu banii omul nu știe ce să facă, dar cu lucrurile te știi în ordine și ești liniștit. Și acum banii s-au isprăvit și lucrurile au rămas, numai că eu aș vrea să fie și alte lucruri. Mi-ar plăcea să avem cutii de carne, de exemplu, și cutii de bulion, și săculețe cu biscuiți cum au marinarii la bord cînd pleacă pe mare. Aș fi preferat să am carne în cutii și biscuiți decît să mă duc la brutar și la măcelar fiindcă e și mai greu să cumperi pe bani pentru că mereu mă întreabă: și maică-ta cînd vine? Atunci ar fi fost așa cum e cu cărbunii, cu untdelemnul și cu fideaua, care sînt acolo și nu ne lasă singuri..."

XI.

Așa erau scrisorile pe care Erica i le scria mamei, dar nu era un fel de a-i scrie propriu zis. Era ca și cum ar fi stat de vorbă cu sine însăși; și nu cu vorbe avea de-a face, ci cu gînduri. Și îi era plăcut, nu greu; nu-i era greu cum i-ar fi fost să vorbească, ci plăcut ca și cum ar fi căzut pe gînduri. Scria: „Dragă mamă", și nu simțea că pleacă în lumea mamei. Pleca cu adevărat; nu rămînea cu conștiința

legată de scaunul pe care ședea, de masa pe care își rezema coatele; dar pleca într-o cu totul altă lume.

Mama nu mai însemna acum decît un punct îndepărtat ca o gară al cărei nume îl știi, printre o mie de alte gări cu nume neștiute. Sfîrșise de a fi o primejdie și o amenințare și nu mai era nimic. Erica își aducea aminte de teama pe care i-o inspira, și zîmbea la gîndul ei, și îi era rușine de ea, dar mama nu fusese decît atît, o vecinătate cu primejdia și cu amenințarea, iar acum cînd nu mai era asta nu mai era nimic. Erica respingea ceea ce fusese primejdie și amenințare; se gîndea, zîmbind de propria-i teamă, că nu fusese adevărată; și în felul ăsta se trezea fără nimic din ea. Îi rămînea cu mult mai mult din tata, unele amintiri despre felul lui de a fuma, de a fi vesel; și mai presus de toate viața de țigan din scrisorile lui. Din mama în schimb abia de-i rămînea o vagă mulțumire de a-i fi umblat alături și de a o fi auzit spunîndu-i unele lucruri, cînd ea era deja ca Berta din poveste, cea cu Piciorul Lung [1], pe cale de a dispărea. Nu putea să și-o amintească pe mama decît gata de plecare. Și această plecare nu era altceva decît o poartă către vid, o gură de intrare în vidul în care mama era doar un

---

Berta sau *Bertrade*, soția lui Pepin cel Scurt și mama lui Carol cel Mare. A murit în anul 783 lăsînd în urmă o faimă adesea preluată de poveste. Numele de *Berthe au pied long* (cum apare și în romanul trubadurului Adam le Roi, în 1275) se datorește faptului că regina avea, după cît se spune, un picior mai lung (n. red.).

punct : un punct cu nume printre mii de puncte fără nume. Dar bilet nu puteai lua decît pentru o gară al cărei nume îl știai. Și așa îi scria Erica mamei : pleca, scriindu-i, într-o lume cu mii de gări, dar cu biletul eliberat pentru un singur nume.

„Dragă mamă“ scria, și ăsta îi era biletul ; restul era călătorie și cuprindea doar gînduri despre sine însăși și despre propria-i realitate. „A început frigul și de cîteva zile fac foc în sobă. Poate c-ar fi trebuit întîi să curăț coșul, pentru că scoate puțin fum, dar nu știam cum, și aștept să se curețe singur cu focul și cu vîntul, fiindcă deschid larg ușița ca să tragă. Și într-adevăr, face tot mai puțin fum. Zilele sînt tot mai scurte, la patru și jumătate nu se mai vede nimic și trebuie să aprind lumina. O aprind puțin, o oră, două, pînă cînd cinăm și apoi ne așezăm încă un ceas pe lîngă sobă care luminează cu ușa deschisă. Dar trebuie să aprind cîte puțin lumina, altfel mi se pare că pînă și casa suferă că nu are lumină măcar un ceas sau două. Se împacă așa de bine împreună, casa cu lumina, o oră, două cît o fi. Și apoi fără lumina cu petrolul ei eu cred că somnul nu ne-ar prinde, casa e încă mult prea trează la patru și jumătate. Am încercat în cîteva seri să stăm la lumina electrică de pe stradă, dar era ceva groaznic care ne făcea să simțim și mai mult lipsa unei lumini a noastre ca și cum ar fi murit cineva în casă, fiindcă eu cred că o lumină e mai mult decît ceva ca să te vezi, e un semn de viață, și eu mă necăjeam grozav că nu pot locui într-o lumină, într-un loc cu lumina lui, măcar pentru o oră, atîta cît mîncăm. Și pe urmă petrolul împrăștie un miros bun care face mai plăcut întunericul nopții, ca pe un întuneric de demult, un întuneric cunoscut, în care poți avea încredere. Pe cînd întunericul serilor în care nu aprindeam nici pentru o clipă lampa era ca și cum n-ar fi fost locuit și era nesigur, aproape înfricoșător. Și cu blestemata aia de găină deasupra noastră eu nici nu puteam dormi. Dar acum găina nu mai este și avem în schimb un boboc de gîscă. Muște cu frigul ăsta nu mai erau, abia mai prindeam cîte cinci, șase pe zi, și nu mai știam ce să-i dau de mîncare drăcoaicei ăleia. Ba pe deasupra mai și zbura din coteț și din odaie jos pe terenul DE VÎNZARE PENTRU CONSTRUCȚII și ouă nu mai făcea, sau cine știe unde le făcea, și nevasta ăluia de la căile ferate care are o grădiniță mă ajuta s-o prind în grădinița ei și într-o zi mă-ntreabă dacă vreau să i-o vînd. Dar eu am văzut că are gîște și mulți boboci de gîște mari, îi văzusem încă de mult și-mi plăceau, mă uitam cum își curăță mereu penele, și i-am cerut dacă vrea să-mi dea un boboc de gîscă în schimbul găinii. Ea a zis bine, și acum una din gîștele ei e a noastră. Dar n-o avem în casă, e încă foarte mică și ea zice că ne-o ține pînă cînd crește și-i dă și de mîncare. Totuși din cînd în cînd o iau și-o duc cu mine în casă ca să mă joc puțin cu ea. Sînt foarte mulțumită de schimbul pe care l-am făcut, e o pasăre cuminte și albă și are aceeași fire ca și animalele cu lapte, ca și iepurii sau caprele, cu ciocul moale ca un bot de iepure.

Acum e mică şi nu face ouă, dar are să facă şi are să ne dăruiască în fiecare zi cîte unul, cîte un ou ca de lapte, cu gălbenuş de lapte. Sîntem toţi trei mulţumiţi c-o avem, i-am legat o aţă roşie la picior şi o cunoaştem printre surorile ei, o ştim că e a noastră, tot aşa cum ştii de pildă despre unul din animalele de pe cer, Berbecul sau altul, o ştim fiindcă e a noastră. Şi Alfredo zice că vrea să-i sape o groapă ca să se poată scălda..."

XII.

Nevasta celui de la căile ferate avea o casă oarecum mai izolată în curte, cu intrarea dinspre piaţă şi cu o palmă de grădiniţă în faţă, şi era una dintre cele mai puţin sărace din cartier.

Şi ea gîndise numai bine despre Erica, fiindcă era ordonată şi cuminte; dar era o femeie bătrînă şi şireată, cu fete mari care învăţau să brodeze şi cu un bărbat care cîştiga opt sute de lire pe săptămînă şi înfigea steguleţe pe hărţi pentru un viitor imperiu roman, era măritată dinainte de războiul mondial, şi ştia cum să descurce iţele ca să profite ea din toate. Ea nu se gîndea că Erica ar fi putut fi o comoară de servitoare, la asta se gîndeau nevasta agentului de percepţie şi nevasta subinginerului care făceau parte din ultimul contingent de soţii, nu ea cu părul ei uscat şi creţ, ea care îşi spălase întotdeauna singură vasele, şi care avea găini şi gîşte, avea deci cui să dea, amestecate cu tărîţe, resturile de macaroane şi

fasole. Gîndise bine despre Erica pentru că era ordonată şi cuminte, dar se gîndise şi că, fiind „o biată fetiţă singură", Erica nu avea cîtuşi de puţin nevoie să crească o găină.

Văzuse că era o găină de soi care putea face în fiecare zi cîte un ou şi care în scurtă vreme ar fi putut să umple o curte întreagă cu pui de soi. Ah, găina aia! se gîndea. Iar cînd cocoşul ei negru şi lucios ca aurul cînta, ea îşi împreuna toate dorinţele cu cîntecul cocoşului ca să sune cît mai ademenitor în măruntaiele găinii singuratice a Ericăi. Îşi dorea găina aceea de soi şi-şi dorea semnul cocoşului ei în ouăle acelei găini. O dorea pentru că era de soi, pentru că făcea în fiecare zi cîte un ou, pentru că ar fi putut în scurtă vreme să umple o curte întreagă cu pui de soi; dar o dorea mai ales pentru că i se părea un lucru furat, un bun al nimănui, un lucru care încă mai aştepta să devină o proprietate, ceva de luat şi însuşit adică.

Cum putea fi al acelei biete fetiţe singure? Era ca şi cum ar fi aparţinut unei cerşetoare sau unei ţigănci... Şi ceea ce aparţinea ţiganilor sau vagabonzilor era ca şi cum ar fi fost al nimănui. Sfîrşi deci prin a considera găina aceea ca pe o proprietate a ei, o proprietate virtuală. Şi-o închipuia încredinţată ei de pronia cerească. Găinile mele, se gîndea; şi le vedea cincisprezece, în loc de paisprezece, cincisprezece cu cifra cincisprezece mai luminoasă şi mai plină de tîlc decît celelalte cifre; şi-şi muşca buzele cînd o auzea pe cea de-a cincispre-

zecea a ei și cea mai frumoasă“ cotcodăcind și cîntînd pentru oul pe care i-l făcea Ericăi.

Pentru că degeaba și-o închipuia a ei, știa bine că oul era pentru Erica. Și firea ei nu era în stare să rabde una ca asta. Era o femeie bătrînă cu părul creț care de douăzeci și cinci de ani își înjghebase o familie și-o curte cu păsări, hrănindu-le pe amîndouă cu tăiței și cu fasole, și care își sporea curtea cu păsări pe măsură ce-și sporea și economiile pe libretul de la poștă ; și avea un început de boală de ficat pe care i-o citeai pe față cînd și-o acoperea duminica cu un strat prea gros de pudră albă. Fața ei se îngălbenea, și, sub pudra albă, cu coroana ei de păr creț și negru, deși uscat, te făcea să te gîndești că în curînd avea să fie o față de mumie. Era o față plină de fiere, o față de femeie energică, și într-o bună zi cocoșul fu gonit pe maidanul pustiu din spatele caselor.

Și cocoșul cîntă, negru și lucios ca aurul, cea mai fierbinte dorință a ei de a avea găina aceea. Găina începu s-o ia razna. Toată ziua hoinărea cu cocoșul, era favorita cocoșului, și femeia îi zicea Favorita, îi dădea grăunțe de porumb numai ca s-o vadă cît de cît în grădina ei. Și cînd Erica o găsea în grădinița femeii și voia s-o ia acasă, găina, care își făcuse pe undeva oul cu semnul cocoșului în el, se repezea la ea cu sălbăticie și numai femeia era aceea care o îmblînzea zicîndu-i Favorita.

A ei era găina, se gîndea femeia, numai ea îi știa numele și putea s-o îmblînzească, pe cîtă vreme Erica nu făcea decît s-o exaspereze cu :

Pui-pui-pui-ul ei... De aceea Erica fu fericită să scape de ea și s-o dea pe bobocul de gîscă. Femeia se și alesese cu o duzină de ouă, de pe urma găinii și socotea că ar putea să-i dea valoarea acelor ouă, vreo șapte lire Ericăi, ca să-și poată păstra fără scandal găina. Cum însă Erica își dori în schimbul ei un boboc de gîscă, ea își dădu seama că faptul de a păstra găina n-ar fi costat-o nimic. Un boboc de gîscă ? Bine, fetițo, e al tău, își zise ea, ți-l dăruiesc, dar îl cresc eu lîngă mama lui, și n-o să pui tu niciodată mîna pe el, iar cînd va trebui să ți-l dau am să-i dezleg ața roșie de la picior și am să-ți spun că a crăpat.

Lumea din curte văzu cum cîștigase femeia pe spinarea fetiței, și bănui și restul tertipului, continuînd să gîndească numai bine despre ea însăși care nu profita de pe urma unei fetițe singure. N-ai ce-i face, fetițo, se gîndeau nevestele muncitorilor, astea sînt bucuriile care dau peste noi ăștia pîrliții. Unele însă simțeau că turbează din pricina tertipului folosit de bătrînă și se gîndeau că cu ele nu i-ar fi mers. Una se gîndi că numai mama Ericăi era de vină fiindcă lăsase casa așa ; și că așa-i trebuia. O fată grasă se gîndi că în definitiv Erica nu mai era o fetiță și c-ar fi putut să se dovedească mai șmecheră. Ba i-o și spuse în față. Și cu toții, muncitori și neveste gîndiră de astă dată mai puțin bine despre Erica și înțelepciunea ei.

Nevestele funcționarilor în schimb fură tulburate de un simțămînt pe care nevasta celui

de la căile ferate îl numi invidie. De pe balcoanele lor de la etajul întîi, de unde scuturau carpete, tinerele femei în capoate înflorate vorbeau despre cum se poate să n-ai de loc conştiinţă în lumea asta. Vorbiţi fiindcă plezniţi de invidie, se gîndi, din dosul gardului de zorele din grădina ei, nevasta celui de la căile ferate, frecîndu-şi mîinile. Dar tinerele erau tinere, nu visau curţi pline de păsări, nu visau bani la poştă. De găină nu le păsa de loc, decît cel mult ca de ceva ce se putea găti. Dacă le păsa de ceva era de cîştigul pe care îl realizase bătrîna. Se gîndeau : bătrînă scîrboasă. Ele aveau pe mînă zece, cincisprezece lire pe zi pentru coşniţă şi economiseau din cînd în cînd o liră ca să mănînce cîte o prăjitură pe ascuns de soţii lor. Femeile simt întotdeauna nevoia de a face cîteceva pe ascuns de soţii lor. Şi unei femei tinere cu un soţ mic funcţionar, cu ciorapii bine întinşi şi pălăriuţă asortată, îi place să intre într-o cofetărie şi să mănînce prăjituri. Se simte cuprinsă de-o mare mulţumire de sine cînd mănîncă la cofetărie prăjituri delicate. Aşa încît soţia subinginerului şi soţia vînzătorului de prăvălie furau din banii de coşniţă şi mîncau prăjituri. Ele se gîndiră : bătrînă scîrboasă ; dar se gîndiră şi la prăjituri. Şi într-o seară o mică umbră durdulie de femeie în capot se furişă cu un coş către casa Ericăi ; se căţără pe scara dărăpănată spre ascunzătoarea ei, şi se întoarse cu coşul plin de cărbuni furaţi de la Erica.

XIII. „Dragă mamă, scria Erica, azi mi-am dat seama că încep să se termine cărbunii, am văzut dintr-odată că au ajuns la jumătate din cîţi erau, şi mă gîndesc că poate n-am ştiut să-i folosesc cu grijă. Dar acum sînt atentă şi nu ard mai mult de trei patru bucăţi o dată, aşa încît sper că sînt sigură că n-o să se termine. Fidea mai este, untdelemn mai este, şi sare şi chibrituri de asemenea, şi toate astea îţi fac plăcere, să deschizi dulapul şi să vezi că nu lipseşte nimic din cele de gătit, numai de nu s-ar termina cărbunii. S-au terminat prafurile Liebig dar asta era de la sine înţeles, trebuiau să se termine, erau numărate. Şi cafeaua s-a terminat dar şi asta era de înţeles am cumpărat numai pentru cîteva zile, şi trebuia să se termine. Era plăcut s-o fac, s-o rîşnesc, şi să trebuiască să aprind focul pentru ea dimineaţa dar s-a terminat şi n-are importanţă, am timp mai mult să mătur şi să spăl. Important e să pot găti la prînz şi să avem puţină lumină seara. Dar m-am speriat aşa de tare cu cărbunii ăia care se termină ; şi ţin lumina aprinsă numai zece minute ; mi-e teamă că şi petrolul are să înceapă să se termine. Ei sînt totul în casă, cărbunii şi petrolul..."

Exista pentru Erica o casă-copil de curăţat, de îngrijit, etcetera, care trăia şi ea ca ei, copiii. Şi exista un loc cu ziduri fără viaţă, un simplu loc în care casa şedea încuiată cum şedeau şi ei, copiii. Cărbunii, petrolul, cărbunii care puteau face foc, petrolul care putea face lumină, cărbunii şi petrolul care puteau face viaţa focu-

lui şi a luminii, erau bunuri esenţiale care făceau în aşa fel încît locul acela cu ziduri să poată fi locuit de casa-copil. Şi dacă n-ar fi existat cărbunii şi petrolul care să însemne tovărăşie cu focul şi lumina, totul ar fi fost ca un cadavru în locul acela cu ziduri, casa ar fi fost neînsufleţită şi rece, cu paturile, masa, soba şi tot restul, ca nişte membre neînsufleţite şi reci în mormîntul zidurilor.

Ar fi fost şi mai casă, se gîndea Erica, dacă ar fi avut un cuptor ca să coacă castane în colţul unei pieţi; ar fi însemnat să-ţi iei casa de mînă şi s-o duci acolo. Vedea ea bine cît de acasă se simţeau femeile care vindeau castane la colţurile străzilor în oraşul vechi. Atîta doar că acele case nu prea erau bine înjghebate, nu prea îţi dădeau de lucru, şi Erica nu voia să stea într-o casă care să nu-i dea mult de lucru. Erau nişte bătrîne casele alea, nişte bătrîne mărunţele şi liniştite; şi Erica nu voia pentru nimic în lume ca şi casa ei copil să ajungă o bătrînă mărunţică într-un colţ de stradă. Atunci e mai bine, se gîndea ea, să n-ai casă şi să trăieşti viaţa de ţigan a tatii; dar pentru ei, copiii, care formau o familie, nu putea fi vorba de aşa ceva, aşa încît nu rămînea altceva de făcut decît să se roage de cărbuni şi de petrol să nu se isprăvească. Şi asta erau scrisorile pe care Erica le scria mamei ei: rugăciuni pentru ca petrolul şi cărbunii să nu se isprăvească.

„Dragă mamă“ scria, şi nu se adresa mamei, ci se adresa unei lumi de dincolo în care locuiau duhurile lucrurilor, şi ale cărbunilor şi ale petrolului...

Între timp trecuse decembrie şi măcelarul nu mai voia să-i dea carne.

— Ţi-am dat două chile pînă acum, îi zise. Mai mult nu pot risca. Dacă maică-ta nu se mai întoarce, cine-mi plăteşte?

Erica fu întrucîtva uimită şi jignită că lumea aştepta întoarcerea mamei, dar îi scrise: „era de la sine înţeles că măcelarul n-avea să-mi mai dea carne“. Despre carnea măcelarului ştia că era carnea măcelarului şi nicidecum unul din bunurile pămîntului; şi scriindu-i mamei nu se rugă de nici un duh; îi aduse la cunoştinţă faptul fără speranţă. De altfel nu-i păsa de loc; atîta doar că-i păru încăodată rău că n-are carne în cutii şi săculeţe cu biscuiţi printre proviziile ei. „Vezi c-ar fi fost mai bine dacă-mi lăsai carnea în cutii?“ îi scrise. Şi-i scrise şi despre săculeţele cu biscuiţi pentru că se gîndea că mai devreme ori mai tîrziu s-ar fi întîmplat acelaşi lucru şi cu brutarul.

Şi într-adevăr aşa se întîmplă. Într-o dimineaţă brutarul îi dădu pîinea obişnuită şi-i zise:

— Asta e ultima, dacă n-ai de unde să-mi plăteşti.

Pusese pîinea pe tejghea şi Erica fu ispitită să n-o ia.

— Ştiam că ai să faci şi dumneata aşa, zise. Ştiam că ai să faci ca măcelarul.

— Cum adică? zise brutarul. Murdar cum era de făină şi nu de altceva, părea un om bun, dar Erica nu aştepta nimic de la bună-

tatea oamenilor. Aprecia şi îi plăcea ca lumea să fie bună, dar n-aştepta nimic de la bunătatea ei. Socot că nu e vina noastră dacă maică-ta nu se întoarce, zise brutarul.

Erica nu răspunse. Nu voia să vorbească despre întoarcerea mamei ei; să susţină un lucru în care nu credea, în care nu avea nevoie să creadă, şi pe care nu-l dorea; să tăgăduiască ceea ce i-ar fi plăcut să ţină cît mai mult. Nu răspunse, dar nu fu mirată, fu numai furioasă şi se gîndi că poate şi pîinea era un lucru lipsit de importanţă cum era şi carnea: pîinea aceea care nu era biscuiţi făcuţi provizii în săculeţe, întocmai ca şi carnea aceea care nu era carne în cutii. Se gîndi la mălai. Sigur, puteau foarte bine să mănînce numai mămăligă în loc de pîine. Avea un sac de mălai şi era şi ăsta un bun întocmai cum erau cărbunii. Luase din el de cîteva ori dar era un sac, o provizie. Şi îl dusese sus, cu cărbunii şi cu lemnele, pentru ca luînd din el să i se pară că ia dintr-un hambar sau dintr-o magazie.

Brutarul se trăsese pentru o clipă în fundul prăvălioarei, pîinea era tot pe tejghea, Erica puse mîna pe ea şi-o luă la fugă. Mai tîrziu, urcînd pe scara dărăpănată din afară ca să aducă nişte cărbuni, se gîndi să arunce o privire spre provizia de mălai care de-a doua zi avea să fie pîine. Ştia locul şi întinse mîna, dar îl găsi gol, căută şi nu găsi nimic, nu găsi nici măcar sacul gol. Ce înseamnă asta? se întrebă.

XIV. Ieşi pe palierul scării, nu ştia ce să creadă.

La unul din balcoanele primului etaj nevasta agentului de percepţie scutura o carpetă. Era mică şi grasă, avea o burtă mare pentru că aştepta poate un copil, dar părea că ea înghiţise sacul cu mălai cu tot.

Prin curte trecea nevasta unui muncitor.

Erica ar fi vrut să-şi cheme sora sau pe Alfredo ca să-i întrebe dacă ştiu ceva despre sacul cu mălai. Şi strigă, vrînd să-i cheme pe ei. Dar erau amîndoi la şcoală: era dimineaţa; şi chiar dacă ar fi fost după-masa ar fi fost acelaşi lucru, pentru că atunci cînd nu erau la şcoală se jucau întotdeauna undeva departe. Dar Erica strigă.

Îi răspunse femeia care străbătea curtea, era o femeie de cincizeci de ani, soţie şi mamă de muncitori şomeri care aveau toţi la un loc treizeci de lire pe săptămînă drept ajutor pentru şomaj. Cu treizeci de lire trăiau ea, bărbatul, cei doi fii băieţi mari şi fata, copilă încă, şi nici unul din ei nu putea ierta părinţilor Ericăi faptul de a fi combătut şomajul.

— Nu pe dumneata te-am chemat, îi zise Erica. Nu mai găsesc sacul cu mălai.

Aici se ivi fata cea grasă, care, cînd cu povestea cu găina, se gîndise că Erica în definitiv nu mai era o fetiţă şi că ar fi putut să fie mai şmecheră. Se ivi de sub poartă şi ducea în mînă o găleată, fusese în piaţă să ia apă.

Femeia, arătînd sus spre Erica, se întoarse către ea.

— Zice că nu-şi mai găseşte sacul cu mălai.

Vocea ei cunoscută, familiară în curte, răsună batjocoritoare, şi fata cea grasă aşeză găleata jos şi îşi ridică mîinile îngheţate ca pentru a şi le încălzi la răsuflarea gurii. Ziua era cenuşie, acoperită parcă de-o ceaţă nevăzută. Fata era o fată grasă şi singură pe lume, care cosea rufărie şi avea un copil încă sugaci, făcut cu nimeni.

— Da? zise. Şi tocmai nouă ni se plînge? Dacă aş fi eu în locul ei aş şti cui să-i cer socoteală.

Luă găleata de jos, şi, puţin încovoiată de povară cu braţul liber bălăbănindu-se prin aer, trecu prin curte către uşa ei.

— Crezi? zise femeia urmînd-o cîţiva paşi. Eu nu ştiu zău dacă a avut cîndva un sac întreg cu mălai. Nu ştiu dacă maică-sa a avut atîta grijă de ei încît să le lase un sac cu mălai.

Erica de sus, de pe palierul ei, nu asculta. Vedea că femeile vorbeau despre ea, şi ar fi vrut să nu fi strigat, să nu fi spus nimic, ca să nu se vorbească despre ea. Ştia că a vorbi despre ea însemna a vorbi despre maică-sa care plecase şi nu se mai întorcea.

— Ba nu, a avut grijă să le lase o găină şi cărbuni şi atîtea altele, zise fata cea grasă. S-a îngrijit destul de ei. Adevărul e că ea e cea care ar trebui să fie mai şmecheră. Nu mai e o fetiţă, are paisprezece ani, şi-ar putea fi

mai şmecheră, ar putea să nu se lase furată de unii şi de alţii.

Erica nu asculta. Cele două femei nu erau departe, erau în aceeaşi parte a curţii unde era şi ea, chiar în faţa ei sub balconul de unde burtoasa îşi scutura carpeta. Şi ea, nu Erica fu cea care le ascultă pe cele două femei gata să se certe, dezbinate de ostilitatea lor: bătrîna ostilă mamei şi chiar şi tatălui care nu se resemnase să şomeze, tînăra ostilă Ericăi care nu era destul de şmecheră ca să trăiască singură, pe cîtă vreme ea nici nu-şi mai amintea de cînd trăia tot singură. Apoi le auzi împăcînd înverşunarea lor comună împotriva Ericăi şi totodată a părinţilor Ericăi, şi atunci interveni ea.

— Aş vrea să ştiu ce anume voia să lase să se înţeleagă, zise, cu sacul ăsta de mălai pe care nu-l găseşte.

Îngheţai afară, aerul era cenuşiu de gheaţa nevăzută, şi curtea părea pustie. Dar la auzul acestor cuvinte vehemente ieşiră şi alte femei, ba chiar şi un bărbat, din găurile caselor, şi la balconul din colţ, unde locuia subinginerul, obloanele pocniră, şi din închise cum erau fură împinse înainte, iar din spatele lor vorbi, fără să se arate, nevasta subinginerului.

— Asta aş vrea să ştiu şi eu, zise.

De sub balcon fata cea grasă zîmbi şi nu zise nimic. Toate femeile de jos se uitau la Erica, şi Erica nu le privea, nu le asculta, era speriată de tot ceea ce se iscase dintr-o vorbă prostească şi necugetată, stătea nemişcată pe palierul scării, şi părea că ispăşeşte în tăcere

o vină. Într-adevăr femeile o priveau și și-o arătau una alteia ca pe o învinuită.

— Nu cred că e destul de șmecheră ca să fi vrut să lase să se înțeleagă ceva, zise fata cea grasă.

— Așa e, zise bătrîna. Adevărul e că nu mai știe cum s-o scoată la capăt și că maică-sa nu se întoarce.

— Ar fi vremea să se întoarcă zise alta.

Continuară în același chip, vorbind despre cît de necesar ar fi fost pentru însăși viața copiilor ca mama lor să se întoarcă, și Erica se retrase de pe palier pe locul hambarelor și al minelor ei, așteptînd ca femeile să nu mai vorbească despre ea. Dar nici din dosul ușii închise nu ascultă ce spun, știa ce spun și fără să asculte, și voia să înceteze, să înceteze o dată, voia să fie scutită de vorbele lor, așa după cum și ea le scutise de vederea ei. Ea iubea în oameni tovărășia, îi plăcea să fie înconjurată de priviri și de glasuri, să fie aproape de ochi care vedeau, de glasuri care vorbeau, să fie aproape și de gînduri, dar nu voia să fie strivită nici de priviri și nici de glasuri. A fi pe lume nu însemnase niciodată pentru ea altceva decît a fi în mijlocul lucrurilor și al oamenilor, în așa măsură, încît pînă și casa, și sora ei, și fratele ei, și cărbunii, și petrolul erau oameni pentru ea. Și niciodată n-ar fi vrut să se trezească singură, fără de oameni cărora, dincolo de ușa și de fereastra ei, să le audă glasurile, să le simtă ochii și fețele, să le gîndească gîndurile. Dar nu putea să îndure atenția aceea neclintită a doi sau mai mulți ochi, ce calculează,

judecă, condamnă, și care nu mai e tovărășie ci dimpotrivă e opusul tovărășiei, e o piedică în calea oricărei tovărășii.

În fond tocmai acest lucru o făcuse să se teamă atît de mult de mama ei, și acum, ba chiar mai demult, același lucru începea să iasă la iveală și printre oamenii din curte. Lumea dezaproba existența ei de fată fără mamă. Pusese ochii pe ea, pe existența ei de fată fără mamă și acuza, condamna. Nu voia să mai trăiască fără mamă. Voia ca mama ei să se întoarcă. Socotea că-i vremea ca mama ei să se întoarcă. Dar de ce ? se întrebă Erica.

XV.

Aici trebuie să spunem că ei nu-i era groază de o eventuală întoarcere a mamei. Acum mama nu mai însemna nimic pentru ea și cînd își amintea de fața ei osoasă, de părul ei în dezordine, de picioarele ei mari, era ca și cum și-ar fi amintit ceva dintr-o copilărie foarte îndepărtată ; ceva lipsit de sens pentru trecut, în amintire, și inofensiv pentru viitor, în realitate. Dar tocmai pentru faptul că mama nu mai însemna nimic și că era inofensivă, că nu mai putea face nimic, și că nu mai puteai aștepta nimic de la ea, nici măcar un răspuns la scrisori, nu-și punea problema întoarcerii ei. Îi plăcea propria ei existență fără mamă, nu cunoștea altă existență pe care s-o îndrăgească în afara acesteia, ar fi vrut să continue mereu și nu credea în nimic din tot ce-ar fi putut exista în afara acestei existențe. Mama era în

afara ei și nu putea să creadă în ea. Dacă n-ar fi uitat vechea realitate a primejdiei, și dacă s-ar fi temut să nu revină, ar fi crezut în întoarcerea mamei. Dar uitase și, mulțumită, liniștită în existența ei fără de mamă, în golul liniștit al propriei memorii și în respingerea placidă a vechii primejdii, ea nu simțea nevoia să creadă în altceva decît în continuarea existenței ei actuale fără de mamă. De aceea cînd lumea îi punea cu sila, din afară, problema întoarcerii mamei, ea simțea violența acestei atitudini și suferea din pricina ei, dar nu vedea la ce-ar putea duce. Vedea că lumea nu mai voia să știe de ea fără mamă; și nu izbutea să înțeleagă ce anume urmărea voind-o pe mama ei; ajungea să se întrebe de ce o voia. Și tocmai asta se întreba acum din dosul ușii, de pe locul hambarelor și al minelor ei, și se tot întrebă pînă cînd (după ce auzi că nu mai era lume în curte și ieși afară și coborî scara ca să se întoarcă în casă), văzînd că nevasta burtoasă a agentului de percepție o aștepta, i se păru dintr-odată că știe și c-o știuse dintotdeauna.

Burtoasa care părea însărcinată (sau părea că înghițise ea sacul cu mălai) o aștepta în pragul casei cu o boccea sub braț și bătea în ușe. Erica văzu bocceaua, se gîndi numaidecît că era mălai în ea, și i se păru că află răspunsul la întrebarea ei.

— Sînt aici, zise sărind de pe scara dărăpănată, și se duse lîngă ea, împingînd ușa de la casă.

Femeia era mică de statură, mai mică decît și-o închipuise Erica de departe, așa de mică încît îi ajungea cu fruntea la umăr, și Erica, lăsînd-o să intre, se simți intimidată.

— Uite, îi zise femeia întocmai după cum Erica se aștepta să-i zică. Îmi pare rău că ți-ai pierdut sacul și ți-am adus puțin mălai. N-aș vrea să n-ai ce mînca...

Nu era hotărîtă, nu era sinceră, vorbea împiedicîndu-se în vorbe, dar Erica nu bănui c-ar fi putut fi ea aceea care făcuse să-i dispară sacul cu mălai. Nici o clipă Erica nu bănuise că cineva anume ar fi putut să facă să-i dispară sacul cu mălai. Se uitase la burta femeii, se gîndise că arăta ca o burtă plină cu mălai, dar asta nu fusese decît o ciudățenie de-o clipă a gîndurilor ei; și acum nu se mai gîndea de loc la motivul dispariției sacului, se gîndea numai la acel *de ce,* la întrebarea pe care și-o pusese mai înainte și la răspunsul pe care acuma își dădea seama că-l știe.

Iată de ce! Iată de ce! se gîndea. Lumea voia ca mama ei să se întoarcă pentru că se temea că va trebui să-i aducă mălai și să-i dea diferite lucruri dacă mama ei nu se întorcea. Credea că ea nu are, și că n-ar mai fi putut, trăind fără de maică-sa, să aibă de mîncare; și că din pricina asta ar fi trebuit să-i dea mălai și alte lucruri de mîncare. Credea că trebuie, și firește nu-i convenea, după cum nu-i convenea nici măcelarului să-i dea carne și brutarului să-i dea pîine fără să fie plătiți. Erica știa prea bine că lumii nu-i convine treaba asta. Senzația neplăcută pe care

o simţise dintotdeauna cînd se întîmpla să aibă de-a face cu măcelarul şi cu brutarul se datora tocmai faptului că ştia despre fiecare în parte acest lucru şi lucrul ăsta aducea cu ceea ce simţeau părinţii, era un fel de-a crede ca părinţii că trebuie să faci, că trebuie să dai, şi un fel de-a nu avea chef, tot ca părinţii, de-a face şi de-a da; poate un fel de-a nu putea şi un dezgust de-a nu putea şi-o ură în dezgustul ăsta de-a nu putea cu nici un chip.

Dar ea nu se aştepta la aşa ceva din partea lumii. De la măcelar şi de la brutar luase mai mult dintr-o veche obişnuinţă de-a merge la ei după unele lucruri, decît din altceva. Şi de îndată ce spuseseră gata nu mai insistase. Nu se aştepta ca lumea să-i dea. Nu voia să aibă de-a face şi-n lume cu părinţi. Voia unele lucruri, pentru că lucrurile trebuiau să existe, cărbunii, petrolul şi toate celelalte, dar le voia din însăşi miezul lor, al lucrurilor, şi nu prin mijlocirea părinţilor sau a lumii. Trebuia într-un fel sau altul să le poată avea aşa; aşa le avusese vreme de două luni de zile şi tot aşa voia să le aibă şi pe viitor.

Dar femeia, cu trupul ei mic şi burtos, era într-un fel o mamă, iar ea era timidă, nu ştia cum să-i spună că n-aşteaptă nimic de la lume. O lăsă să desfacă pe masă bocceaua, să descopere galbenul făinii, şi să vorbească din nou.

— Asta o să-ţi ajungă pentru astăzi şi pentru mîine. Pe urmă însă ce-ai să faci?

Femeia se temea că va trebui să-i mai aducă o dată mălai, Erica vedea lucrul acesta, şi avu un gest de refuz.

Vrea tot, se gîndi femeia, şi deveni agresivă.

— Sper că nu ţi-a trecut prin cap să te legi de mine cînd te-ai apucat să strigi că nu-ţi găseşti sacul cu mălai, zise. Îmi închipui că ştii că eu n-am nevoie să fur un sac cu mălai de la nimeni. Cred că în curtea asta sînt destui nenorociţi care pot fi bănuiţi înaintea mea...

— Dar eu nu bănuiesc pe nimeni, zise Erica.

— Foarte bine, zise femeia. Foarte bine, [illegible] Cred că cel mai bun lucru e să nu bănuieşti pe nimeni, dar dacă ai de gînd să bănuieşti pe toată lumea, fără deosebire, atunci să ştii că iar greşeşti. Pentru că unii au conştiinţă şi alţii n-au, şi ar însemna să fii oarbă dacă n-ai vedea cine are conştiinţă după inima bună pe care ţi-o dovedeşte cînd, ştiind că poate ai rămas fără nimica de mîncare, vine la tine şi-ţi aduce mălai. Poţi să faci mămăligă pe două zile din el, şi pînă una alta ai foc în sobă şi poţi să zici slavă Domnului. Cît despre mai tîrziu, dacă nu ştii ce să te faci, mie una îmi pare rău şi aş vrea să-ţi mai aduc mălai sau altele ca acum, dar aş putea să te ajut mai bine şi pentru mai multă vreme dacă te-aş lua slujnică la mine...

— Nu, o întrerupse Erica dîndu-şi seama în sfîrşit că trebuie să-şi înfrîngă timiditatea.

Nu văzu în oferta femeii de a o lua slujnică la ea decît totala lipsă de tragere de inimă pentru ce-ar fi trebuit să facă, pentru ce-ar fi trebuit să dea, şi se gîndi că asta era culmea

şi că trebuia fără întîrziere să i se împotrivească şi să le scoată tuturor din cap ideea asta. Uite la ce ajunseseră! Îşi închipuiau că-s obligaţi s-o ia ca slujnică la ei. Şi cine ştie la ce-ar mai fi ajuns să se creadă obligaţi. Trebuia să li se împotrivească şi să le arate tuturor că n-aştepta nimica de la ei. Strînse cele patru colţuri ale boccelei, şi cu bocceaua plină de mălaiul care dădea pe margini se duse către uşă. Trebuia să săvîrşească în faţa tuturor un gest de refuz. Trebuia să le arate tuturor că ea refuza orice dar, pe acesta şi pe oricare altul, şi că în existenţa ei de fată fără mamă nu voia ajutoare materne de la nimeni.

— Nu, zise. Nu trebuie să vă temeţi, nu trebuie să vă închipuiţi...

Ajunse la uşe; femeia era cuprinsă de panică, ar fi vrut s-o reţină, să închidă barem uşa care rămăsese deschisă dinainte, dar nu apucă decît să ajungă în curte în acelaşi timp cu Erica, şi părea că Erica o alungă din casă. Acum mai erau şi alte femei care scuturau carpete de pe balcoane, femei şi copii care străbăteau curtea şi fata cea grasă care îşi golea lădiţa ei pe maldărul de gunoaie. Tuturor li se păru că Erica o gonea pe burtoasă. Şi fiindcă femeia o apucase pe Erica de-o mînă, încercînd s-o reţină, fiindcă izbindu-se de ea Erica scăpase un colţ al boccelei şi mălaiul se împrăştia în părul şi pe umerii femeii care era cu mult mai mică decît ea, tuturor li se păru că Erica îi aruncă mălaiul în faţă.

— Să nu vă temeţi, să nu credeţi... zicea Erica cu vocea ridicată.

Şi fata cea grasă izbucni într-un hohot de rîs:

— Ah, Erica! zise. Ah, Erica! A fost o şmecheră de data asta Erica!

Burtoasa o luă la fugă spre casa ei şi tot restul mălaiului îi zbură în spate în frigul din curte. Femeile de la balcoane îşi scuturau carpetele. Ai fi zis că de la una din ele zbura făina.

— Ah, Erica! mai zise o dată fata cea grasă.

XVI.

Ajunseseră la jumătatea lui ianuarie şi de multe zile ei, copiii, nu mai aveau nici pîine nici altceva asemănător cu pîinea; mîncau supă dreasă cu cîte o jumătate de lingură de untdelemn şi atîta tot.

În curte femeile, soţii şi mame de muncitori, se gîndeau în fiecare zi: ce are să se facă acum? Erau femei bătrîne, femei în vîrstă, femei tinere, femei cu bărbat sau cu ibovnic sau văduve, şi mame de tineri care munceau deja, mame de bărbaţi în toată firea, mame bolnave şi nepieptănate (sau înfloritoare) de copii care se jucau încălţaţi (sau desculţi) în noroiul îngheţat, femei care se spălau şi femei care nu se spălau, femei care puţeau cumplit din pricină că erau femei, femei care puţeau numai din pricina mizeriei, femei doborîte de dezastrul mizeriei şi femei care se ţineau tari, pline mai degrabă de încredere în simplul fapt de-a exista, decît de teama de mizerie, femei neveste

de şomeri, mame de şomeri, mame ale şomajului însuşi, şi neveste de muncitori care cîştigau destul ca să mănînce cîte un muşchi de vacă mai mult decît o dată pe săptămînă, chiar dacă ele, femeile, se uitau şi cei care mîncau muşchiul erau numai ei, bărbaţii, muncitorii, semenii lui Dumnezeu, mulţumiţi de a fi muncit şi orbiţi de orgoliul de-a fi muncit şi cîştigat, de-a fi respectat pactul cu societatea, şi de a-şi fi cucerit fumul grătarului şi muşchiul la grătar, crezînd pesemne că nevasta n-are nevoie de muşchi de vacă, şi că copii vor avea timp să mănînce muşchi de vacă atunci cînd la rîndul lor vor munci şi vor cîştiga. Aşa erau femeile, în afara nevestelor de funcţionari în lumea strîmtă a curţii, şi mizeria lor, lipsurile lor, lupta lor, şi toată dezordinea şi truda existenţei lor de fiecare zi nu le lăsa prea mult timp pentru a fi rele sau pentru a fi bune, şi nici măcar pentru a fi curioase, clevetitoare, dojenitoare. Atît de puţin timp aveau ca să fie aşa sau altfel, încît niciodată nu-şi aminteau de Erica în timp ce-şi vedeau de treburile casei, sau în timp ce-şi îmbrăcau dimineaţa odraslele, sau în timp ce pregăteau mîncarea sau mîncau, într-un cuvînt în timp ce erau scufundate în treburile existenţei lor.

Niciodată acasă, la masă, în pat, nu vorbiseră într-un fel sau altul despre Erica ; şi bărbaţii lor, băieţii lor nu ştiau nimic despre Erica, fata care trăia fără mamă. O vedeau din cînd în cînd străbătînd curtea cu găleata în mînă, sau străbătînd piaţa în drum spre fîntînă şi continuau s-o privească cu voioşia cu care priveşti o fetişcană oarecare ce creşte. Nu ştiau că Erica e fără mamă şi toate celelalte ; ochii lor se lăsau cu plăcere pe braţele ei rotunde, pe carnea ce înflorea, pe femeia care începea să mijească, fără să vadă altceva în ea decît apariţia îmbucurătoare a prospeţimii femenine care îmbogăţea curtea cu tinereţe şi frumuseţe. Privirile lor îi făceau plăcere Ericăi : îi plăcea să se simtă privită din cînd în cînd fără milă, fără spaimă, şi nu cu moartea în suflet, ci dimpotrivă cu ochi care vedeau în ea numai ceea ce era viu, şi care, dezinteresaţi, o întovărăşeau cu viaţă, îi erau tovarăşi de viaţă. O ajuta mult faptul de-a fi privită astfel, o mîngîia şi-o răsplătea pentru viaţa pe care o ducea ; era singurul ajutor pe care îl dorea din partea lumii. Şi-l accepta, în acele rare clipe cînd îl primea, ca şi cum i-ar fi venit din partea tuturor şi nu numai din partea unor bărbaţi încîntaţi de ea ca fată, lucru pentru care ierta multe lumii în general şi nu nutrea în sinea ei nici o recunoştinţă specială, de fată, faţă de bărbaţi, deşi printre ei, printre bărbaţi, cîte un tînăr, abia deprins cu munca şi cîştigul, se întreba, privind-o, dacă n-ar fi fost cazul încă de pe acum să-i dăruiască o fundă, un cordon, sau să-i ofere o floare. Şi se prea poate ca vreunul din aceşti tineri, sau chiar din cei care nu mai erau tineri, să fi remarcat, stînd de vorbă cu mama, cu surorile, cu nevasta, că Erica se făcuse mare, etcetera ; dar femeile, învîrtindu-se mereu cu treabă în jurul bărbaţilor, nu-şi aminteau niciodată nimic despre existenţa Ericăi şi ziceau fireşte „da", sau „e adevărat", sau „e firesc", mai adăugînd din cînd în

cînd și „sărăcuța“ ca și cum subiectul ar fi fost de multă vreme epuizat între ele și bărbați.

Era cu totul altceva cînd ele (în orele în care bărbații erau duși departe, la lucru, sau își afișau pe străzi șomajul în căutare de lucru) umblau de colo colo în curte sau se instalau în dosul geamurilor de la ferestrele lor fără să fie zorite de treburi și fără copii în casă, sau cînd, isprăvind de măturat, se simțeau pentru o clipă fericite de a exista. Abia atunci se gîndeau la Erica, amintindu-și tot ceea ce însemna existența ei; în asemenea clipe gîndiseră la început numai bine despre Erica, crezînd c-o iubesc, c-o păzesc, c-o ajută; în asemenea clipe se ocupau și acum, fie cu puțină ciudă, mînie sau plictiseală, fie cu puțină spaimă, de cazul ei disperat. Ce-are să se facă? se gîndeau. Îi vedeau pe cei mici, pe Lucreția, pe Alfredo, mergînd și acum la școală și jucîndu-se desculți toată după-masa; o vedeau pe Erica străbătînd curtea către piață și fîntînă după apă; și îi priveau cu moartea în ochi, în ochii ce-o răneau de moarte pe Erica. Ce-au să se facă acum? Ce-are să se facă? se gîndeau. Și credeau că nu pusese nimic în gură toată ziua. Și de fiecare dată, cînd se încrucișau prin curte, ori stăteau de vorbă în prag, se întrebau consternate: Ce-are să se facă acum?

— Nu eram nici eu mai mare decît ea, zicea fata cea grasă, cînd soru-mea m-a alungat din casă fiindcă bărbatu-su începuse să se dea la mine. Era flecară; îi plăcea să vorbească despre ea. Și cred c-am scos-o la capăt, zicea. M-am descurcat și-am ajuns ce-am ajuns. Și știindu-se

fată, cu un copil de-un an, odraslă fără tată, se grăbea să adauge: Poți să te descurci în nenumărate feluri... Important e să fii destul de șmecher ca să nu ajungi o vită de povară care trage căruța cu gunoi pentru bărbați... Se mîndrea cu un soi de morală proprie care o făcea să deteste ca pe o abjectă nenorocire orice formă sub care ai fi ajuns „să tragi căruța cu gunoi“ cum zicea ea; dar revendica cu tărie, pentru toate fetele sărace ca ea, dreptul de-a nu se frămînta cu scrupule de domnișoară cînd erau doborîte de mizerie. Zicea că nu există nici un motiv pentru care să nu-și permită și ele „acea singură distracție“ pe care o femeie săracă putea să și-o permită în viață. „Și-așa noi astea, săracele, nu ne naștem fete mari“, zicea, și le făcea pe toate să rîdă, dar ea nu rîdea, era plină de însuflețire, se înfuria și striga sus și tare că o femeie care își cîștigă pîinea de toate zilele cu sudoarea frunții ei nu poate să trăiască vreme de ani și ani de zile ca o sfîntă, în așteptarea unui soț care pînă la urmă poate să nici nu vină. Insista, în orice caz, asupra șmecheriei; o exalta ca pe o virtute capitală și indispensabilă unei femei sărace pentru a se descurca în viață; și ajunsă aici se întorcea la punctul de plecare, se întorcea la Erica, la ea care nu i se părea totuși făcută să fie șmecheră. Ce-are să se facă acum? Ce-are să se facă acum? șușoteau femeile; și ea nu mai zicea nimic, se gîndea că poate nu toate puteau fi îndeajuns de șmechere la paisprezece ani, și se gîndea: „Mi-e așa de frică! Mi-e așa de frică!“

Dar era singura dintre femei care o privea pe Erica fără teamă în ochi. Venea în pragul uşii ei pe la ora mesei şi se uita. „Ce găteşti, Erica ?" întreba. Şi, deşi Erica o bănuia şi pe ea şi era rezervată, vedea că fetiţa avea foc în sobă şi pleca liniştită. Le ţinea la curent şi pe celelalte femei. „Mai are puţină fidea" zicea. „Mai are puţin untdelemn. Maică-sa s-a îngrijit destul de ei."

Dar Erica nu mai avea petrol ca să aprindă lumina seara, şi nu mai avu nici cărbuni ; îşi legă toate nădejdile de scrisoarea pe care o expedie netimbrată, un fel de rugă de pe urmă către duhurile cărbunilor şi ale petrolului. Mai avea în schimb lemne, şi mai putea totuşi să facă foc în sobă ; casa n-ar fi fost neprimitoare şi rece dacă ar mai fi avut lemne. Folosi cărbuni de lemn pentru ca să gătească supa, şi se resemnă să caute în lumina lemnelor, lăsînd deschisă uşa sobei, tovărăşia pe care i-o ţinuse lampa. Totuşi era foarte trist fără cărbuni şi fără petrol. Lipsa lor lăsase un mare gol în şirul lung al zilelor ; nu mai existau mine şi puţuri la care să te gîndeşti ; farmecul şi vraja vieţii ei de fetiţă fără mamă nu mai aveau (lipsindu-le tocmai ceea ce le sporea bogăţia şi varietatea) vechea intensitate, şi aproape c-o făceau să plîngă. Un ultim fir de speranţă copilărească o ţinea legată de scrisoarea trimisă, dar era decepţionată, şi în amărăciunea decepţiei ştia acum că poate şi lemnele aveau să se termine, că toate aveau să se termine, şi că într-adevăr ea n-ar mai fi putut continua să trăiască aşa cum trăise pînă atunci. Învăţase să creadă în existenţa unui geniu răufăcător, a unui duh mai adevărat decît

cel al cărbunilor şi al petrolului, a unui geniu ascuns în timp, care devora, devora tot cu o foame mult mai mare decît orice provizie, şi care era poate singurul geniu adevărat, dar rău. Da, timpul era mai lung decît orice provizie, ea nu prevăzuse acest lucru, dar acum că fusese de faţă la sfîrşitul petrolului şi al cărbunilor îşi dădea seama că adevărul lui tenace domina tot, subjuga tot.

XVII.

„Ce-are să se facă acum ? Ce-are să se facă acum ?" continuau să se gîndească femeile din curte. Şi continuau s-o spună, iar fata cea grasă intra, îmbrăcată în roz, la Erica, şi încerca să măsoare adîncimea dezastrului prin neîncrederea pe care o vădea Erica.

Vedea că ajunsese să mănînce Erica : supă de apă şi fidea, dreasă numai cu sare, pentru că sticla de untdelemn încetase de-a mai da untdelemn. Dar nu se sinchisea din pricina asta. „Nu cred că-i singura, îşi zicea, care mănîncă aşa în curtea asta." Se sinchisea în schimb din pricina nepăsării evidente pe care o arăta Erica faţă de golul absolut al zilei de mîine, de faptul că nu părea să înţeleagă ce înseamnă un gol absolut, că nu încerca să facă ceva, să găsească o soluţie, să se descurce într-un fel, sau cel puţin să se gîndească la necesitatea de a se descurca. Lucrul acesta o enerva. Şi începu să creadă că e de datoria ei să o trezească la realitate.

Ajunse să fie pe lîngă Erica purtătoarea plină de bunăvoinţă şi simpatie a acelui dezolant „ce

se va face?" al femeilor. Punea întrebări. Dar vedea că Erica nu putea suferi acele întrebări și înceta curînd. Se simțea iritată, nu putea s-o ierte, ea care la paisprezece ani părăsise casa surorii ei, hotărîtă să-și cîștige singură pîinea. Dar nu se dădea bătută, revenea și începea din nou, cu căldură, cu bunăvoință, cu reînnoită răbdare s-o dăscălească, mereu cu aceeași intenție de-a o trezi la realitate.

— Timpul trece, draga mea, zicea.

— Da, zicea Erica.

— Și lucrurile, proviziile se isprăvesc.

— Da, zicea Erica.

— Și nu ne pică din cer.

— Da, zicea Erica.

— Cum da? exclama fata cea grasă. Vrei să zici că pică din cer?

— Nu, nu pică din cer, zicea Erica.

— Și atunci? exclama iritată fata cea grasă. Și pleca, se întorcea mai tîrziu, a doua sau a treia zi, ca să poată fi mereu caldă, binevoitoare; în timp ce Erica tremura să n-o vadă reapărînd, și se îngrozea la gîndul c-ar fi putut, prin ea, să devină conștientă, să ajungă la o conștiință care i-ar fi retezat posibilitatea de a crede în miracolul proviziilor, în duhuri, și, într-un cuvînt, în posibilitatea de a obține cele trebuincioase vieții chiar de la viață.

— Pîinea trebuie să ți-o cîștigi singură, draga mea! zicea fata cea grasă.

— O, da! zicea Erica.

Ea știa, de fapt, că lumea, bărbații, se străduiau să-și cîștige pîinea. Dar nu știa nimic despre mecanismul acestui cîștig. Îi vedea numai pe cei

mari cîștigîndu-și pîinea și credea că numai ei o puteau face, că numai pentru ei orice mod de a și-o cîștiga putea fi într-adevăr, și fără echivocuri, un mod de a ți-o cîștiga. Numai așa putuse să creadă, în cele două sau trei luni cît trecuseră, că pentru ea, care nu era mare (și firește pentru toți cei care nu erau mari), important era să aibă provizii și iar provizii pînă în clipa cînd ar fi devenit și ea mare. Și nu fusese vorba la ea de o credință propriu-zisă în supranatural, ci într-o însușire supranaturală, într-o supranaturală naturalețe a materiei: o forță înnăscută a materiei de a dura pînă cînd ar fi fost necesară și pînă cînd ea s-ar fi făcut mare și ar fi devenit și ea capabilă de a-și cîștiga pîinea.

Acum însă simțea că propria ei credință o înșelase; și se îngrozea cînd o auzea vorbind pe fata cea grasă, se temea să nu afle prin ea în mod irevocabil, că numai timpul era adevărat, înspăimîntător în puterea lui de a devora proviziile și în schimb nespus de lent în devorarea anilor, mai ales a acelor ani care trebuiau să treacă pînă să ajungă și ea mare. Socotea cîți ani i-ar fi trebuit ca să fie și ea cu adevărat mare; treizeci credea; douăzeci cel puțin; și vedea în fața ochilor infinitatea timpului pe care ar fi trebuit să-l mai străbată. „O, da!" îi răspundea fetei celei grase, și se uita pierdută în jurul ei.

Fata cea grasă se gîndea că Erica n-are chef să muncească. Și era din ce în ce mai convinsă că trebuie s-o trezească. Voia să vadă ce provizii îi mai rămîneau. Și reușea într-un fel sau altul să vadă, să pipăie, s-o iscodească. „Mai ai fidea

pentru diseară și mîine" îi zicea atunci. Și pe urmă ? Ce-ai să te faci ?" Și iritată de faptul că Erica nu-i răspundea, pleca, lăsînd-o pe Erica să se uite singură și pierdută în jurul ei. „Mai ai lemne pentru trei zile, zicea. Și după aceea ce-ai să te faci ?" Și din nou pleca iritată, lăsînd-o pe Erica să se uite singură și pierdută în jurul ei.

Pînă la urmă Erica ajungea să se întrebe și ea ce avea să se facă. Ce-avea să se facă ? Ce-ar fi putut să facă pentru a putea trăi și a avea provizii ? În halul ăsta o aducea fata cea grasă și apoi o lăsa singură. Și singură cu gîndul acesta, fără a mai crede în nimic, Erica vedea golul ce-o aștepta așa cum numai cei mari îl pot vedea ; dar nu credea că ar putea fi în stare să-l înfrunte așa cum cred că-l pot înfrunta cei mari.

Ea nu credea că pentru ea, care nu era mare, ar fi existat o posibilitate de a munci și de a-și cîștiga pîinea. Nu credea că munca ei, oricare ar fi fost ea, ar fi putut fi apreciată ca o muncă propriu-zisă, adevărată, o muncă de om mare. Nu credea că cei la care poți găsi de lucru ar fi putut să dea vreo importanță muncii ei, care nu era mare, și nici c-ar fi putut să considere remunerabilă munca ei. Îi stăruiau limpezi în minte cuvintele burtoasei în legătură cu ajutorul pe care ar fi putut să i-l dea luînd-o ca servitoare. Fuseseră cuvinte neclare la început, murdare. Dar ca niște pietre pe care le arunci murdare într-un rîu, ele deveniseră curate în scurgerea îndelungată și limpede a minții ei. Și străluceau acum în fundul minții ei. Ziceau : Vino să faci pe slujnica, vino să trăiești de pe urma bunătății noastre.

Asta era. Ei, care nu era mare, nu i se putea da de lucru decît din bunătate, după cum tot din bunătate părinții își întrețineau copiii. Bunătate, bunătate... Toată grija față de ea pornea din bunătate. Și ea nu voia bunătatea nimănui. Nu voia să aibă de-a face cu bunătatea. Știa ce înseamnă bunătatea : însemna să te simți obligat să faci și să dai. Și nu voia să apeleze la ea. Nu voia să ceară de lucru niciunei bunătăți. Întocmai după cum nu voia să ceară provizii.

De altminteri fata cea grasă, în dorința ei de-a o „trezi", nu făcea altceva decît să-i sădească în suflet panica și nu-i spunea niciodată ce anume ar fi putut face. Nici nu se gîndea la asta. Voia ca fetița să se trezească ; nimica altceva. Cum, ea singură trebuia să afle. Ea singură trebuia să se descurce. Dar stînd de vorbă cu femeile care se agitau din ce în ce mai mult în dosul acelui veșnic „ce se va face ? ce se va face ?", fata cea grasă își dădu seama în cele din urmă că nu prea avea ce să găsească.

Zise, dar șovăind de la bun început, că existau fabrici, țesătorii, etcetera, unde chiar și o fetiță putea să cîștige cinci lire pe zi ; femeile însă îi atraseră atenția că între fabrici și-o fetiță ca Erica exista șomajul, din păcate. Zise că existau ateliere, etcetera care dădeau lucruri de cusut acasă, așa cum lucra și ea ; dar femeile o întrebară de ce nu se interesa la atelierul unde lucra ea dacă nu aveau ceva de lucru și pentru Erica. Și fata cea grasă se supără pe femei. Femeile se supărară pe fata cea grasă.

Toate erau plictisite, sătule de-a se gîndi la Erica. „Nu rămîne altceva de făcut decît să-i

dăm de pomană, ziseră. Dar ce pomană să-i dăm noi cînd nici măcar nouă nu ne ajunge pîinea?“ Era tocmai aşa cum ştia Erica. Ele nu voiau să se simtă obligate de-a face şi de-a da. „De ce nu se duce la Doamnele de la Sfîntul Vincenţiu? ziseră. Poate ar putea să-i plaseze într-un azil.“

Şi Erica, deşi nu asculta, le auzea. Mai avea un pumn de fidea ca să mai gătească o jumătate de farfurie de supă, şi auzea tot ce spuneau, auzea vorbindu-se despre pomană, despre Doamnele de la Sfîntul Vincenţiu, despre azil, dar se încăpăţîna în a refuza orice ar fi putut să însemne pomana lumii. „Ah! se gîndea, ah dacă-ar exista o muncă atît de rea, atît de rea şi de urîtă încît să se vadă că şi cei care mi-o dau sînt răi!“ Asta ar fi vrut să găsească: o muncă rea, atît de rea încît faptul de a i-o da ei, care nu era mare, să nu poată fi socotit un act de bunătate. Trebuia să existe o asemenea muncă pentru cei care nu erau încă mari, ca să poată să-şi cîştige şi ei pîinea. Şi se gîndea...

În curte femeile vorbeau despre burtoasă. „Doamna ar lua-o slujnică la ea...“ ziseră.

Erica era în dosul uşii, şi auzea. Nu mai avea decît un pumn de fidea mucegăită pentru o singură masă şi stătea acolo ca de strajă. Neliniştea acestui „ce-avea să se facă“ o îndemna să stea acolo, şi devenea nelinştea pentru ceea ce lumea ar fi putut să vrea să facă pentru ea ca s-o ajute... Nelinişte, teamă... Şi Erica, tremurînd, făcea de strajă în dosul uşii, hotărîtă să refuze, să respingă, să se apere, să nu se lase în voia niciunei „bunătăţi“ care ar fi vrut s-o înghită.

XVIII. Se gîndea între timp. Se gîndea mereu la posibilitatea de a găsi o muncă rea, urîtă, care să-i îngăduie să-şi cîştige pîinea. De-aş găsi o vrăjitoare, se gîndea, o vrăjitoare din acelea care-ţi cer să le torci într-o singură zi o casă plină cu lînă. N-ar fi putut să însemne bunătate din partea unei vrăjitoare faptul de a-ţi cere să-i torci atîta lînă. Ar fi însemnat răutate. Era lucru ştiut, era hotărît, era sigur c-ar fi însemnat răutate. Ar fi fost o muncă deci...

Dar trebuia să fie o vrăjitoare adevărată, o babă cu un smoc de păr în vîrful capului şi cu nasul coroiat, care să rîdă cu un glas de cucuvaie, şi care să spună ea însăşi despre ea că e rea, şi toată lumea, tot oraşul să ştie că e o vrăjitoare şi o cotoroanţă rea, şi să existe şi primejdia, pentru cei care nu i-ar fi tors lîna, de-a fi sugrumaţi sau înghiţiţi de ea... Altfel, chiar dacă ar fi fost nevoită să toarcă într-o singură zi o casă de lînă, treaba asta n-ar fi fost o treabă pentru ea care nu era încă mare. Pentru că, din partea burtoasei de pildă, n-ar fi fost răutate dacă ar fi pus-o să-i toarcă atîta lînă într-o singură zi. Din partea lor, a uneia din „doamnele“ cu soţi care purtau pălării de culoarea vinetelor coapte, sau a oricărei alteia din celelalte femei, din partea lor n-ar fi fost niciodată răutate faptul de a-i da unei fetiţe un munte de lînă de tors sau altceva asemănător sau şi mai rău. Din partea lor ar fi fost bunătate. Ele ar fi zis: vezi ce bune sîntem că-ţi dăm să torci atîta lînă? Şi toată lumea de pe faţa pămîntului s-ar fi gîndit: ce bune sînt cu biata fetiţă! Iar cînd

ea, seara, n-ar fi izbutit să toarcă nici măcar a zecea parte din toată lîna aceea, ele ar fi zis: ah, fetiţo, tu nu meriţi bunătatea noastră! şi toată lumea s-ar fi gîndit că ea nu merită bunătatea lor. Şi Erica nu voia, nu voia să merite bunătatea lor. Ar fi preferat mai degrabă să fie sugrumată. Ea voia să aibă de-a face cu o răutate făţişă de vrăjitoare, cu o răutate prin care munca ei să însemne fără doar şi poate un fel de a-ţi cîştiga pîinea. Şi se gîndea, căuta în mintea ei...

Mintea ei era încă plină de basme şi copilărie; se gîndise la vrăjitoare, dar ştia că de fapt nu mai există vrăjitoare, decît cel mult bune şi ele; şi căuta mai departe, căuta în amintire. Îşi amintea atunci de vorbele tatălui ei, de vorbele bărbaţilor. Îşi aminti de vorba care însemna o plesnitură de bici pe obrazul unei femei, şi se opri asupra ei aşa cum te opreşti lîngă o piatră ca s-o ridici şi să găseşti ceva sub ea. Era o vorbă obişnuită, auzită zi de zi, şi lipsită de sens în felul ei de-a răsuna în fiecare zi. Dar se opri asupra ei.

Trecuse şi ziua ultimului pumn de fidea. Era prima zi în care nu aveau nimic de mîncare. Lucreţia şi Alfredo erau la şcoală. Era dimineaţă, şi din nou o vreme cenuşie de gheaţă nevăzută, şi frig în casa în care nu era nimic de mîncare. Şi venise şi fata cea grasă, văzuse. Erica o auzi vorbind în curte cu celelalte femei. „Aveţi ceva pîine uscată?“ o auzi spunînd.

De ce nu se duce la Primărie? De ce nu se duce la organizaţiile de binefacere? le auzi repetînd şi iar repetînd pe celelalte femei. Ele

mîncau pîinea uscată, n-o aruncau: o fierbeau în supă, spuseră. Şi una spuse că de-o lună de zile nu mînca decît asta: pîine uscată după care bărbatu-său umbla la cerşit prin case.

Se iscă puţină agitaţie. Unele femei aduseră totuşi puţină pîine uscată şi-o aruncară în şorţul fetei grase. Dar mîine? Şi pe urmă? Iar veni vorba despre burtoasă. Despre bunătatea ei care voia s-o ia pe Erica slujnică la ea. Şi Erica ar fi vrut să aibă o armă în mînă ca să se apere, în timp ce în sinea ei, se oprise hotărîtă asupra acelei vorbe.

Totuşi cînd fata cea grasă intră la ea ca să-i dea pîinea, nu fu în stare să vorbească, s-o alunge cu vorba. Pentru că în fond era timidă. Iar fata cea grasă era furioasă fiindcă fusese nevoită să facă ceva pentru Erica; azvîrli bolovanii aceia de pîine murdară pe masă şi se purtă cu Erica mai rău decît în celelalte rînduri. Ba îi mai zise şi „Proasto“, poate pentru că Erica nu-i mulţumea; şi plecă trîntind uşa; dar Erica nu luă bolovanii de pîine şi nu azvîrli cu ei după dînsa, nu făcu nimic.

Lucreţia şi Alfredo veniră de la şcoală, şi pe masă erau bolovanii aceia de pîine, iar ei, cei doi şoimi mititei, îi văzură, strîmbară din cioc şi îi luară cu ei zburînd la joaca lor. Nici nu se mai uitară măcar unde era Erica. Casa nu mai exista pentru ei de cînd nu mai exista magia proviziilor. Şi Erica nu făcu altceva decît să se gîndească, să se oprească iar şi iar asupra acelei vorbe a bărbaţilor, încremeniră în faţa ei care nu însemna nimic în sine, dar care totuşi spunea

multe despre purtarea lor, a bărbaţilor, şi chiar şi a taţilor, faţă de femei.

Ei, bărbaţii, puteau să dispreţuiască şi să persecute ; să facă rău şi să fie mîndri, să nu vorbească de bunătate. Mîndri şi orgolioşi cum erau, ei puteau uneori, într-un fel sau altul şi în legătură cu anumite lucruri, să şi spună, pe faţă, că sînt răi, luptînd sub semnul unei răutăţi făţişe. Credeau că asta înseamnă bărbăţie. Aşa că Erica se gîndi că s-ar fi putut să obţină tocmai de la ei, de la bărbaţi, munca pe care o dorea ea, o muncă provenită din răutate adică. De la bărbaţi, da, se gîndi.

Şi în timp ce se gîndea auzi, după cum de sute de ori pe zi i se întîmpla să audă, auzi şuierînd afară vorba aceea biciuitoare a bărbaţilor, reală, vie. În mintea ei vorba fusese o piatră şi acum, în şuieratul acela, piatra se rostogolise, lăsînd-o dintr-o dată să vadă ce se ascundea sub ea. Erica îşi aminti unele lucruri. Cunoştinţele ei despre lume şi viaţă, dezinteresate şi vagi, copilăroase încă, deveniră amintiri răutăcioase. Erica îşi cîntări în gînd amintirile ; şi crezu că găseşte ceea ce căuta : o muncă provenită din răutate, care să fie numai, şi fără echivoc, un fel de a-ţi cîştiga pîinea. „Da, se gîndi, ştiu ce poate face o fată cînd e în situaţia mea." Şi scoase de undeva o panglică veche de catifea roşie, şi-o înnodă în jurul capului, între ceafă şi frunte, şi se aşeză în pervaz...

Era pervazul ferestrei care dădea spre stradă ; afară era frig, acelaşi frig cenuşiu de gheaţă nevăzută ; era pe înserate ; şi ea ştia ce înseamnă să stai acolo, aşa, c-o panglică în păr. Aveau

să vină bărbaţii : şi avea să fie îngrozitor, cumplit ; dar tocmai pentru c-ar fi fost cumplit şi îngrozitor ceea ce-avea să se întîmple, tocmai de aceea ar fi fost un mod de a trăi, cîştigîndu-şi singur pîinea. Nu încăpea nici o îndoială. Nimeni n-ar fi putut să creadă că-i face un bine lăsînd-o să facă ceea ce ea nu ştia încă precis ce fel de-a face era, deşi ştia că e condamnat, că e recunoscut şi trîmbiţat drept rău, un rău fără scăpare.

XIX.

Era pe înserate. De la biserica din piaţă se auzea dangătul limpede al clopotelor de vecernie. Cenuşiul de gheaţă nevăzută cra şi cenuşiul serii care se apropia. Şi pe strada unde Erica şedea în pervazul ferestrei cu panglica roşie în păr, trecu în zbor un bărbat pe bicicletă.

Strada urca dinspre piaţă. Era o stradă fără prăvălii şi fără trecători, care în partea de sus se termina cu copacii desfrunziţi ai unei vechi alei. Bărbatul pe bicicletă trecu zburînd la vale, şi Erica se gîndi la băieţii care îi dădeau uneori tîrcoale cu bicicletele lor. Oftă, alungă gîndul lor. Dar înainte de a ajunge să-l alunge cu totul, fu mulţumită că bărbatul de pe bicicletă n-o băgase în seamă. Se uită în jos către piaţă, se uită în sus către copacii albi ai vechii alei, şi simţi frigul pătrunzînd-o în oase. Se gîndi la Lucreţia şi la micuţul Alfredo care se jucau cine ştie unde, în alte părţi de frig, şi se miră cum de puteau să se joace după-mese întregi

afară în frig. Cunoştea locurile de joacă aflate sus pe alee şi în piaţă, depozitul de lemne, colţul manejului, şirul de scări care ducea la fîntînă, dar le ştia afară, în frig, şi se mira cum de se puteau juca copiii acolo; îşi uitase de vremea cînd ea însăşi se juca fără să simtă frigul. Asta pentru că se gîndea pesemne că dacă lor, copiilor, le-ar fi fost frig şi ar fi fost în casă, ea n-ar fi putut să facă ceea ce se hotărîse să facă. Şi poate şi pentru că exista în ea dorinţa ca, dîndu-şi seama de frig, copiii să vină să se adăpostească în casă şi s-o împiedice să facă ceea ce hotărîse. În orice caz simţi că ei îi e frig şi că dacă oamenii aceia, bărbaţii, nu s-ar fi grăbit să vină, ar fi trebuit să închidă fereastra şi să se încălzească măcar cît de cît în pat, sub pături.

Ajunsă aici cu gîndurile, după cîte ştia despre lume şi viaţă, se gîndi că şi bărbaţii înseamnă *pat*. Dar ghici numaidecît că era un înţeles care ar fi putut omorî celălalt înţeles al cuvîntului, care îi era drag; şi hotărî că trebuia să înlăture acest risc. Pînă şi casa, se gîndi, ar fi putut să fie omorîtă. Hotărî deci că avea să-i ducă pe bărbaţi, urcînd pe scara interioară de lemn, să-şi facă treaba sus, în locul cu uşa care se deschidea în gol şi care fusese pînă mai acum cîteva zile locul magaziilor şi al minelor ei. Acolo sus nu era casă; acolo fusese găina cu murdăria şi cotcodăcitul ei. Iar cît despre patul de care ar fi avut nevoie ei, în sensul lor de pat, de pat pentru bărbaţi, exista culcuşul pe care şi-l făcuse ea pe vremuri pentru clipele de

răgaz în joacă. De multă vreme, se gîndi, nu-i mai păsa cîtuşi de puţin de culcuşul ei. Se îngrijea deci, pînă în cele mai mici amănunte, să facă astfel încît să-i lase pe bărbaţi să includă în ceea ce făceau doar lucrurile de care ei nu-i păsa cîtuşi de puţin, ca şi cum şi din ea s-ar fi îngrijit să lase la cheremul bărbaţilor o anumită parte de care nu-i păsa de loc.

Dar iată alţi bărbaţi, doi bărbaţi. Urcau dinspre piaţă şi vorbeau cu voce tare între ei, unul ducîndu-şi bicicleta pe jos şi împingînd-o la deal. Trecură. „Uf! se gîndi Erica. De ce nu veniţi să isprăvim odată?“ Simţi din nou că n-ar fi putut rezista să aştepte mult în frig.

Dar un al treilea bărbat cobora din partea opusă: era un soldat.

— Hei! zise.

Soldatul vorbi şi Erica văzu că i se adresa ei. Şi se gîndi: „Grăbeşte-te!“ Începuse să tremure de frig.

— Hei! continuă soldatul. Ce-i fi stînd să prinzi acolo? Vrăbii?

Trecuse şi-i vorbea întorcînd capul. Pe urmă nu se mai întoarse. Pasul său, grăbind la vale, pieri în piaţă, după colţ, şi Erica se gîndi că poate îi vorbise pentru că o cunoştea.

Dar se mai gîndi şi că pe aleea aceea se găsea cazarma, că era ora la care ieşeau soldaţii, că soldatul acela era primul, deci cel care ieşise mai repede decît ceilalţi şi că acum aveau să treacă alţii: mereu alţii şi alţii. Crezu că n-are să mai poată răbda frigul şi că se va retrage şi va închide fereastra. Tremura. Bărbaţii ar fi

fost soldați, se gîndi. Și văzu un grup întreg care începea să coboare strada.

Între timp o femeie, o domnișoară, urca dinspre piață. Era bine îmbrăcată, ba chiar gătită, părea să fie o vînzătoare, sau poate o funcționară. Trecînd se uita la Erica și privirea ei fu ironică. Erica pricepu că ea pricepuse; și i se păru ciudat că o femeie pricepuse atît de repede și de exact, în timp ce patru bărbați pînă acum nu pricepuseră nimic. Dar n-avu timp să se mire prea mult. Domnișoara tocmai se întîlnea cu soldații, sus la jumătatea drumului, și întîlnirea îi solicită toată atenția pentru că soldații rîdeau și făceau pe nebunii în jurul domnișoarei. Ea le răspunse sec ceva și trecu mai departe. Soldații izbucniră cu toții într-un hohot de rîs. Și Erica se gîndi că poate domnișoara le spusese că în josul străzii puteau găsi ce căutau ei.

Dar totodată se gîndi și că era mai bine așa. Că se nimerise ca bărbații să fie soldați. Grupul cobora cu pași mari și indolenți: patru sau cinci soldați arborau vizibil și aproape cu mîndrie ceea ce la bărbați este cruzime și răutate. Un bărbat care nu era soldat trecea acum pe partea cealaltă, ivindu-se din colțul pieții, și trecea pe lîngă zid, cu cruzimea și răutatea din el ascunse în sine însuși, în haina lui cu gulerul ridicat. Și Erica se gîndi că era mai bine să ai de-a face cu răutatea nerușinată și descoperită a bărbaților soldați decît cu răutatea misterioasă a unui bărbat nesoldat. Grăbiți-vă! Grăbiți-vă! se gîndi.

Bărbații soldați ajunseseră sub fereastra ei și ea se gîndi: Trebuie să mă uit la ei!

— Phi, ce păpușă! zise unul dintre soldați. Altul începu să fredoneze: „Țigăncușo, țigăncușo, ce te uiți la mine. Ce te uiți la mine..."

Așa erau făcuți soldații și Erica avusese prilejul să-i cunoască încă de pe vremea cînd nu era vorba de-a face ceva cu ei. Îi cunoștea și-i putea suporta. Și ceea ce era cruzime în ei i se părea, prin felul lor de-a fi, mai puțin crud, după cum ideea de a fi omorît în război ți se pare mai puțin rece și înfricoșătoare decît ideea de a fi omorît printr-o crimă.

— Mi se pare că-ți place carnea crudă, zise un al treilea.

Dar al patrulea zise:

— Nu vedeți că-i o fetiță?

Trecură mai departe toți împreună, lărmuind, bălăbănindu-se în mers, cu pași greoi și mari. Și se batjocoreau unii pe alții, se dezmierdau unii pe alții, glumeau strigîndu-se cu nume de femei sau de cîini, Lulu, Fifi.

Între timp se apropia un grup de trei sergenți. Erica îi văzu trecîndu-i prin față în timp ce se mai uita după primul grup. Trei sergenți. Trecuseră, și dintr-o dată văzu că se opreau.

Sergentul din mijloc fu cel care se opri, ceilalți doi se opriră din pricina lui, și Erica văzu că bărbatul se gîndea. „Ciudat, se gîndea bărbatul. Ce-o fi vrînd fata aia de stă și îngheață acolo?..." Se întorsese și o privi cercetător, nu-i scăpă faptul că ochii ei se străduiau să-l privească. „Fata asta vrea ceva", se gîndi. Și sub privirea pe care Erica părea că se străduiește să și-o ațintească asupra lui, se gîndi

cu înfumurare: „Asta e. Şi chiar *de la mine* vrea ceva".

Erica văzu atunci cruzimea şi răutatea, cu care el se împăuna făţiş, provocînd o sclipire de inteligenţă în creierul lui de sergent. Bărbatul înţelesese şi frigul devenise acum de-a dreptul înspăimîntător.

— Aşteptaţi-mă, le zise sergentul celorlalţi doi.

Dar nu numai ei fură cei care îl aşteptară. Se oprise şi grupul de soldaţi dinainte, care, ajuns în fund, în piaţă, se întorsese şi rămăsese să aştepte şi să vadă. Şi atît soldaţii dinainte, cît şi cei doi sergenţi formară, cu creierele lor, un singur grup de înrăită şi injurioasă curiozitate, ce încă de pe acum se dovedea pizmaşă. Îl văzură pe sergent mîngîind, pipăind, şi îl văzură apoi sărind pe fereastră înăuntru. Şi toţi se gîndiră la ceea ce unul din ei, plesnindu-se cu palma peste coapsă, exprimă cu voce tare printr-un „A naibii treabă, băgasem eu de seamă".

XX.

Nu trecură nici două sau trei zile şi în curte se şi află numaidecît ceea ce se apucase să facă Erica. Cea dintîi care îşi dădu seama fu fata cea grasă şi se gîndi: „Nenorocita!!" dar nu suflă o vorbă nimănui. Rînd pe rînd femeile de muncitori îşi dădură şi ele seama; şi unele fură sigure de ceea ce aflaseră, altele rămaseră neîncrezătoare, ca şi cum lucrurile ar fi putut să fie aproape de ceea ce păreau a fi dar nu chiar ceea ce păreau. Se gîndiră deci

„nenorocita!" şi nu suflară o vorbă. Şi se gîndiră la mama care era pricina nenorocirii fetiţei, judecară şi condamnară dar nu simţiră nevoia să vorbească despre ea. Nici celelalte femei, nici chiar nevasta agentului de percepţie, nici chiar bătrîna nevastă a celui de la căile ferate, nu rămaseră mai puţin mute decît femeile de muncitori. Şi ele se gîndiră „nenorocita!". fiindcă era vorba despre o fetiţă. Dar pe undeva, în gîndurile lor se gîndiră că aşa-i trebuia. Şi nevasta celui de la căile ferate se gîndi că dacă Erica ar fi venit acum să-şi ceară gîsca, ar fi putut s-o alunge cu băţul. Aşa-i trebuia, se gîndiră. Dar nici ele nu simţiră nevoia să vorbească despre asta.

În lipsa acestei nevoi de a vorbi nu prea era mare deosebire între femeile de muncitori şi celelalte. Cînd era vorba despre asemenea lucruri, faptul de-a nu vorbi, de-a nu arăta că ţi-ai dat seama de ele, era un vechi obicei al lor, un fel al lor de-a se purta nu numai în curtea aceea, ci şi în alte curţi prin care trecuseră şi unde dăduseră de fiecare dată peste asemenea lucruri şi de fiecare dată le acceptaseră, unele cu umilinţa cu care acceptau ceea ce dezastrul continuu al mizeriei le învăţase să se teamă că li s-ar putea întîmpla şi lor, iar altele nici mai mult nici mai puţin decît aşa cum acceptau murdăria, putoarea şi spectacolul mizeriei din curte. Erau printre ele văduve care aveau cîte un bărbat în casă fără să se fi recăsătorit, şi fete care, fără să se fi măritat vreodată, vorbeau de cîte un Giulio al lor, de cîte un Edoardo (un Giulio sau un Edoardo cărora nimeni nu le văzuse decît cel

mult umerii şi ceafa) aşa cum o femeie măritată vorbeşte despre soţul ei. Şi mai erau pe urmă şi cazurile care ilustrau fără nici un echivoc ceea ce fata cea grasă numea „a trage căruţa cu gunoi" : cazul Gildei de pildă, vecină de uşă cu nevasta celui de la căile ferate, care dormea în fiecare noapte cu cîte un alt bărbat, pe care îl aducea la ea cum îţi aduci o rudă de la gară. Şi lipsa de prejudecăţi în acceptarea anumitor situaţii ajuta în mare măsură şi la acceptarea altor situaţii, a celor abjecte şi josnice. Situaţiile în care ghiceai un fel de-a „merge drept la ţintă", te obişnuiau cu celelalte despre care toată lumea ştia că sînt situaţii realmente nenorocite. Dar, în timp ce despre acelea se vorbea şi se discuta, se clevetea şi se rîdea, asupra acestora din urmă se păstra tăcerea, lumea se făcea că nu le înţelege, ba, mai mult chiar, le lua ca pe o variantă a celorlalte. Le recunoştea ca situaţii realmente nenorocite, le accepta ca atare şi ca atare le considera naturale, plauzibile ; dar nu avea nici un chef să arate că le considera astfel. De aceea femeile le acceptau fără să vorbească despre ele. „Nenorocitele!" se gîndeau şi tăceau din gură, ţineau tot ce ştiau doar pentru ele.

La fel şi în cazul Ericăi, deşi era vorba despre o fetiţă de astă dată, rămaseră mute, ţinînd doar pentru ele tot ce ştiau. Ba, mai mult, tocmai pentru că era vorba despre o fetiţă, şi pentru că asistaseră la lunga agonie care dusese la nenorocirea ei, rămaseră mai mute ca oricînd. Îşi plecară capul sub povara gîndului ce le îndemna să-şi zică „nenorocita!". Se simţiră vinovate

întrucîtva, ca şi cum ele ar fi trebuit într-un fel sau altul să împiedice sau cel puţin să întîrzie lucrurile. Le era uşor să arunce toată vina asupra mamei, să judece şi să condamne. Pînă şi tăcerea lor fu, şi continuă să fie, o tăcere a capului plecat. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît se simţiră, într-un anumit fel, recunoscătoare Ericăi pentru că le eliberase de grija acelui „ce se va face". Erica făcuse, problema ei fusese rezolvată, şi ele, cele din curte, nu mai aveau la ce să se neliniştească pentru a găsi o soluţie. Muribundul murise : nu mai trebuia să umbli în vîrful picioarelor. Iar dacă muribundul murise în loc să scape, vina putea fi oricînd aruncată asupra cuiva, asupra mamei.

Femeile o priviră pe Erica înspăimîntate de nenorocire, de moarte, dar respirînd uşurate în fundul sufletului lor de faptul că nu mai exista problema salvării ei care să le tulbure, să le dea de gîndit. Încetul cu încetul începură din nou să fie curioase, să se intereseze de ea în acelaşi mod detaşat în care o făcuseră în primele zile după plecarea mamei ei, cînd Erica avea casa plină de provizii. Şi văzură cît era de discretă, de pudică în ceea ce făcea ; apreciară acest lucru. Văzură cîtă grijă avea ca să nu jignească ochii şi urechile lor de femei cinstite ; văzură cu cîtă scrupulozitate păstra doar pentru ea tot ce făcea, cum se îngrijea ca urmele faptelor ei să nu rodească, să nu prindă rădăcini.

Părea că nici măcar în casă (poate din pricina surorii şi-a fratelui ei, nenorocita!) nu voia să rămînă urme. Şi făcea ceea ce făcea în orele întunecoase şi totuşi nu tîrzii, către sfîrşitul

după-amiezii și începutul serii, adică cum s-ar zice în orele în care orice fată, după ce-și isprăvește treburile casei, pleacă la plimbare ca să se întoarcă apoi la ora cinei. Numai în orele acelea făcea ce făcea. Niciodată în restul zilei, niciodată după. Nu reținea niciodată bărbații să doarmă la ea. Continua să doarmă cu sora și cu fratele ei, ca un copil nevinovat. Și toată ziua se îngrijea de casă ca o gospodină cuminte; ca un copil nevinovat. Toată ziua în afară de acele trei ore întunecoase pe care ar fi putut să le folosească pentru distracții potrivite fetelor de vîrsta ei: pentru a merge la plimbare, la cinema, la o întîlnire cu vreun tînăr ca atîtea alte fete. O, da, era într-adevăr cuminte și înțeleaptă! Nici unuia dintre bărbați nu-i arătase ușa casei. Doar pe fereastră îi aducea înăuntru. Și nu-i lăsa să facă zgomot. Nu se auzea nimic din tot ce se întîmpla înăuntru. Și lumea se gîndea că-i extraordinar cum izbuteau bărbații, soldații ăia neciopliți, să-i ocrotească taina. Dar poate că le și plăcea, poate îi stîrnea misterul și gustul clandestinității; ba, chiar mai mult, poate că-și scoteau pînă și bocancii ca să străbată casa pe întuneric și să se urce sus în cămăruța rece de la mansardă, unde îi ducea ea.

În orele acelea, două sau trei cîte or fi fost, femeile ședeau într-o încordată așteptare, și pîndeau, și mureau de curiozitate să vadă, să audă lucruri care să le scandalizeze, dar pînă la urmă o apreciau pe Erica fiindcă nu lăsa să se audă și să se vadă nimic. Niciodată nu puteau vedea nimic altceva decît pe Erica la fereastră cu panglica roșie în păr; și pe urmă sclipirea mi-

nusculă a unui chibrit care ardea o clipă în întunericul odăii de sus, la începutul și sfîrșitul, își ziceau ele, fiecărei dăți. Între sclipirea celor două chibrite se gîndeau la bărbat și la ceea ce făcea; curiozitatea lor vibra și se stingea. Nenorocita, se gîndeau atunci cu potolită curiozitate, și erau liniștite în toate privințele, liniștite și pentru soții și fii lor, pentru bărbații lor care niciodată, se gîndeau, n-ar fi putut să înțeleagă, după sclipirea acelor chibrite, ce era Erica.

XXI.

Pentru ea, ceea ce era ea, nu constituia bineînțeles o problemă. Nu se gîndea: Eu sînt... Ci numai: Eu fac... Și asta referindu-se întotdeauna și numai la cele trei ore în care făcea ce făcea. În rest era o fată cu o casă și o soră și un frate, care se îngrijea de ei trei și curăța, mătura, gătea. Trăia pătrunsă de seriozitatea vieții așa cum trăise pe vremea încrederii în provizii. Deosebirea era că acum muncea, două trei ore pe zi, pentru ca să-și cîștige existența.

N-avea îndoieli cu privire la asta. Știa prea bine că era, fără de nici un echivoc, un fel de a-ți cîștiga existența. Și o știa din ce în ce mai bine pe zi ce trece. Știa în ce măsură era voit și categoric răul care-i aducea pe bărbați la ea: știa că este vorba despre o răutate voită, izvorîtă dintr-un egoism voit și categoric, de o nevoie de-a satisface un egoism, de-o simplă necesitate de lucruri abjecte, pentru ca răul din ei

să triumfe. Şi ştia cît de grea şi de dureroasă era munca pe care o săvîrşea pentru răul din ei, fără să fie propriu-zis o muncă, dar rămînînd totuşi o cumplită sudoare, o cumplită părăsire de sine, şi suferinţă, suferinţă fizică.

Prima oară, cu sergentul acela, i se păruse c-o străpunge un cuţit în carne. Tot timpul se gîndise în întuneric: Ce-mi face, pentru Dumnezeu? Ce-mi face? Şi plînsese cu lacrimi adevărate de făptură ce simte tăietura, tremurînd de groaza cuţitului înfipt în carne. Doar atîta simţise: o durere ca de tăiş, ca de ceva ascuns, tăios, care-şi deschidea o gaură în ea. De ce aşa? se gîndise. Dar chiar din propria ei durere ţîşnise certitudinea deplină că ceea ce se apucase să facă, să lase să i se facă, era într-adevăr un fel de a-ţi cîştiga existenţa. Şi îşi înghiţise lacrimile cu un fel de orgolioasă exultare pentru spontana dovadă materială pe care i-o dădeau, dovada răului acceptat şi a faptului de a-şi cîştiga, prin intermediul acestui rău, existenţa într-un mod ce însemna a ţi-o cîştiga într-adevăr în mod absolut şi fără echivocuri.

Pe urmă sergentul îşi aprinsese o ţigară, şi, în lumina chibritului, se arătă pe deplin satisfăcut de sine pentru faptul că rănise, că storsese lacrimi, că omorîse; şi spusese „Bravo fetiţo!" Bravo pentru că îi dăduse prilejul să săvîrşească un rău? Şi de îndată ce ajunse să strîngă în mînă moneda netedă de cinci lire pe care i-o dăduse sergentul, Ericăi i se păru că-şi strînge în monedă propriile lacrimi şi nimic altceva decît propriile-i lacrimi, kilograme tăcute de

lacrimi transformate prin intermediul întregii ei fapturi într-o minusculă dar sonoră şi puternică monedă sunătoare.

Aşa fusese prima oară şi aşa fusese întotdeauna. Lacrimi de dureroasă intoleranţă fizică ce se prefăceau în monede. Nu mai era o fetiţă, ar fi putut să aibă şi un copil, dar totuşi pentru ea ceea ce făcea era atît şi nimic mai mult; ca şi cum n-ar fi fost o treabă femeiască, ci dimpotrivă, ceva crud, ceva ce nu putea să fie asemuit cu un lucru obişnuit şi natural. De aceea cînd a doua oară, a doua zi, tremurînd de groază fizică, dar neclintită în hotărîrea ei, se dusese la fereastră şi găsise sergenţi şi soldaţi care o şi aşteptau, şi se retrăsese cu unul din ei, cel mai expeditiv, în întunericul odăii de sus, ca să se întindă din nou în culcuşul ei aspru din paie şi saci, Erica era pregătită să rabde o nouă tăietură într-un nou loc din carnea ei, ca şi cum de fiecare dată un bărbat ar fi trebuit să-şi deschidă, pentru propriu-i triumf, o gaură de nouă durere în ea; şi rămăsese uluită că nu fusese aşa, şi că bărbatul tăiase în tăietura celuilalt, adăugînd durerea pe care o provoca el durerii pe care o provocase celălalt: rămase uluită şi îngrozită pentru că de data aceasta durerea era şi mai mare, o continua pe cealaltă, ce nu murise încă, era într-un fel o durere şi mai cumplită, ce nu-ţi lăsa speranţa unei cicatrizări.

Deci continuă să plîngă de fiecare dată. Şi lucrurile se întîmplară la fel de fiecare dată: aceeaşi tăietură se repeta într-o rană ce nu

putea, tocmai de aceea, să se cicatrizeze, să se închidă. Nu simțea o nouă durere, dar nu simțea nici că durerea veche o împiedica s-o simtă pe cea nouă. Era o sumă ce se acumula, strivind-o de fiecare dată sub conștiința chinuitoare a faptului că i se deschidea o rană veche, o sumă ce-i sporea, crescînd, durerea resimțită în rană. Erica își închipuia că trebuie să fie îngrozitor de umflată acolo, și nu îndrăznea nici măcar să se atingă. Plîngea și pe urmă își primea moneda, și i se părea atunci că în rana ei se adună tot greul mort al resturilor rămase de pe urma distilării kilogramelor ei de lacrimi în monedă fără greutate. O apăsau în rană reziduurile moarte și lipsite de valoare acum, inutile, ale lacrimilor vărsate pentru dobîndirea monedei. Și își închipuia că are pe locul acela o diformitate, cam tot așa cum au și cei care-și expun prin bîlciuri diformitățile întru bucuria plină de cruzime a mulțimilor. Așa încît despre propriul ei mod de a-și cîștiga existența credea că face parte din aceeași categorie cu cel al bărbaților, femeilor și fetițelor care se torturau sau mîncau foc pentru a distra lumea. Își amintea de ororile unui asemenea mod de a-ți cîștiga existența întruchipate într-o fată pe care o văzuse lăsîndu-se, surîzătoare, să fie decapitată și ducîndu-și pe sus, cu sînge și cu zîmbete, propriul ei cap pe-o tavă. Și se gîndea că era ca și ea. Iată cum sînt, își zicea. Era prea tînără ca să poată face o muncă normală fără s-o ia pe credit de la bunătatea lumii ; trebuia să facă una anormală, și făcea o muncă îngrozitoare, aidoma cu

aceea a fetei de la circ. Pe undeva însă bănuia că munca ei era totuși și mai îngrozitoare decît aceea de-a te lăsa decapitat. Căci fata zîmbea pe tava însîngerată, în timp ce ea plîngea de fiecare dată.

XXII.

În afara muncii pe care o făcea, era însă perfect liniștită. Chiar și atunci cînd își aducea aminte de ea, din afara ei, era liniștită. Prima oară porni numaidecît cu moneda, străbătu curtea și piața, și intră în magazinul mare și plin de lumină al Cooperativei. Azvîrli moneda pe tejgheaua largă de marmoră, și moneda răsună întocmai după cum promisese. „Ura!" răsună. Și vînzătorii o priviră.

Erica nu știa ce să cumpere. Nu-i era nici măcar foame. Ceea ce voia era să-și cheltuiască pur și simplu moneda, să-i pună adică la încercare valabilitatea pentru lumea proviziilor ei. „Ura!" își repetă în suflet, și numaidecît se simți plină de pace.

— Ce dorește domnișoara ? întrebă un vînzător.

Ceilalți se uitau, servindu-i pe ceilalți clienți. Și toate lucrurile din magazin răsunau (casa, cîntarele, borcanele pe care le mînuiau vînzătorii), salutînd intrarea ei în lumea plină de pace a proviziilor.

Erica începu să caute cu ochii pe sus, printre rafturi.

— Aș vrea, zise. Apoi se hotărî : Ceva în cutie...

— Sardele? propuse tînărul.

— Da, sardele, exclamă Erica, şi fu întocmai ca şi cum sardelele ar fi fost visul ei dintotdeauna şi i s-ar fi părut de necrezut să le poată avea.

Rămase dezorientată văzînd că i se înmînează un rest împreună cu cutia.

— O, nu, exclamă şi respinse monedele.

Prefera să ia altceva, şi ochii i se opriră asupra vasului mare de cristal plin cu cafea; ceru cafea.

O femeie, din lumea care cumpăra, o întrebă:

— Ai primit un mandat de la mama, Erica?

— Da de unde, răspunse Erica. Sînt bani cîştigaţi de mine.

Răspunsul fusese prea vehement pentru ca femeia s-o mai poată întreba ceva, şi toţi o priviră pe Erica ieşind, toţi îşi dădură seama că umbla cu picioarele larg desfăcute...

Florenţa, 1936

GARIBALDINA

PARTEA ÎNTÎI

I. Apunea soarele, era în iunie, era în anul 19.., şi un soldat traversă primele două linii ale gării Ragusa, în Sicilia.

Pe linia a treia, dincolo de cel de al doilea peron, se oprise trenul de Terranova—Licata—Canicattí, plin de lume care urla printre cadenţele unei melodii cîntate pe sărite, cînd de la mijloc, cînd de la coadă, cînd de zeci şi cînd de sute de voci. Soldatul se uită la braţele care se agitau prin ferestrele uşilor închise, cu şepci ponosite pe care le fluturau în vînt, cu zdrenţe galbene pe care de asemenea le fluturau, cu feţe înnegrite de barbă care încontinuu ieşeau afară sau se retrăgeau înăuntru.

— Ce-or fi avînd ? întrebă.

Se adresase unui frînar care se plimba, în umbră pînă la chipiu, şi cu chipiul încă în soare, înainte şi înapoi, de-a lungul trenului. Abia întorcîndu-se ca să-l privească pieziş, frînarul porni numaidecît din nou, tîrşindu-şi făptura uscăţivă pe două ghete mari care scrîşneau de ţinte. Ajuns la capătul peronului atinse norul alb de aburi ce se împrăştia de sub locomotivă, pătrunse în el prin soare şi praf şi puse mîna, ca pentru a se sprijini de el, pe stîlpul de fontă din care cărbunele însetat al tenderului sorbea apă în halta care nu se mai sfîrşea. Urmărindu-l cu privirea de pe locul unde rămăsese, soldatul

îi văzu cozorocul și nasturii strălucind în soare, și îl văzu apoi întorcîndu-se agale pe urmele propriilor lui pași.

Cei din tren îl insultau, sau poate se răsteau la el, poate îl chemau, atîta tot. Părea că se încinge o luptă furibundă de la compartiment la compartiment și că toți au neapărat nevoie de el. Dar se auzea din cînd în cînd și cîntecul, mereu același, și frînarul nu privi pe nimeni în ochi. Îi răspunse în schimb soldatului nostru.

— Așteaptă să plece.

Se oprise brusc și ședea cu brațele încrucișate pe piept, lăsînd să se vadă o ruptură la cotul uneia din mîneci.

— De o oră și un sfert, adăugă.

Soldatul făcu da din cap. Indiferent că-și amintea ori nu de ceea ce întrebase, acum părea mai radios decît înainte, și mai înfloritor ca oricînd. Arătă spre vagoanele verzi cum apăreau în soare, de la linia ferestrelor în sus, cu călătorii aceia zdrențuroși de care erau ticsite.

— Aha, înțeleg! zise. Și-i povesti că el nu vruse să-și ia nici măcar un pachet. Mă vezi cum sînt? Cu mîinile goale, chiar așa! Ca să călătoresc cît se poate mai comod.

Frînarul, continuînd să-și țină pieptul îmbrățișat cu amîndouă brațele, încrețea fața în efortul de a-i prinde cuvintele prin zgomotul încăierării ce continua să se întețească în tren. De ce făcea în definitiv un astfel de efort? Ai fi zis că a sta de vorbă cu soldatul era tot atît de lipsit de sens pentru el ca și mersul înainte și înapoi de-a lungul peronului. Și avea un aer suferind. Avea o culoare verde de om ce suferă

de friguri. Nu se clinti totuși din loc, mai ascultă încă o poveste despre un permis de trei zile pe care îl obținuse soldatul, și de-abia cînd soldatul îl întrebă dacă așteptau alt tren nu mai izbuti să rămînă nemișcat.

— Mi se pare că sună clopotul, zise, de altfel, soldatul.

Văzu că frînarul lăsă să-i cadă brațele în jos. Dar de data aceasta nu-l mai urmări cu privirea. O femeie bătrînă îi făcea semne din tren și un bărbat îi vorbea într-o fluturare de zdrențe aplecîndu-se de la altă fereastră; pînă la urmă se apropie de ei.

Cei din tren se porniră să urle și mai tare, și întreg vagonul urlă mai tare, tot trenul urlă mai tare. Soldatul se dădu grăbit înapoi, izbit parcă și de suflarea ca de cuptor ce-l năpădea din tren. Dar nu-și pierduse zîmbetul și nici expresia lui atrăgătoare de om bucuros că merge pentru trei zile acasă, și frînarul, care se întorcea de la capătul trenului, se opri din nou, proptindu-se iarăși în fața lui cu brațele încrucișate pe piept.

— Mai tîrziu se mai formează un tren aici, îi zise sumbru.

— Și merge tot la Terranova? întrebă soldatul.

— Pînă la Licata.

Frînarul îi spuse soldatului că trenul acela care aștepta să plece prea era un tren de golani. Plin de secerători care se duceau oriunde i-ar fi angajat să secere. Plin de bărbați și de femei care se întorceau de pe livezile de portocali, încărcați pînă peste cap cu plata lor în natură...

Nişte morţi de foame. Nişte zdrenţuroşi. Ba chiar prea zdrenţuroşi.

Deşi vorbea, frînarul părea mereu gata să-şi reia plimbarea. Se ridica pe vîrful picioarelor şi recădea pe călcîie, se ridica şi recădea, şi zise, recăzînd, că în schimb trenul care pleca peste trei ore era făcut anume pentru cine voia să călătorească comod.

— Dar şi trei ore! exclamă soldatul.

II.

În tren se apucaseră să bată din picioare ritmic, sute de inşi deodată, formînd o singură tobă. Din cîntecul ce se auzea din nou răzbăteau două sau trei cuvinte, „foame", „nevoi", „foame", „nevoi", şi soldatul nostru se trezi încercînd să desluşească mai mult.

„Rabdă foame" distinse.

Văzu că de la ferestre nişte băieţandri şi-l arătau unii altora izbucnind în hohote de rîs, în timp ce femeia bătrînă voia mereu să-i spună ceva. Mai era de asemeni şi bărbatul cu zdrenţele ca nişte pene fluturînde care îi vorbea tot lui. Un al treilea c-o pălărie roasă, ţuguiată, se apucase şi el să-i ţină o cuvîntare. Ce aveau să-i spună? Soldatul părea să ştie că de fapt nu i-ar fi spus nimic precis nici dacă s-ar fi apropiat de ei, şi abia schiţă un gest de apropiere, după care îşi întoarse faţa lui blondă şi zîmbitoare spre locul unde fusese frînarul şi unde acum era un bătrînel.

Tot feroviar şi el, dar unsuros şi neîngrijit, cu un stegulet din două petice, unul roşu şi altul verde, venea dinspre linii şi se uita atent la el.

— Ne distrăm, eh? îi zise.

Îi făcu cu ochiul şi trecu mai departe, fluturînd peticul verde al steguleţului la chemarea unui fluier ce răsuna în depărtare, acolo unde liniile, dincolo de orice umbră, încă mai străluceau în soare.

Dar iată că frînarul se întorcea pentru a treia oară.

— Cred c-am s-aştept cele trei ceasuri, îi zise soldatul. N-am vrut să-mi iau nimic cu mine ca să n-am de dus nici măcar un pacheţel la Terranova, pe drumul de la gară-n sat, care e lung nu glumă! Şi pe urmă şi fiindcă n-am vrut să-i port mereu de grijă şi să mă tot gîndesc la el, nu care cumva să mi-l fure. N-am fost de la Crăciun acasă, şi toate ar fi fost de curăţit şi de cîrpit, dar m-am gîndit să le las mai bine aşa pînă la permisie, numai să am trei zile libere fără bătăi de cap, şi chiar începînd cu drumul să n-am nici o bătaie de cap. Îţi iese sufletul sub arme. E drept că te poţi şi distra, asta depinde cum o iei, dar îţi iese sufletul; dormi prost, da, da, dormi prost, şi de-aia mă gîndeam să dorm tot timpul drumului, aşa că, dacă zici că celălalt tren pleacă aproape gol, aştept trei ceasuri, şi mai dorm trei ceasuri în sala de aşteptare...

— N-ai de aşteptat atîta, îi răspunse frînarul.

Îi arătă, ridicîndu-se şi recăzînd pe călcîie, ceasul gării.

— Nu mai e decît o oră, adăugă recăzînd pe călcîie. Cu cît a pierdut pe drum şi cu cît a

pierdut aici, ăsta al nostru are de pe acum două ore de întîrziere...

Plecă scoțînd un sunet strident. Două ore. Două ore.

Dar soldatul era prea bucuros de propria-i soartă ca să nu poată admite că un frînar are chef să imite țipătul păunului. Putea admite toate ciudățeniile acelui tren. Putea admite să răzbată din el lovituri ca de chintale întregi izbite de uși. Putea admite să răzbată detunături. Putea admite ca un cîrd de maimuțe, de pildă, să se dezlănțuie înăuntru zmulgîndu-le bătrînelor părul și bătrînilor barba. Și mai putea admite și că, în ciuda tuturor acestor ciudățenii, cei dinăuntru izbuteau să bată și din palme acompaniind cîntecul.

„Și nevoi", distinse soldatul.

Băiețandrii care și-l arătau unii altora, jucau la ferestre strîmbîndu-se de rîs, și soldatul mai distinse un cuvînt.

„O fi avînd ceva cu mine", fu nevoit să-și zică.

Băiețandrii căutau să-și potrivească glasurile. Dar se opreau mereu din pricina rîsului, și mai erau și bărbați și femei bătrîne care, din spatele lor sau de la ferestrele alăturate, îi întrerupeau și ei înjurîndu-i.

Unul dintre băieți îi dirija cu mîna prin aer.

— Nu, striga de cîte ori se poticneau. S-o luăm de la început.

Și iar se apuca să bată ritmul, în timp ce ceilalți reîncepeau să cînte. *„Rabdă foame și nevoi. Rabdă foame și nevoi."*

Soldatul simți că-l trage cineva de mînecă.

— Ne distrăm, eh ? Era din nou bătrînelul cu steagul. Nu-ți face sînge rău, îi zise. N-au nimic cu tine.

Trenul cînta despre viața soldaților.

„Merg soldații la război
Rabdă foame
Și nevoi."

— N-au nimic cu tine, zicea și rîdea bătrînelul.

Și-i spuse rîzînd că și cei din tren răbdau foame și nevoi.

— Ca mine și ca frînarul de colo, zise rîzînd.

Deci cu ei înșiși aveau ce aveau, cu ei și cu el, cu bătrînelul și cu frînarul.

— La drept vorbind, zise soldatul, noi nu răbdăm foame... Rîse împreună cu bătrînelul. Și războaie nu mai sînt.

III.

Își dădură seama, în timp ce încă mai rîdeau, că intra în gară un tren. Bătrînelul o luă la fugă peste linii. Locomotiva înaintă, trecu. și vagoanele de marfă trecură și ele unele după altele, încetinind.

Din cabinele înalte se iviră frînarii care învîrteau pentru ultima oară roțile frînelor. Li se iviră și mutrele, cu ochii albi pe fețele afumate. Săreau afară ca și cum ar fi coborît de la trapeze, un șef de tren cu fluierul în mînă străbătu de la un capăt la altul peronul, și apăru chipiul roșu al șefului de gară.

Soldatul se cățără pe scărița unei cabine de frînar, și ajunse în vîrful marfarului, de unde privea acum de sus la trenul ce urla, la acoperișul lui încă în soare, la grădini și la stînci, la geamurile care sclipeau în bătaia ultimelor raze de soare pe locul unde era partea de sus a orașului cu mînăstiri și biserici.

Uitîndu-se pe peronul dintre cele două trenuri, îl recunoscu pe frînarul cu fața de malaric. Îl strigă fericit, în gura mare :

— Hei, camarade ! Hei, omule !

Dar nu izbuti să se facă auzit, și coborî de cealaltă parte a marfarului, traversă singura linie care mai rămînea de traversat, și se postă în pragul sălii de așteptare de clasa a treia.

Acolo se trezi mormăind refrenul pe care îl cînta trenul. *„Rabdă foame. Rabdă foame."*

— L-ai învățat ? îl întrebă bătrînelul cu steagul.

Era din nou în fața lui ; sărise jos de pe scărița unui vagon de călători care trecea gol pe prima linie, cu licăriri de catifea roșie, remorcat de o locomotivă de manevră.

— Asta-i bună : să-l înveți de la țărani ! zise rîzînd. Ce se mai cîntă acum prin cazărmi ? Pe vremea mea pe ăsta-l cîntam.

Și trecînd mai departe se întoarse ca să adauge :

— Ori poate acum mîncați mai bine și nu mai aveți nici războaie...

Celelalte cuvinte pe care le mai spuse ajunseră nedeslușite la urechea soldatului nostru. Se apucă din nou să fredoneze *(rabdă foame, rabdă foame)*, și apoi își dădu seama dintr-o

dată că dincolo de marfar nu mai era gălăgie. Nu mai erau decît chemări de fluiere ascuțite și izbituri de vagoane în manevră. Și greierii din grădinile împrăștiate printre stîncile rămase în umbră.

Cînd, nu peste mult, plecă și marfarul, se văzu că lumina din coada trenului era aprinsă. Însemna c-are să cadă noaptea înainte de-a ajunge în stația următoare ? Soldatul văzu toate liniile goale înaintea lui și se temu ca nu cumva să nu mai fie nici un tren pînă la Terranova.

IV. Dar frînarul nu-l păcălise.

Era un tren de marfă care pleca la orele 21 spre Terranova, și un duce proprietar de moșie la Donnafugata, un altul care avea anumite interese în porțiunea de la Chiaromonte pînă jos spre mare, la Vittoria, și un al treilea cu un castel la Falconara, obținuseră să se atașeze pentru ei la marfar un vagon cu catifele roșii.

Mai obținuseră de asemenea ca trenul să aibă mers de accelerat, nu de marfar. Și de la Caltanissetta la Girgenti, de la Caltagirone la Modica, oameni influenți, din partidul lui Napoleone Colajanni, sau alții, din partidul socialist, făceau scandal pe chestia asta și protestau. Trenul trebuia să aprovizioneze cu apă potabilă, transportată cu vagoane cisternă, cîteva localități care duceau lipsă de apă între Ragusa și Licata. Mergînd cu mers de accelerat nu putea s-o facă, și fîntînile din Comiso sau din Licata rămîneau fără apă în fiecare zi pînă la două

după masa din pricina mulțimii de femei și de copii care veneau după ea și de la distanțe de doisprezece kilometri.

Vagonul cu catifele roșii era, pentru domnii care îl obținuseră, un avantaj de care se foloseau, unii o dată pe lună, alții o dată pe săptămînă sau poate nici atît. Le plăcea însă, oricum, să poată conta pe el. Și le plăcea mai ales ca avocații și comercianții, care călătoreau întîmplător cu el, să-l atribuie influenței și puterii lor. „Iată cum poate fi sprijinit traficul pe căile ferate“, scriseră avocații în pagina de corespondență a ziarelor din Palermo. Și în zadar mai povesteau oponenții, pe prima pagină a acelorași ziare, cele ce se întîmplau în jurul fîntînilor de la Licata.

Tot ei povestiseră, în adunările premergătoare ultimelor alegeri, și ce spusese în legătură cu aceasta unul dintre duci. „Dar adăpătoarele pentru vite, spusese, le văd întotdeauna pline!“ Socialiștii cîștigaseră vreo zece voturi în plus, explicînd celor adunați la fîntînile fără apă ce voise să spună ducele prin asta. Totuși trenul continua să-și păstreze privilegiul de serviciu și orar pe care îl dobîndise.

Muncitorii de la căile ferate de pe linia Ragusa-Licata, ucenicii, acarii, frînarii, oameni ca bătrînelul cu steagul, sau oameni ca malaricul cu mîneca ruptă, erau de altminteri mulțumiți. Altfel ar fi fost nevoiți să facă mereu schimbul în ture îngrozitoare toată noaptea. Și mulțumit fu și soldatul nostru care putu, în cele din urmă, să se urce în seara aceea într-un vagon fără țipenie de om înăuntru, într-un vagon din care fiecare canapea în parte îl asigura că avea să doarmă mai bine decît își promisese, că avea să călătorească comod, că cele trei zile ale sale fără bătaie de cap începuseră.

„Am făcut foarte bine, își zise el, că nu mi-am luat nici un pachet.“

Străbătu vagonul căutînd banca de lemn cu care îl obișnuiseră toate călătoriile de pînă atunci, și negăsind decît catifea se așeză pe catifea. În interiorul vagonului era întuneric, străluceau lumini în depărtarea ghemuită a orașului, și el se lăsă pe speteaza canapelei privind cum pier încetul cu încetul coamele albe ale munților în parfumul iasomiei, în cîntecul greierilor, în luminițele plăpînde ale licuricilor.

Adormi și se trezi. În vagon pătrunseră glasuri, și se trezi ca să adoarmă din nou. Vagonul se zgîlții în mers, și iarăși se trezi ca iarăși să adoarmă.

V. Figura lui exprima beatitudinea.

I-o priviră la lumina unei lanterne, și-i văzură gulerul de militar, îi văzură epoleții și stelele.

— Doar n-o fi un carabinier.

— E un infanterist.

Îl zgîlțîiră.

— Și cum de stă aici, domnul infanterist?

Se trezi cu lumina lanternei în ochi.

— Am ajuns?

— Ia să vedem, îi ziseră. Spune-ne unde mergi?

Îi cerură biletul.

— Dar unde sîntem ?

— În tunelul de la Donnafugata.

O lumină uleioasă și vineție se legăna în fundul unei cupe înfipte în tavan. Dar lumină propriu-zisă, deși puțină, nu era decît cea a lanternei, care lumina acum mîinile celor doi bărbați care îi ceruseră biletul ; în rest infanteristul nu deslușea nimic din ei, din pricina fumului pătruns prin ferestrele care, fără îndoială, rămăseseră deschise pînă la sosirea lor.

— Eu credeam c-am și ajuns la Terranova, zise infanteristul.

— Nu poți ajunge în noaptea asta acolo, îi răspunseră.

Ridicară puțin glasurile, vorbindu-i cînd unul cînd celălalt, aproape împreună.

— Astă-seară ai să ajungi la Donnafugata.

— Dar trenul nu merge la Terranova ?

— Trenul ? Ba trenul merge, vezi bine, trenul poate merge. Tu nu poți merge.

— Trenul poate merge și eu nu pot merge ?

— Trenul are hîrtiile în regulă, făcute anume ca să poată merge. Dar tu în schimb ce hîrtii ai ? Tu n-ai hîrtii ca să poți merge cu trenul ăsta.

Infanteristul își atinse biletul luminat de lanternă între mîinile lor.

— Nu-i pentru Terranova biletul meu ?

Dar auzi răspunzîndu-i-se ceva ca și cum ar fi existat două Terranova. Una spre care mergea trenul gălăgios pe care el nu voise să-l ia, și una spre care mergea trenul ăsta cu vagonul de catifea.

— Cu biletul de militar trebuia să iei trenul obișnuit, îi ziseră. Și pe urmă asta e clasa întîia și-ți trebuie bilet de clasa întîia.

Vorbeau ei, vorbeau, dar adevărul era că infanteristul trebuia să coboare la Donnafugata, să-și petreacă noaptea la Donnafugata, să-și petreacă acolo dimineața, să-și petreacă acolo după-masa, și să ia cu douăzeci și patru de ore întîrziere la Donnafugata același tren gălăgios pe care nu-l luase la Ragusa în după-masa aceea. Își trecu o mînă peste față.

— Trebuia să-mi închipui, exclamă, că n-am brodit-o bine vrînd să călătoresc comod ! Și exclamă de asemenea : Să-mi fi luat măcar un pachet cît de mic ! N-aș fi greșit trenul dacă mi-aș fi luat măcar un pachet !

— Ce pachet ? îl întrebară.

Îi spuseră că important era să aibă un bilet de clasa întîia plătit în mod reglementar.

— Frînarul, cel cu frigurile ! exclamă infanteristul. El mi-a spus să iau trenul ăsta, dumnezeii lui de tren... Eu nu știam că există și trenul ăsta. Mă și urcasem în trenul meu.

VI. Între timp ușa care dădea în compartimentul vecin se crăpase, se deschise, și o nouă figură se întrezări prin fum.

— Cine are vocea asta frumoasă ? zise. Ce voce frumoasă !

Înaintă, înceată și solemnă, mai degrabă planturoasă, dar într-un fel ciudat : parcă ar fi fost călare. Capul unui animal înainta împreună cu ea.

— Ce, sîntem pe platformă aici ?

Se sufoca și tuși. Se uită totuși sus spre lumina uleioasă a cupei, și se vădi a fi, prin văluri și prin șuvițele de păr, un soi de femeie.

Și după tonul în care vocifera de altminteri se dovedise ca atare. Întinse degetul spre infanterist.

— El are vocea asta frumoasă ? Un înger în inima munților... Mi-a amintit de cel mai tînăr tenor pe care l-am auzit vreodată la Scala.

Se vîrîse între cei doi conductori, cu blîndul animal care o însoțea amestecat în franjurile ei.

— Ce s-a întîmplat ? adăugă.

Și împinse în sus mîna bărbatului care ținea lanterna.

— Și pe deasupra mai e și fraged ca un trandafir ! O fată frumoasă care îți inspiră încredere,

cu toate că moare de frica lui Don Carlos... Se întoarse către infanterist : Nu te speria de dimensiunile lui. Nu e un leu, e doar Don Carlos.

Observă pe urmă că îngerul era un soldat.

— Un soldat care poate ține piept unor armate ! Și ți-e frică de dulăul meu, băiete ? E adevărat că nu latră, dar nici nu mușcă. Nu e bun de nimic... Dacă-ai fi fost pe lume acum cincizeci de ani ai fi suflat din goarnă la Calatafimi.

Aici interveniră conductorii, zicîndu-i „doamnă baroană". Voiau să-i spună ceva, poate că soldatul nu era decît un simplu soldat, dar nu-i mai spuseră nimic.

— Dar ce-i făceați ? întrebă ea. Vorbea de parcă l-ați fi insultat. De altminterea și voi vorbeați cu el de parcă-ați fi fost gata să-i faceți cine știe ce. Ce-aveați de gînd să-i faceți ? Vedeți doar bine că-i nevinovat. Ce-ți făceau, nevinovatule ?

Conductorii ziseră că „el" fusese acela care făcuse o boacănă.

— El ? exclamă bătrîna. Cînd încă îi miroase gura a lapte ? Ce-ar fi putut să facă el ? și le porunci să tacă. Să-l auzim pe el.

Infanteristul roși în mod vizibil, chiar și-n lumina slabă a lanternei.

— Dumnezeule ce comoară de băiat ! strigă bătrîna. Roșește, e intimidat de zorzoanele mele, și păgînii ăștia vor să mă facă să cred c-a pus ceva la cale !

Se întrerupse din pricina fumului.

— Dar nu puteți deschide ferestrele ? Te îneci aici...

Conductorii îi spuseră că ar fi intrat şi mai mult fum dacă ar fi deschis ferestrele.

— Atunci să auzim, se grăbi bătrîna. Pentru tine stau aici, îi zise infanteristului. Şi către cîinele care începuse să mîrîie : Tu să taci, nerodule ! Şi pe acelaşi ton către oricine altcineva care s-ar fi întîmplat s-o audă în trenul acela sau în lumea întreagă : Nu mai ieşim odată din muntele ăsta ?

Un şuierat înăbuşit venea dinspre locomotivă, se potolea, apoi creştea din nou, în timp ce o uşă ca de fier părea că se izbeşte din cînd în cînd pe undeva, cu bufnituri metalice, prin tunelul care continua, care nu se mai termina...

— Şi ce-ar fi dacă am merge cu toţii, propuse bătrîna, în compartimentul meu ? Zise că acolo nu e fum. Să mergem.

Dar numai cei doi conductori se arătară gata s-o urmeze.

— Hei, tu, strigă bătrîna, întorcîndu-se din uşă. N-ai înţeles ce-am spus ? Dincolo nu e fum.

— Eu şi-aşa trebuie să cobor acum, îi răspunse infanteristul.

— Mai întîi ai să-mi povesteşti ce-ţi făceau. La Donnafugata vrei să cobori ?

— Nu eu vreau.

— Dar cine vrea ? tună bătrîna întorcîndu-se cu încă un pas înapoi.

— Tu nu vrei şi totuşi trebuie să cobori ?

— Din pricină că nu mi-am luat nici un pachet cu mine, răspunse infanteristul, ca să călătoresc cît mai comod, şi cînd colo am greşit trenul.

Conductorii explicară, cînd unul, cînd celălalt, cum stăteau lucrurile, zicînd mereu„ doamnă baroană".

— Dar nu vă e ruşine ? exclamă bătrîna. Şi pruncul ăsta nevinovat care avea bunăvoinţa să-şi plece capul sub samavolnicia voastră ! Am zis eu că e gata să se lase jertfit. I-am citit pe faţă nevinovăţia... Nu poate călători cu trenul ăsta ? Scandalul naţional care e trenul ăsta l-ar fi făcut pe Garibaldi, dacă-ar mai fi trăit, să plece şi de la Caprera în semn de protest, şi dumnealor îmi vorbesc despre bilet în regulă. Păi dacă trenul ăsta a fost vreodată de folos în toată istoria lui, atunci în noaptea asta a fost fiindcă i-a făcut un serviciu unui biet soldat... Pentru cine votaţi voi ? Pentru burboni ? La mine nu vă uitaţi dacă am bilet în regulă. Mai e şi Don Carlos... Are bilet în regulă Don Carlos ? Ar trebui să călătorească în vagonul pentru vite ; mare cum e nici măcar la bagaje n-ar intra, şi totuşi stă cu mine şi nici unul din voi nu i-a făcut mizerii niciodată.

VII.

Un şuierat al locomotivei răsună acum înalt şi plin de îndrăzneală. Chiar şi zgomotul trenului păru că scapă ca dintr-o strînsoare. Conductorii se repeziră unul la o fereastră şi celălalt la alta şi le deschiseră spre o noapte împădurită, spre lumina unui disc care se apropia, aşa încît uitară să-i răspundă celei pe care o numeau „doamna baroană".

Trenul îşi încetini mersul.

Se văzu noaptea albind de pietre, printr-o spărtură ce se deschise şi se închise în cîteva secunde; şi trenul îşi încetini şi mai mult mersul, se văzură din nou licurici, se auziră din nou greierii, se simţi mirosul proaspăt al munţilor acoperiţi cu roşcovi.

Conductorii deschiseseră şi uşile vagonului, unul de-o parte şi celălalt de alta, şi spînzurau afară în gol gata să sară de îndată ce-ar fi putut.

— O ştergeţi ? întrebă bătrîna.

Unul din ei îşi mişcă lanterna, un peron alb lumină noaptea şi nişte frunze de salcîm trecură atingîndu-i capul. Cu un strigăt conductorul sări jos la picioarele unui perete înalt şi alb din dreptul unei cariere de piatră.

— Donnafugata ! strigă în pustiu.

Peretele carierei era un spectru alb printre povîrnişurile negre ale pădurii, şi infanteristul căută din ochi sub el să vadă gara, să vadă vreun acoperiş în zare, să vadă o lumină, un semn de viaţă.

— Trebuie să cobor ? întrebă.

— Ei asta-i, doar i-am pus la punct, îi răspunse bătrîna. Nu m-ai auzit ? Singurul lucru pe care au ştiut să-l facă dumnealor a fost s-o şteargă...

— Atunci dumneavoastră ziceţi că pot să rămîn ?

— Păi sigur că da. Cît timp poate rămîne Don Carlos poţi rămîne şi tu... De altfel ei nici măcar n-au să se întoarcă...

— Şi biletul meu ? Dacă nu se întorc n-au să mi-l dea înapoi.

— Atunci o să se întoarcă şi-o să ţi-l dea înapoi. E de dus şi întors ? Nu-l pot păstra dacă mai ai nevoie de el.

Infanteristul nu era pe deplin convins.

— Să sperăm c-au să se întoarcă curînd ! zicea.

— De ce ? îl întrebă bătrîna. Unde trebuie să cobori ? La Comiso ?

— De mers, merg la Terranova, dar dacă nu pot rămîne pînă acolo...

Bătrîna mugi de mulţumire.

— Terranova ? Apoi adăugă cu glas strident : Poţi să rămîi pînă la Terranova. Nu ţi-aş garanta dacă ai merge mai departe. Dar merg şi eu la Terranova şi nimeni n-are să te oblige să cobori înainte de-a ajunge acolo. Haidem, haidem. Să închidem ferestrele fiindcă pe aici mai sînt tuneluri...

Şi ea însăşi se agita încercînd zadarnic să le închidă, înfăşurată cum era ca de obicei în negrul păienjeniş al şalurilor şi vălurilor ei, şi cu uriaşul cîine care-i şedea mereu în cale, mereu lipit de ea, de-o parte sau de cealaltă. În compartimentul vecin, unde ţinu să meargă spre a se găsi pe teren „propriu", se agită în schimb pentru ca să se deschidă ferestrele. Şi nu se aşeză decît după ce-l văzu pe infanterist deschizîndu-le şi scoţîndu-şi prin amîndouă mîna afară.

— Eşti cu mine aici ca să-mi ţii tovărăşie, şi nimeni n-are să mai încerce să te dea jos, îi zise infanteristului.

Se aşeză făcînd să scîrţîie arcurile canapelei.

— Nu șezi? Don Carlos se întinde aici, în partea asta, și tu poți sta dincoace în fața mea. Își aranja vălurile în jurul ei. Ai să vezi c-au să te lase în pace. Ba poți să-i tragi și-un pui de somn.
— Tocmai fiindcă voiam să dorm tot timpul drumului am luat trenul ăsta în loc să-l iau pe celălalt.
— Aici, îi zise bătrîna, ai să poți dormi tot timpul... E de-abia zece, și mai avem încă trei ore bune de mers, dacă mai punem la socoteală și opririle. Ăștia ne țin pe loc la fiecare văgăună pe care o întîlnim în cale. Avem înaintea noastră celălalt tren care ne dă drum liber. Acuma așteptăm să plece de la Comiso. Și Dumnezeu știe cum au să afle c-au plecat ăștia de-aici cu gara asta a lor, de parcă ar fi o gură de mormînt... E sigur însă că la Terranova nu vom ajunge înainte de unu.
Infanteristul își căuta poziția cea mai favorabilă, vîrîndu-și capul și obrazul în catifeaua canapelei. Zîmbetul îi revenise aproape în întregime pe buze. Dar pomenind de Terranova, glasul bătrînei era din nou strident și însuflețit.
— Cum de te duci și tu la Terranova? Dacă te-ai născut acolo ar trebui să știu cine ești. Știu tot ce se petrece la Terranova. Și de-o figură ca a ta mi-aș aminti dacă-aș mai fi văzut-o printre toate mutrele alea. Ți-e acolo familia, sau te întorci la cazarmă? Tu, în orice caz, ai auzit cine sînt eu...
— Eu, drept să spun... o întrerupse infanteristul.

— Ce drept să spui? Nu zic că poți să-mi citești toată viața pe față. Dar despre istoria Italiei bănuiesc că știi ceva. N-ai mers la școală? Vreo patru clase tot trebuie să fi făcut. Și probabil c-ai auzit de Cornelia mama Grahilor. Ai auzit de Lucreția. Ai auzit de Anita cînd a murit în timp ce Garibaldi era la Roma. Așa că vei fi știind și despre mine care mi-am urmat bărbatul în exil și cred că m-ai recunoscut acum. Nu m-ai recunoscut?
Se aruncă înainte cu atîta vehemență, ca să-l oblige să-i răspundă, încît dulăul tresări și înălță capul. Infanteristul își corectă poziția în care abia se tolănise.
— Drept să vă spun... repetă. Și mai degrabă cu candoare decît cu dezinvoltură zise că nu izbutea să ghicească cine era. Știu doar că vă ziceau doamnă baroană.
— Asta e un titlu pe care mi-l atribuie numai persoanele lipsite de fantezie, exclamă bătrîna. Fiica-mea s-a măritat cu un baron. Nu eu. Pentru că eu am rămas republicană, chiar și după întîlnirea lui Garibaldi cu Victor Emanuel.
Între timp trenul se pusese din nou în mișcare. Se simțea după zgomot, după aerul care sufla înăuntru.
— Ai grijă să închizi ferestrele în tunel, îi aminti doamna.
Dar asemeni gestului cu care încerca să-i smulgă vîntului negru ce pătrundea înăuntru șuvițele de păr, aștepta, în mod evident și fără a o ascunde, să-i smulgă și infanteristului mărturisirea c-a înțeles cine era. O dovedea, dacă nu prin altceva, prin intermediul dulăului ei

care încă își mai ținea capul ridicat. Și zicea că în istorie ea nu avea alt nume decît pe acela de femeie, întocmai ca Lucreția sau Anita. Explodă.

— Știi care e numele meu în istorie ?

VIII. Dar infanteristul se repezise să închidă ferestrele, ca să oprească fumul ce venea înăuntru.

— E Leonilda ! strigă doamna.

Infanteristul se așeză din nou, pe deplin satisfăcut că se vădise grijuliu, și bătrîna doamnă își înarmă obrazul cu un lornion de teatru ca și cum ar fi fost un instrument de văzut prin întuneric. Și-l ațintea asupra lui, în întuneric.

— Nu-ți spune nimic, îl întrebă, faptul că mă cheamă Leonilda ?

Infanteristul, fie că încă mai zîmbea ori nu, își desfăcuse larg brațele.

— Înțeleg, înțeleg, îl opri bătrîna. Înțeleg și fără să vorbești. Leonilda nu-ți spune nimic. Dar nici Cornelia mama Grahilor nu-ți spune nimic ?

Îi smulse infanteristului mărturisirea că nici Cornelia nu-i spunea nimic.

— Sau poate-ți spune Clelia ceva ? Mă refer la fecioara romană care a fugit din tabăra vrăjmașă împreună cu toți ceilalți ostateci. Îți spune ceva?

Infanteristul dădu să se înțeleagă că nici Clelia nu-i spunea nimic.

— Nici Camilla nu-ți spune nimic ? Asta era războinica, fecioara, care a avut de-a face cu Enea. Îți spune ceva ?

Nici Camilla nu-i spunea nimic infanteristului nostru. Murmură :

— Enea ? Dar nu dădu nici un alt semn că cel puțin Enea i-ar spune ceva, și bătrîna doamnă se liniști.

— Acuma înțeleg, zise, de ce nu știi nimica despre mine. Și jubila. Fiindcă nu știi nimica despre nimeni. Ai inocența îngerilor pe care bunul Dumnezeu îi trimitea pe vremuri pe pămînt ca să pedepsească oamenii cu spada lor. Mi-am închipuit-o de cum te-am văzut. Și ești întocmai ca și ei. Ai aceeași inimă curată cum au și ei, pentru a putea fi cruzi...

Din brațul canapelei pe care infanteristul se sprijinea, și din arcurile de sub el, din arcurile spetezei, se auzeau scîrțîituri care puteau fi semne de rușine. Trenul ieșea și reintra în munte, șuieratul său răsuna în crăpătura unei văi, infanteristul sărea în picioare ca să deschidă iar ferestrele în noapte, dar șuieratul era din nou pe sub pămînt, răgușit în gura pămîntului, și infanteristul se așeza la loc fără să fi putut deschide.

— Ca să nu mai spun că ai și glasul lor, și fața lor, continua bătrîna. Trandafirie, dulce. Ca în tablourile în care ei zîmbesc în timp ce omoară. Și în care totuși roșesc...

IX. Infanteristul o întrerupse, brusc, ca să-i aducă la cunoștință că „cei doi“ erau din nou în compartiment.

— Din nou ?

Infanteristul îi aminti că „cei doi“ trebuiau să-i înapoieze biletul.

— Atunci să intre! strigă bătrîna doamnă.

Compartimentul era dublu, cu un culoar care îl tăia la mijloc, și cei doi stăteau în picioare în umbra dinapoia canapelei.

— Nu veniți?

Nu răspunseră. Dar o dîră de lumină care trecea pe sub canapele aparținea lanternei lor așezată pe podea. Veneau sau nu veneau? Șușoteau între ei.

Don Carlos își cufundă o labă în poala neagră a stăpînei și ea se ridică foindu-se, se așeză în genunchi pe canapea, și se uită către cei doi pe deasupra spetezei.

— Doamnă baroană, îi spuseră.

— Baroană pe dracu! exclamă bătrîna. Dacă vreți să mă lingușiți, aduceți-vă aminte că am purtat o uniformă; dar titlurile astea de bigotă țineți-vi-le pentru cei care au și mutră de bigoți. Ia scoateți mai bine biletul soldatului ce mă însoțește...

— Biletul, desigur, putem să i-l înapoiem.

— Puteți? Sînteți obligați să i-l înapoiați. Ce tot pălăvrăgiți acolo?

— Nu pălăvrăgim, doamnă ba...

— V-am spus că nu sînt ba. Unde-i biletul?

Biletul trecu de la un conductor la altul pentru a fi din nou examinat, sucit, și răsucit, sub abajurul albăstrui al gălbenușului de lumină ce se zbătea în cupa agățată de tavan. Bătrîna se întinse să-l apuce.

— Dar soldatul, îi spuseră, trebuie să coboare aici la Comiso.

— Soldatul mă însoțește pe mine și vine cu mine pînă la Terranova.

— Dacă plătește diferența poate să meargă, doamnă.

— Ce diferență? Doar și-a plătit biletul. Vreți să-l puneți să-l mai plătească o dată?

Infanteristul se ridică de la locul lui.

— Poate e mai bine să cobor la Comiso.

— Tu mă însoțești pe mine! îi strigă bătrîna. Rămîi unde ești.

Conductorii explicară că nu mai făceau caz de bilet de soldat și de bilet obișnuit, ci numai de bilet de clasa a treia și de bilet de clasa întîia. Trebuia să plătească diferența sau să coboare.

— Cobor, cobor, zise soldatul.

— Ce te-a apucat de vrei să cobori? strigă bătrîna. Ți-am spus c-am să te duc la Terranova și-am să te duc.

Le spuse conductorilor c-ar fi trebuit să le fie rușine să-i ceară unui soldat să-și plătească biletul ca și cum ar fi fost un moșier, vorbi din nou despre scandalul național care era trenul acela, și din nou despre Garibaldi, din nou despre Don Carlos. Conductorii fură din nou incapabili să răspundă, și infanteristul nu mai zise că era mai bine să coboare.

Deschise o fereastră.

— Vezi că i-am pus din nou la punct? zise bătrîna.

Pe fereastră venea un aer dulce, nu aspru de tunel, și conductorii deschiseră și ei ferestrele de partea lor. Infanteristul se aplecă pe geam anunțînd niște lumini pe care le vedea.

— Poate-i Comiso, zise.

Nimica toată îi ajungea spre a-şi dobîndi iar liniştea, şi, o dată cu ea, şi mulţumirea pentru călătoria, comodă în fond, pe care o făcea, pentru canapeaua bună pe care o avea, pentru somnul cu obraz de catifea ce-l aştepta din nou. Simţi coapsa lui Don Carlos lovindu-l în spinare şi se întoarse să-l mîngîie. Era limpede acum că era cîine, o simţeai după mirosul lui dacă nu după altceva. Tot aşa după cum după mirosul nopţii puteai să spui că trenul aleargă printr-o cîmpie acoperită cu smochini sălbatici.

Alerga? Frînele scîrşneau pe linii. Încetinea. Din nou conductorii nu mai erau în compartiment, poate săreau din treaptă în treaptă, ţinîndu-se pe dinafară de mînerele vagoanelor, şi în sfîrşit trenul se opri într-un orăcăit de broaşte.

Bătrîna se bucura împreună cu Don Carlos de noua victorie cîştigată. Şi Don Carlos cu ea. Dulăul se încolăcea în jurul ei vîrîndu-i-se sub şaluri. Ea rîdea de cele ce vorbiseră. De soldat care spusese că e gata să coboare.

— Te săturaseşi să-mi ţii de urît? îi întrebă.

Şi infanteristul găsi că era într-adevăr de rîs. O recunoştea singur.

Rîse cu ea aşa cum rîsese şi cu bătrînelul cu steagul. Rîse povestindu-i despre bătrînelul acela atît de vesel, despre frînarul, atît de sumbru în schimb, şi despre cum era trenul pe care ar fi trebuit să-l ia.

— Urla tot!

Se opri ascultînd în orăcăitul broaştelor ceva ce nu părea să vie de la broaşte.

— Ce zgomot e ăsta?

Nu era vuiet de ape, dar nici vuiet de furtună ce se apropie. Era un vuiet printre broaşte, ca al unor animale care s-ar fi găsit printre ele.

— L-am ajuns, asta e, îi răspunse bătrîna.

— Ce-am ajuns?

— Cum ce? Trenul pe care ar fi trebuit să-l iei.

X. Porniră din nou; în întunericul smochinilor sălbateci se zăreau, pe locul unde se afla Comiso, vreo trei sau patru lumini, şi bătrîna zise că erau norocoşi, şi că acum aveau să treacă înainte, că n-aveau să mai stea să aştepte mult în gări, şi că se puteau aştepta să ajungă la Terranova înainte de miezul nopţii.

— Pentru că scandalul nostru naţional o face şi pe asta! se apucă să ţipe. Am fost plecată din Sicilia vreme de şase luni, credeam că barem pe-asta n-o mai face, şi cînd colo uite c-o face, o face mai departe.

Era brusc indignată. Nu era de ajuns că „scandalul naţional" nu ducea apa cea de toate zilele satelor fără apă? Ar fi trebuit să se mulţumească cu atît. Dar să ajungă din urmă trenul acelor bieţi nenorociţi, să-i treacă înainte şi să-i ţină pe loc ca să ajungă „el" înainte, asta era prea de tot... Garibaldi, în semn de protest, s-ar fi retras în Ţara de Foc, dacă-ar mai fi trăit.

— Şi păgînii ăia doi care voiau să te pună să plăteşti diferenţa!

Adăugă că totuşi infanteristul nostru putea să se felicite.

— Poţi spune că te-ai născut într-o zodie bună...

El răspunse că da, şi bătrîna îi spuse să se gîndească la furia ce l-ar fi apucat acum, dacă ar fi fost în celălalt tren. Pentru că ar fi fost, îi zise, ca şi cum l-ar fi scuipat în faţă.

Apoi îl întrebă dacă era întotdeauna la fel de norocos.

— Sînt bine inspirat, răspunse el.

Tăcură în zgîlţîitul unei noi opriri, şi imediat se auzi vuietul trenului care „urla tot". Îl simţeau la dreapta şi la stînga, deasupra şi dedesubt, dar îl văzură totuşi pe linia alăturată, negru, cu chibrite care se aprindeau ici colo fără să lumineze nimic.

Infanteristul zise ceva ce bătrîna nu auzi, iar bătrîna zise şi ea ceva ce infanteristul nu putu să audă. Dar zgomotul care le acoperea vocile era ritmat şi infanteristul recunoscu în el aceleaşi cuvinte.

Rabdă foame, recunoscu.

Şi nevoi, recunoscu de asemenea

O luau mereu de la început? Îi strigă bătrînei că oamenii cîntau.

— Ce zici?

— Cîntă. Cîntă zic.

Era fericit şi vru să-i spună bătrînei ce anume cîntau.

— Cîntă despre noi.

— Despre noi?

Îşi pipăi în mai multe locuri vestonul uniformei.

— Despre mine. Despre soldaţi.

Şi încerca să repete cîntecul.

Bătrîna încuviinţă cu vioiciune. Prinsese şi ea cîntecul şi părea că, mai de mult sau mai de curînd în viaţa ei, îl cîntase şi-l răscîntase. Intonă cu voce stridentă:

„Merg soldaţii la război".

Infanteristul radios cîntă în cor cu ea.

„Rabdă foame
Şi nevoi."

Pe urmă însă spuse, cum auzise şi el de la bătrînelul cu steagul, că cei din tren aveau ce aveau cu ei înşişi şi nu propriu-zis cu soldaţii.

— Nu cu mine. Nu cu cei ca mine.

Şi se arăta din nou pe sine însuşi, îşi pipăia din nou mînecile şi pieptul, apoi dădea din mînă tăgăduind şi scuturînd din cap.

— Cu ceilalţi. Cu ei înşişi.

Părea că-şi dă seama că nu reuşeşte să traducă prin gesturi propriile sale cuvinte acoperite de zgomot, şi părea că renunţă, dar numaidecît o lua iar de la început.

— N-o fac ca să jignească, zicea iar.

Fu în sfîrşit întrerupt de un zgomot impetuos care se ridică sălbatic şi fără nici un ritm, triumfător.

De altfel şi bătrîna se apucase să strige. Îşi mişca mîinile afară pe fereastră şi striga. Ce-o fi avut? Dar înainte de-a putea să prindă vreun

cuvînt de-al ei, infanteristul pricepu că trenul zgomotos se pusese în mişcare. Văzu forma ultimului vagon lăsînd goală noaptea dincolo de peron, văzu luminile roşii din coada vagonului, auzi glasul mulţimii pierzîndu-se în depărtarea ce-l înghiţea.

XI.

Bătrîna doamnă protesta fiindcă plecase trenul.

— Şi acum o să ne ţineţi pe loc pînă cînd ăla ajunge la Vittoria?

De asta era indignată. Nişte umbre de feroviari se adunau, cu lanterne în mînă, sub fereastră. Îi răspundeau numind-o „doamnă baroană" şi încercau s-o liniştească, dar ea cerea să vină şeful trenului, cerea să vină şeful gării.

— Ce baroană şi iar baroană! Aş fi vrut să văd ce-aţi fi făcut dacă era aici ducele Armando, sau măcar stîrpitura aia de Lillo... Atunci, ne-aţi fi dat drumul nouă întîi. Dar vezi bine, nu-i nimeni în tren pentru care să merite să vă deranjaţi. Aici e aici. Nu sîntem decît noi doi, o biată bătrînă şi un soldat.

De pe peron i se spunea în schimb că nu, că mai erau în vagon şi alţii pe care îi numiră, Don Cutare şi Don Cutare şi fiul lui Don Cutare, dar bătrîna îi dădea înainte, şi pomenea mereu de un oarecare Lillo ca şi cum numele lui ar fi constituit dovada supremă o vinovăţiei pe care o atribuia feroviarilor.

Pe urmă vru să-l înspăimînte pe infanterist cu Lillo. Între timp cei de jos o asigurară că dacă

trenul în care călătorea ea nu fusese lăsat să treacă înainte, asta era numai pentru a-i da timp locomotivei să se aprovizioneze cu apă. Şi urma să plece, îi spuseră, fără să aştepte sosirea celuilalt la Vittoria. În maximum cinci sau zece minute. Mecanicul avea să aibă grijă să nu dea peste celălalt...

Dar cu cît i se spuneau mai multe lucruri care ar fi trebuit s-o liniştească, cu atît ea se agita mai mult.

— Neruşinaţi! Neruşinaţi! repeta. Sînteţi nişte neruşinaţi! Ce ticăloşie neruşinată! Ce minţi de musulmani neruşinaţi!

Şi zicînd acestea se trase înăuntru, în timp ce feroviarii, jos, sub fereastră, ridicau din umeri.

— I-ai auzit? continuă adresîndu-se infanteristului nostru. Ne lasă să plecăm înainte ca celălalt tren să ajungă la Vittoria. A fost de ajuns să mă zburlesc la ei şi ne trimit după celălalt. Îi dau înainte cu ticăloşia. Să nu-ţi închipui c-o spun din dispreţ pentru Sicilia. Eu n-am nimic cu sicilienii în sine, şi nici cu păgînii, cu arabii. Eu nu sînt de acord cu ocuparea Tripolitaniei... Dar să ţineţi cu dinţii de toate năravurile voastre, asta chiar nu mai pot tolera. Scuturaţi-vă odată de ele!

Ajunsă aici se hotărî să-l înspăimînte pe infanterist cu Lillo.

— Gîndeşte-te la Lillo! Ştii ce e Lillo? E-un pitic! Înalt de un metru şi jumătate. I-a căzut moaşei din braţe cînd s-a născut şi s-a lovit în cap şi-n coadă. Dar podeaua pe care a căzut era cea mai bogată din Piaţa Armerina, era din marmoră roz de Madonia, şi aşa se face că azi

te pomenești în fața ta cu un pitic ridicol care primește omagii din partea judecătorilor în plin tribunal, sau onoruri militare din partea comandantului garnizoanei.

Îl întrebă cu înflăcărare pe infanteristul nostru ce părere are despre toate astea.

— Nu ți se face greață ? O stîrpitură care se închide în dulapul de haine cînd e furtună ! Ba mai face și pipi în pat la aproape treizeci de ani ! Știi după ce se știe la Terranova c-a venit ? După cearșafurile galbene care flutură pe acoperișurile palatului verilor săi...

Se auzi un rîset scurt pe care infanteristul încerca să și-l înăbușe. Pentru că acum era tăcere în noaptea dimprejurul lor : nu se auzea decît un murmur jalnic, al firelor de telegraf pesemne.

— Rîzi ? îl întrebă bătrîna. Nu e nimic de rîs.

Infanteristul însă părea că poate rîde de toate la un loc : de toată încurcătura cu trenurile, de ea care se revolta cînd pentru una cînd pentru alta, și de ea care povestea despre Lillo, chiar mai mult decît despre povestea cu Lillo în sine. Se auzea că făcea mari eforturi ca să-și stăpînească rîsul.

XII.

Din fericire trenul se puse în mișcare. Se auzi semnalul răgușit al unui fluier, apoi izbitura legăturilor dintre vagoane, roțile care scîrțîiau la pornire, se zări o lumină opacă trecînd prin fața unei uși, apoi gara neagră lăsată în urmă, turnul negru al rezervorului de apă lăsat

în urmă, Comiso lăsat în urmă în noaptea de smochini sălbatici care alerga în urmă la dreapta și la stînga.

— Iarăși ! strigă bătrîna.

Infanteristul o văzu sărind în sus și întorcîndu-și capul.

— Tot ei ? o întrebă.

— Prinde-i ! îi strigă bătrîna lui Don Carlos.

Dar cîinelui i-ar fi trebuit cam mult să-i prindă. Abia se mișcase, așa încît bătrîna putu să-l oprească. O voce plîngăreață i se adresa îndurerată din spatele spetezei.

Să fi fost vreun cerșetor ? Nu puteai distinge nici un cuvînt. În licărirea de lumină ce tremura în compartiment bărbatul părea aplecat, cu umerii aplecați, cu capul aplecat, cu mîinile extrem de albe în lumina aceea albăstruie, așezate pe spetează, și bătrîna doamnă știa cu siguranță cine era și despre ce vorbea.

— Să-mi mulțumești ? începu ea.

Îi răspundea bărbatului îndurerat și în același timp îi vorbea și infanteristului nostru.

— Îmi mulțumește fiindcă am reușit să fac să plece trenul... Frumoasă treabă am mai făcut ! Unde mai pui că s-ar putea să dăm peste celălalt. Mi-ai mulțumi și atunci ? Necazul e că nu se întîmplă nimic pe lumea asta ! Cum spui ? Că-mi mulțumește și Prospero ? Vezi, băiete, dumnealui e cavalerul care-i stăpîn peste toți munții din Butera, adică e proprietarul lor, și-mi mulțumește și din partea altor trei pungași ce stau cu el dincolo... Ce spui c-ați vrea să faceți ? Să veniți toți aici să-mi țineți de urît ?

Vă rog. Vă rog. După cum vezi am cine să-mi țină de urît. Să le spui că-mi face plăcere bucuria lor de a mă ști reîntoarsă în Sicilia, că le transmit și eu complimente, dar c-ar fi putut să vină ei înșiși să mi le prezinte. Adică... ce faci? Oprește-te!... Vreau să spun că admir delicatețea de care au dat dovadă prin faptul că n-au venit ei înșiși. N-am chef de ei, pricepi? Îmi sînt de ajuns Don Carlos și ordonanța mea. Șterge-o! Șterge-o! Vîră-ți în buzunar colecția ta de mulțumiri și șterge-o!

Încovoiat, îndurerat, bărbatul își retrase mîinile albe de pe spetează.

— Auzi! Să-mi mulțumească fiindcă am făcut scandal! exclamă bătrîna. Fiindcă am pus trenul în mișcare! Ce, eu am dat semnalul?

Și fiindcă bărbatul îndurerat încerca să mai adauge ceva, îi spuse să-și aducă aminte de frigul iernii din 1908, de frigul din ianuarie, de-o friguroasă miercure din luna cu pricina.

— Ți-aduci aminte ce-ai pățit fiindcă mi-ai scos sufletul, Enrico?

Legănîndu-și capul îndurerat, Enrico dispăru din cercul de lumină. Se auzi trîntindu-se înainte și înapoi ușa compartimentului, apoi și ușa următoare, în ciuda zgomotului pe care trenul îl făcea în mers. Bătrîna mormăia. Mormăia și Don Carlos care ședea acum de pază. Și infanteristul nu se mai putu stăpîni.

XIII.

— Totuși... zise, vesel cum era.

— Ce rîzi și ce-i cu totuși?

— Zic totuși că Enrico...

— Ce totuși! Nu e nici un totuși. E un domn care ar putea să te cumpere de nouăzeci de ori.

Infanteristul se fîstîci puțin în veselia lui.

— Voiam să zic doar că vorbește fără să vorbească.

— Și nu putea să-și piardă vocea? Sau nu poate să sufere de-un astm la corzile vocale? De unde știi tu că n-are și merite?...

— Sigur, poate să aibă multe merite, zise infanteristul.

Era puțin cam umilit în veselia lui, dar nu devenise mai serios din pricina asta.

— Desigur, n-ar trebui să te gîndești niciodată la nimic, adăugă, cînd e vorba despre o persoană pe care n-o cunoști...

— Roșești? exclamă bătrîna. Pariez că te-nroșești.

Îl lovi cu vîrful pantofului peste picior, și-i spuse să nu se necăjească pentru ceea ce-ar fi putut gîndi.

— Atîta doar că nu-i de rîs, îi zise. E un tip ce-ar fi în stare să-ți taie o halcă de carne din șold și tu să nici nu simți măcar că s-a apropiat de tine. Eu aveam un munte la Butera pe care mi l-a șterpelit el...

— Dar dumneavoastră cum l-ați pus la punct! De-aia rîdeam eu.

— Greșit. Greșit. Să nu-ți închipui că-mi petrec vremea punînd lumea la punct. Cine nu e la locul lui, n-are decît să rămînă acolo unde e.

Un gîlgîit dovedi că ilaritatea infanteristului devenise la fel de vehementă ca și cu cîteva clipe înainte. Chiar limbajul bătrînei doamne, în ciuda

tonului dojenitor pe care îl avea, era pentru el, în mod evident, un soi de gîdilat. Încerca să se apere, dar se dădea mereu bătut... Nu mai ştia cum să iasă din încurcătură ca să aibă un motiv de rîs plauzibil.

— Totuşi, zise iar.

— Totuşi ce?

— Totuşi trenul ăsta...

— Ce-i cu trenul ăsta?

— Mergem totuşi... N-am rămas pe loc... Vreau să spun că n-a trebuit să aşteptăm acolo, la Comiso.

Şi era sincer, fără îndoială, chiar şi cînd se agăţa de un firicel ca ăsta. Buna lui dispoziţie se trăgea şi din ceea ce spunea.

— Şi asta e de rîs? îl întrerupse bătrîna. Vezi-ţi de treabă.

Infanteristul găsi de ce să rîdă, de astă dată fără temeri.

— Totuşi, izbucni din adîncurile orgii care era din cînd în cînd vocea lui. Totuşi să-mi ziceţi mie ordonanţa dumneavoastră! Totuşi, eu ordonanţa unei doamne!

Bătrîna doamnă rîse cu el.

— Şi crezi că n-aş putea să am o ordonanţă? îi zise. Ţi se pare curios pentru că eşti neştiutor şi n-ai habar de cîte se întîmplă în lumea asta. Dacă ai şti cît de cît despre oameni, ai şti că am avut ordonanţe după ordonanţe în tinereţea mea, şi c-ar fi dreptul meu să am şi-acuma una. Numai răpciugoasa asta de monarhie socialistă e cea care nu vrea să-mi recunoască dreptul.

Rîse, de astă dată iarăşi acru.

— Cine i-a zis socialistă? A nimerit-o-n plin, cu toate cîte se petrec în ea. Nu-i lipseşte nimic decît să fie puţin mai dreaptă cu mine, şi să-mi recunoască gradul, şi să-mi dea pensia dublă care-mi revine pe drept pentru ceea ce a fost bărbatu-meu şi pentru ceea ce-am fost eu. Pentru că eu, băiete, am fost de toate, soldat ca tine, apoi locotenent, apoi căpitan, apoi maior, apoi colonel... Îţi închipui că n-am avut ordonanţă cînd eram căpitan? Am avut de fiecare dată cîte una tot mai grozavă, pe măsură ce urcam în grad. Şi tu, picat din cer cum eşti, ca să-ţi faci armata pe teritoriul monarhiei noastre socialiste, tu nu-ţi închipuai c-ai fi putut să fii şi ordonanţa unei bătrîne doamne...

XIV. Aerul negru care pătrundea înăuntru prin fereastra de curînd redeschisă avea un gust aproape sărat. Un gust de struguri verzi ce încep să dea în pîrg pe un tăpșan acoperit cu vii, un gust de mare pe care o simți pe undeva departe, pe locul unde o ultimă colină se înalță nisipoasă, încă presărată de vițe, ivindu-se de după dune, deasupra unei coaste.

Bătrîna doamnă se ridică în picioare, în timp ce infanteristul își revenea din veselia și hazul lui copilăresc, de care în sfîrșit se descărcase.

— Și uite așa ajungem și-n satul ăsta, zise.

Își vîrî capul în vîntul negru iscat de goana trenului, și-l trase înapoi. Adăugă apoi, aranjîndu-și părul răvășit :

— Întotdeauna mi-a plăcut Vittoria. Sînt numai case, case în șir, și totuși are în ea ceva ce mi-a plăcut dintotdeauna. O cunoști ? N-are importanță dacă o cunoști sau nu. E vorba de cîmpia ei... Tîrgul, cu toate acoperișurile lui, s-a îngrămădit chiar în mijlocul ei, și nu te lasă să-i zărești nici măcar o lumină. An după an. An după an... Și niciodată nu se întîmplă nimic. Nici aici măcar. Te duci la Milano și nu se întîmplă nimic. Te întorci în Sicilia și tot nimic nu se întîmplă nici aici. La Giarratana nimic, la Ragusa nimic, și același lucru aici, același lucru la Terranova. S-au dus vremurile în care se întîmpla ceva. Stop. Gata. S-au dus o dată cu tinerețea ta, sau mai bine zis cu copilăria ta, pentru că în fond, în 69, erai doar o fetiță. Nu-i așa, băiete ?... Hai să i-o spunem împreună Leonildei... Nu era decît o fetiță cînd a umplut cu numele ei o pagină de istorie. Așa încît acum poate să fie mulțumită dacă mai există și lucruri care îi mai plac, deși nu s-au schimbat. Așa cum e Vittoria de pildă...

Inspiră lung aerul nopții presărată cu vii ce zbura de-a lungul trenului.

— Așa cum e cîte ceva aici, cîte ceva aiurea... Așa cum pretutindeni este cîte ceva.

Adulmeca în aer țărîna nevăzută și părea fericită ; iar infanteristul, la picioarele ei, părea, după felul în care o asculta dacă nu după altceva, și mai fericit decît ea. Trenul încetini, apoi se porni să fluiere mergînd din ce în ce mai încet, și aerul, care venea de pe costișe de nisip, de pe costișe prăvălite în mare, urcînd și coborînd costișele negre cu vii, lăsa mereu în compartiment, intrînd și ieșind de pe-o fereastră pe alta, cîte puțin din el ; din pricina lui mirosul cîinelui era cum e la vînătoare, iar mirosul fumului de cărbuni așa cum îl simți în vîrful unui deal cînd îl urci dintr-o vale brăzdată de linii ferate.

XV. Trenul se opri și porni din nou, se opri și porni din nou, și în răstimpuri, cînd nu șuiera, se auzea din depărtări alt șuier. Se zări mai

încolo dîra lăptoasă a unui alt fum. Şi la o curbă se zăriră luminile roşii din coada unui alt tren.

Trenul gălăgioşilor: puteai să-l vezi şi să-l auzi acum; un şuierat în noapte, un fum roşu în noapte; şi nu-i era greu infanteristului să şi-i închipuie acum stînd pe la ferestre, cu faţa către noaptea neagră, şi pe băieţii care îşi rîseseră atîta de el cu cîntecul lor pe care nu se mai săturau să-l repete, nu-i era greu să şi-o închipuie nici pe bătrîna care îi făcuse semn vrînd să-i spună ceva, nici pe bărbatul cu zdrenţele ca nişte pene fluturînde care şi el avea de spus ceva, nici pe celălalt cu pălăria roasă, ţuguiată, care părea că vrea să-i ţină o adevărată cuvîntare, ori pe frînarul cu faţa lui de om bolnav de friguri care îl sfătuise atît de bine deşi poate ar fi vrut să-l sfătuiască rău. Dar fie că şi-i închipuia ori nu, era extrem de agitat şi încerca, din spatele bătrînei doamne, să se uite şi el pe fereastră, ori alerga la cealaltă, zicînd că de-astă dată n-au să-l mai scuipe în faţă ca la Comiso.

— Îţi place să-i scuipi tu pe ei? îl întrebă bătrîna doamnă.

— Nu-i vorba de asta, îi răspunse.

Dar era foarte agitat şi agitaţia îi spori cînd trecură pe lîngă faţa gălăgioasă a celuilalt tren în gara Vittoria, şi cînd se opriră apoi alături de el.

Din vălmăşala gălăgioasă răzbătură şi rîsete batjocoritoare, şi iarăşi focuri de chibrite ce se aprindeau ici colo; şi se auzi tam-tamul, ritmul la care glasul de hoardă învălmăşită al trenului nu renunţase nici o clipă, cîntecul mereu acelaşi

ce reîncepea mereu la fel, după ce de zeci de mii de ori reîncepuse tot aşa, de la plecare încă, sub soarele drumului de nesfîrşite ore pînă la Ragusa, apoi pe înserate pînă la Genisi, pe înserate şi în plină noapte pînă la Donnafugata, în plină noapte pînă la Comiso, în plină noapte pînă la Vittoria.

„Rabdă foame
Şi nevoi."

Infanteristul încercă din nou să-i spună bătrînei că băieţii n-aveau nimic cu soldaţii, sau că nu numai cu ei aveau ce aveau, sau că nu chiar... Încercă din nou şi prin gesturi. Da. Nu. Da. Nu.

Curînd însă formele negre, cuibărite în noapte, forma gării joase, de-o parte, şi cea a vagoanelor gălăgioase, de cealaltă, se puseră împreună în mişcare de-a lungul trenului lor. Dădeau înapoi, se îndepărtau.

Infanteristul fremăta din cap pînă-n picioare.

— Le-am făcut figura! Le-am făcut figura!

Se bucura în aşa măsură încît bătrîna doamnă îi spuse că ar fi trebuit să-i fie ruşine, şi se şi apucă să protesteze, izbucnind într-una din obişnuitele-i invective de indignare faţă de ticăloşia sicilienilor, pe care de astă dată o îndrepta împotriva lui.

Dar nimeni n-o auzi în mijlocul urletelor sălbatice, al loviturilor de picioare şi al bufniturilor ce treceau de-a lungul ferestrelor. Fu şi întreruptă numaidecît de altminteri.

— Încornoraţilor! se auzea pînă la ei. Pui de încornoraţi! Pui încornoraţi de încornoraţi cu funde-n coarne! încornoraţi din faşe!

Infanteristului nu-i era greu să-şi închipuie grupul de băieţoi care urla încornoraţi, şi pe femeia bătrînă care urla acelaşi lucru, pe bărbatul cu pălăria roasă care urla şi el, pe celălalt cu zdrenţele ca nişte pene fluturînde, să şi-l închipuie urlînd şi pe frînar, împreună cu toţi ceilalţi care urlau de la fiecare fereastră, tot trenul adică, plin de ei pe cît de plin era şi de ferestre. Putea să şi-i închipuie, şi în acelaşi timp să se gîndească totuşi că el le joacă o festă, o festă plină de haz, şi că deci şi insultele, pe care ei i le strigau, erau doar pentru a face haz.

Şi făcea haz într-adevăr. Bătrîna doamnă în schimb, abandonînd abia începuta tiradă de indignare împotriva ticăloşiei siciliene, se înfuria din ce în ce mai tare de cele ce auzea.

— Ah, nemîncaţilor! Ah, pungaşilor! ţipa. Şi îl trăgea pe infanterist de mînecă. Nu-i auzi, pentru Dumnezeu?

Îi pretindea să le răspundă. Era sau nu bărbat? Îi pretindea să le răspundă cu o înjurătură straşnică, c-o înjurătură de ţăran, el care era ţăran. Însă, ca nu cumva să fie prea tîrziu, tot ea le răspunse pînă la urmă, aplecîndu-se pe fereastră:

— De capul vostru coarnele! Ca să vă agăţaţi de ele şi leagănele pruncilor! Să v-agăţaţi desagii, pungaşilor! Să v-agăţaţi samarele catîrilor, nemîncaţilor!

Infanteristul i se alătură, fluierînd ascuţit cu două degete în gură.

— De cap să vă fie, de cap!

Dar prea tîrziu; din celălalt tren nu se mai auzea nimic. Începuseră să schimbe liniile, una, două... Goneau.

XVI. — N-am mai văzut om ca tine! zise bătrîna doamnă. Nu-ţi pasă că te înjură? De maică-ta vorbeau... Ori eşti al nimănui? N-ai mamă? Înţeleg să fii curat la suflet ca un prunc. Apreciez treaba asta, ţi-am şi spus-o în faţă. Aici însă nu-i vorba de nevinovăţie. Aici mai e şi altceva la mijloc. E că ai apă în loc de sînge...

Rămase să mediteze o clipă asupra celor spuse, ca şi cum şi-ar fi dat seama că faptul de-a avea apă în loc de sînge putea fi şi o calitate.

— Sau eşti într-adevăr aşa cum pari? adăugă.

Cercetă în penumbră faţa infanteristului cu aerul de a căuta pe ea fosforescenţa harului divin. Dar infanteristul îi răspunse că era din cale afară de bucuros şi că era din pricina asta:

— Fiindcă sînt bucuros!

Ar fi trebuit să călătorească cu trenul acela îngrozitor, în schimb călătorea cu ăsta, atît de liniştit. Ar fi trebuit să rămînă în urmă şi în schimb trecuse înainte. Ar fi trebuit să coboare la Donnafugata şi în schimb trecuse de Vittoria.

— Şi totul mulţumită dumneavoastră, îi spuse.

Bătrîna doamnă fu nevoită să recunoască încă o dată că era o comoară de băiat.

— Meritam o ordonanţă ca tine! se pomeni spunînd.

Infanteristul zise că era într-adevăr norocos. Nu știa dacă merita sau nu să fie, dar era fără îndoială, și aproape întotdeauna avea idei grozave. Avusese de pildă o astfel de idee cînd ținuse să călătorească comod, și uite că așa se întîmplase. La fel și cînd voise să doarmă tot timpul drumului, și uite că... Nu dormise încă, e adevărat, dar acum, de vreme ce o luaseră înainte și n-avea să mai audă gălăgia celuilalt tren în gări, putea să doarmă, așa că avusese o idee grozavă și cînd se gîndise să doarmă tot timpul drumului. Și tot o idee grozavă fusese și aceea de a renunța la lădiță. Lădiță nu. Nici raniță. Nu voise să-și ia nici măcar un pachet, și asta fusese poate cea mai grozavă idee din ziua aceea, idee care îl făcuse norocos pentru tot restul drumului.

Bătrînei, care îi cerea să fie mai clar, îi povesti cît de lung era drumul la Terranova de la gară în sat.

— Așa e, zise bătrîna.

— Și urcă, zise el. E greu.

— Așa e. Așa e.

— Și pe urmă eu n-ajung acasă la capătul urcușului.

— Nici eu.

— Eu trebuie să străbat tot satul și pe urmă să cobor de partea cealaltă.

— Spre mare? Eu trebuie să-l străbat cît e de lung. Mă duc la Cappuccini.

— De aceea, mă înțelegeți... M-am gîndit să nu-mi iau nimic cu mine, ca să n-am nimic de cărat pe drum. Sosesc, mă scol, și n-am decît de mers. Nu și de cărat.

Bătrîna doamnă îi spuse că-i nemaipomenit de norocos.

— Nu-i așa? zise infanteristul.

Norocul lui era, zise bătrîna, că e o comoară de băiat, și că-i putea fi ordonanță, că putea fi scutierul ei, și că putea fi pentru ea, trimis de ceruri de-astă dată, tocmai omul pe care monarhia socialistă nu se simțise niciodată obligată să i-l trimită.

Dar îi mai spuse și altceva, mai lămurit de astă dată. Îl cerceta din nou, de pe locul ei cufundat în umbră, ca și cum ar fi căutat din nou fosforescența unui semn divin pe fața lui abia întrezărită prin licărirea albăstruie ce pîlpîia în compartiment și nu-i îngăduia să i-o distingă bine. Și nu numai că nu avea nimic de dus în mînă, îi spuse ea, dar nici măcar de mers nu trebuia să meargă.

XVII.

— Cum vine asta? întrebă el.

— Adică n-ai să mergi pe jos.

— Cum să nu merg pe jos?

— Ai să mergi cu trăsura.

— Ușor de zis trăsură! Știți cît cere o trăsură de la gară în sat și pe urmă pînă jos la bărci? Eu unul nu știu. N-am mers niciodată cu trăsura. Fără a mai pune la socoteală că nici o trăsură n-așteaptă trenul de noapte la Terranova.

— Ba ne va aștepta a mea...

— Dumneavoastră aveți o trăsură?

— O, sfîntă inocență! Ai vrea ca nici măcar o trăsură să n-am? Adică închiriez una și-o

ţin de fiecare dată pentru tot timpul cît rămîn aici. Dar mi-am şi anunţat iubitele mele rude că voi sosi în noaptea asta. Încă de la Milano. Apoi şi de la Giarratana. Şi aşijderea de la Ragusa. Aşa că vom găsi trăsura lor, pe care de altfel am plătit-o eu...

— Dar bine, doamnă, zise infanteristul, ce să caut eu în trăsura dumneavoastră ?

— Cum ce să cauţi ? Cum încap eu, cum încape Don Carlos, ai să încapi şi tu. Ca ordonanţa mea. De altminteri trăsura va fi goală-goluţă. Cu Cuordileone pe capră, bineînţeles. Dar fără fiică-mea baroana, fără ginerele meu baronul, şi fără cealaltă Leonildă, căreia îi sînt bunică.

— Şi-o să mă duceţi cu trăsura pînă-n sat ? De acolo, dacă mă lăsaţi în piaţă, pînă la bărci am doar de coborît. Dar dacă aveţi nevoie, eu pot să vă însoţesc pînă la dumneavoastră acasă. Pot să cobor pînă la bărci şi pe la Cappuccini...

— Îmi pare bine că mi-o spui... Dar ai să mergi cu trăsura pînă jos la bărcile tale, Innocenzo. Innocenzo te cheamă ? Vreau să fii norocos pînă la capăt în seara asta.

Bătrîna doamnă îl întrebă pe infanterist dacă ştia povestea cu băiatul care avea un motan.

— Vreau să fii şi tu ca el în astă-seară. Vreau să fiu pentru tine ceea ce-a fost motanul pentru el.

— Despre motanul încălţat vorbiţi ?

— Am şi eu cizme. Ca şi el. Dar eu sînt pisică, nu motan, şi sînt bătrînă, Innocenzo, o pisică bătrînă, dar tot cu cizme ca şi el. Cu o trăsură vreau să zic. Am să te urc în ea, am să ridic

scăriţa, am să închid uşa, şi tu, alături de Don Carlos, ai să te simţi în ea ca un biet băiat care s-a preschimbat în altul. Eu am să urc pe capră lîngă Cuordileone. O s-o luăm la deal pe drumul plin de praf, n-are să fie nici lumină, nici un suflet de om, însă eu totuşi am să strig să se dea toată lumea la o parte din faţa prinţului de Donnafugata.

XVIII.

Infanteristul întrebă :

— Şi pe urmă ?

— Şi pe urmă, răspunse bătrîna doamnă. Şi pe urmă o să ne oprim în faţa casei tale...

Se întrerupse pentru o clipă ca să-i dea timp să se gîndească la scena sosirii : ea încălţată cu cizme care cobora de pe capră, cobora scăriţa, deschidea uşa, şi el preschimbat în prinţ care nu-şi găsea casa preschimbată în casă de prinţ.

— Dar am să fac cîte ceva şi după aceea pentru tine, adăugă. Doar pot s-o fac. Mie nu mi se mai poate întîmpla nimic, pe cîtă vreme ţie, da. Pentru tine lucrurile se pot schimba. Eu pot să fac astfel ca lucrurile să se schimbe pentru cine vreau eu şi vreau s-o fac.

Pronunţa cu o umbră de melancolie lucrurile acestea, şi de aceea infanteristul n-o mai întrebă ce anume putea face să i se întîmple lui. Şi pe urmă, poate că el nici nu dorea să i se întîmple ceva ; poate îi era teamă de asta. Şi se uita în întuneric pe locul ocupat de bătrînă, fără să scoată o vorbă, încremenit într-o pauză în care se amesteca speranţa cu neîncrederea.

— Ce ai? îl întrebă bătrîna. Nu-ţi pasă de ce vreau să fac? Redevenise vehementă şi repezită ca înainte. Se înţelege că dacă eşti într-adevăr aşa cum pari s-ar putea să nici nu-ţi pese. De ce să-ţi pese de vreo schimbare cînd ţi-e totuna ori ce-ar fi? Eu însă, în orice caz, îţi spun cum văd eu lucrurile. Eşti un tip care-mi placi din multe puncte de vedere. Printre altele şi pentru felul cum te porţi în clipa asta: fără să-ţi pese de nimic. Şi pentru faţa ta frumoasă... Şi pentru vocea ta frumoasă... Roşeşti? Cu siguranţă că roşeşti. De altminteri nici nu mi-ai plăcea dacă n-ar fi să ai, în afară de toate celelalte, şi această curăţenie sufletească ce nu-ţi îngăduie să te complaci în laude. Dar nu care cumva să crezi c-aş vrea să te seduc...

Se porni să rîdă, dar liniştit, cu un fel de jale prelungită, aşa cum nu rîsese în seara aceea niciodată. Era un rîs de bătrînă? Şi mai puţin de doamnă? Sau era dimpotrivă mai puţin de bătrînă şi mai degrabă de doamnă?

— Nu că n-aş fi sedus niciodată pe nimeni, continuă. Numai eu ştiu cîţi am sedus! Cîţi am sedus! Am fost o jună seducătoare, fie că eram în uniformă, fie că mă întorceam la fuste, şi-a naibii de seducătoare şi ca soţie şi ca văduvă. Ar fi trebuit să mă vezi, chiar şi la începutul secolului ăsta, ce curvă straşnică eram!...

Infanteristul o întrerupse.

— Cum puteţi spune una ca asta, doamnă?

Bătrîna vorbea din nou, şi-n glasul ei ghiceai aceeaşi unduire lină a rîsului de adineauri.

— Ce-am spus? Ce-i auzeam şoptindu-şi la ureche pe trîntorii din cazinourile voastre. Pe

cei ce-mi suspinau pe urme, şi pe ceilalţi care muşcau zăbala... Mare curvă trebuie să fie! Şi eram mîndră, trebuie s-o spun. Fiindcă am ştiut dintotdeauna cum i se zice în Sicilia unei femei adevărate. Şi chiar şi aiurea. Chiar şi aiurea. E de ajuns să-i placă să se culce cu un bărbat şi gata, e curvă. Nu asta înseamnă o curvă?

Infanteristul admise că putea să însemne asta, deşi cu o oarcare ezitare.

— Vezi? Vezi? îi zise doamna. Şi dacă o femeie arată, chiar şi cît de cît, prin felul ei de-a fi, că-i place treaba asta, atunci înseamnă că e curvă...

Infanteristul admise şi nu admise. Putea să pară fără să fie, zise. Sau să fie fără să pară.

— Ce ştii tu? îi replică bătrîna. Ce poţi pretinde tu că ştii cînd ai o mutră ca de nou-născut, o mutră care acum desigur că roşeşte... Cunosc bărbaţi care-şi numesc nevasta curvă numai fiindcă o găsesc arzînd în pat. Adică nu neprihănită. Şi-ai vrea să nu fi fost eu mîndră c-am fost o curvă?

Infanteristul o întrerupse din nou.

— Doar nu-ţi fi vrînd să spuneţi c-aţi fost o întreţinută! îi zise. N-aveţi copii din flori...

— Dar mi-au plăcut bărbaţii! strigă doamna. Şi nu m-am mulţumit să-i mănînc din ochi din spatele obloanelor. A, nu! Am vrut să fiu o femeie adevărată, indiferent de cum m-ar fi numit, şi-am fost la război, am străbătut toată Italia călare, mi-am umplut pagina mea de istorie pe urmele soţului meu. Şi bărbaţii pe care i-am mîncat, i-am mîncat dăruindu-mă toată. Vreo cîţiva chiar înainte de-a rămîne văduvă.

Şi pe urmă unul după altul... N-ai mai văzut o femeie ca mine? Eşti tînăr, în afară de faptul că eşti neştiutor, şi Sicilia e plină de aşa-zise curve care nu ies niciodată din casă. Despre ele ai auzit? Au gînduri necurate, tot ce se poate. Se mai încurcă şi cu neamurile, tot ce se poate. Dar nu poţi spune că se afişează. Pe cîtă vreme eu, iubite Innocenzo, eu am ţinut să mă afişez. Te cred, cu tot belşugul de nuri cu care mă înzestrase cerul! Cu bustul pe care-l aveam chiar pînă mai acum cîţiva ani, făcea să-l vezi! Ce, ridici mîinile la ceruri? Ridică-le. Ridică-le. Făcea să le ridici şi s-aduni lumea ca să-l vadă...

XIX.

Infanteristul încerca din cînd în cînd s-o întrerupă.

— Maică-mea în schimb... zise de pildă.

Dar doamna nu-i dădea niciodată răgaz să spună în întregime la ce anume se gîndea.

— Vrei să-mi aduci aminte că ţi-aş putea fi mamă? Nu uit, n-ai grijă. O femeie ca mine poate bineînţeles să facă tot ce vrei şi ce nu vrei, fără să-şi rişte totuşi nimic din propriul ei prestigiu. Mari sînt şi lucruri complicate pe lumea asta, băiete. Şi nici cu nevinovăţia n-o scoţi la capăt întotdeauna. Eu n-am avut niciodată de-a face cu bărbaţi pe care să nu-i pot trata de la egal la egal. Altminteri ce putere mai e asta?

— Maică-mea în schimb...

— Ce-i tot dai zor cu maică-ta? De cum am înţeles că sînt bătrînă n-am mai vrut să ştiu

de aşa ceva... Mai aveam încă farmec. Şi încă aş mai fi avut pentru vreo cîţiva ani. Dar am curmat-o brusc, am retezat în plin avînt ultima mea legătură. Aşa cum niciodată n-am vrut să fiu mai mult, la fel n-am vrut să fiu nici mai puţin. Pricepi ce vreau să spun?

— Maică-mea...

— Şi maică-ta la fel? Era cu doi ani înainte de cea mai friguroasă iarnă. Am auzit vorbindu-se în jurul meu de nava şcoală, şi nu-mi plăcea să aud aşa ceva, n-am vrut să fie îndreptăţiţi s-o spună, şi-am hotărît să mă opresc mai înainte ca... Să-mi spună mie nava şcoală? Am retezat-o în plin...

Aici bătrîna doamnă oftă.

— Şi i-am pus cruce, oftă. Şi uite aşa am rămas, fără nimic ce mi s-ar mai putea întîmpla pe lumea asta în care nu se mai întîmplă nimic...

Nu isprăvise, ar fi continuat, dar infanteristul o întrerupse pentru a nu ştiu cîta oară.

— Maică-mea în schimb...

— Ce dracu vrei cu maică-ta? exclamă doamna. Maică-ta în schimb... Maică-ta în schimb... Vei fi vrînd să-mi spui că maică-ta era o sfîntă?

— Nu asta vreau să spun.

— Toţi voi ăştia, copiii, aţi vrea să spuneţi că aţi avut drept mame nişte sfinte. Şi fiică-mea, nevasta baronului, la fel, ipocrita! Ba şi Ruggero, deşi la el e explicabil, cu puţinul pe care-l ştie. Oare nu vă trece prin gînd că o mamă ar putea să nu se simtă de loc măgulită de-o treabă ca asta?

— Eu nu asta voiam să spun.

— Şi ce voiai atunci ? De ce nu spui ?

— Voiam să spun că maică-mea era şi mai şi, zise infanteristul.

— Cum şi mai şi ?

Infanteristul zise că maică-sa era într-adevăr una din alea. Îl adusese pe lume fără să aibă un bărbat, şi apoi îl părăsise, îl lăsase pe drumuri.

— Dumneavoastră aţi lăsat vreodată un copil pe drumuri ? o întrebă. Dumneavoastră nu aveţi copii cărora să li se poată zice copii de asta. Pe cîtă vreme mie oricine îmi poate zice aşa.

XX. Deşi spunea toate lucrurile astea, vorbea cu acelaşi aer bun şi blînd dintotdeauna. Pur şi simplu pentru a preciza, nu pentru a învinovăţi. Nu voia altceva decît să spună cum era să fii una din alea.

Nu-şi dădură seama între timp, nici bătrîna doamnă, nici infanteristul, că trenul se mai oprise o dată şi că plecase din nou. Ştiau doar că merg. Şi ştiau sigur că aleargă printre vii de care marea, de astă dată, nu mai era atît de aproape. Nu se putea să nu simţi asta după noapte, după mirosul nopţii.

Trebuiau să simtă în ea colinele de frunze peste frunze, colinele fragede. Pe urmă le-ar fi simţit treptat mucegăind de malarie, le-ar fi simţit uscîndu-se şi îmbolnăvindu-se, lungindu-se şi tînjind de boală, pînă cînd ar fi ajuns la gara din Dirillo, cu povîrnişurile ei prelungi,

asemenea unor morminte de neamuri moarte de malarie.

Infanteristul povestea despre familia lui. Avea un tată adoptiv, o mamă adoptivă, fraţi şi surori. Povestea şi căsca.

Maninii ?

Da, Maninii.

Vorbea despre Maninii cei cu bărcile de pe plajă ?

Infanteristul vorbea cu glas împovărat de somn, şi zise că numai fetele nu erau adoptive în familia Maninilor, pe cîtă vreme toţi băieţii fuseseră adunaţi de pe drumuri ca el.

Zicea şi căsca. Zicea şi moţăia. Se aşezase cineva pe canapelele din spatele lor, dar el căsca, moţăia, şi doamna fu aceea care îşi dădu seama că erau, pentru a treia oară, tot cei doi conductori. Îi auzea încă de mult probabil dregîndu-şi glasul din cînd în cînd. Continua totuşi să-l facă pe infanterist să vorbească, întrebîndu-l cum de se lăsase recrutat la infanterie în loc de marină, făcîndu-l să-i spună că o făcuse pentru că la marină stagiul militar era cu un an şi jumătate mai lung decît la infanterie, făcîndu-l să-i spună că bătrînului Manina nu i-ar fi convenit să piardă un an şi jumătate în plus din munca lui, făcîndu-l să spună, deşi căsca, făcîndu-l să spună, deşi moţăia, şi nici prezenţa celor doi conductori din spatele ei n-o împiedicară apoi să-i povestească şi despre ea ceva, şi anume ceea ce numea propria ei pagină de istorie.

Îi spuse că o umpluse cu o fugă din colegiu ce devenise în urmă chiar şi subiectul unui cîntec

patriotic. Era pe vremea cînd se zvonea că cei „o mie" erau pe punctul de-a se îmbarca pentru a elibera Roma, așa cum făcuseră în 60 cu Cele două Sicilii. Și ea, Leonilda, își umpluse pagina ei de istorie căutîndu-i pe cei „o mie" la Genova, la Livorno, la Palermo și la Napoli, pînă cînd lui Garibaldi îi fusese rușine să se tot lase căutat de o fetiță pentru o treabă pe care ar fi vrut s-o facă și tot n-o mai făcea.

Ea, Leonilda, era milaneză. O spuse scandînd cele patru silabe, și făcînd o pauză ca să tragă cu urechea la cei doi din spate. Mi-la-ne-ză. Din Milano. Da la o mie opt sute de kilometri depărtare.

Fusese găsită de ai săi și readusă la Milano atunci cînd Garibaldi nu mai vru să-i fie rușine și făcu lucrul pentru care ea, Leonilda, îl căutase. Într-asta consta pagina ei de istorie. În faptul că-l împinsese pe Garibaldi să încerce eliberarea Romei. O spuse scandînd silabă cu silabă așa cum spusese că era milaneză. Dar se opri din nou ca să asculte la cei doi din spate, și începu să spună că își umpluse pagina ei de istorie în cursul expediției sfîrșite la Mentana, vorbind de parcă Mentana ar fi fost în 69 ; și repetînd iarăși și iarăși ; și zicînd că se travestise în bărbat ca să ia parte la ea, că fusese soldat simplu, că fusese recunoscută pe urmă ca fiind Leonilda din cîntec, că se luptase cu epoleți de locotenent și că se întorsese din luptă cu epoleți de căpitan.

Dar pagina asta a ei, odată deschisă, nu se mai închidea : după Mentana venea Aspromonte, și după Aspromonte venea Calatafimi, și toate

în 69, toate între 69 și 70. Povestea despre toate astea adresîndu-se și celor doi care ședeau în spate și zicîndu-le : „ați priceput ori nu ?" ; ba chiar adresîndu-se mai degrabă lor decît infanteristului, ca și cum ar fi vorbit mai mult pentru ei decît pentru infanterist. Se ridică în picioare, la un moment dat, ca să le arunce de deasupra spetezei, în groapa de umbră în care ședeau, revelația supremă că pagina ei de istorie depășise hotarele țării. Era o pagină europeană, nu numai italiană, și ea o umpluse în Franța, pe un pămînt care nu era monarhic, nu era burbonic, împreună cu franctirorii din Vosgi și cu garibaldinii din Dijon. Și totuși, spuse, întorcîndu-se către infanterist, că putea fi considerată o figură istorică mai degrabă de tipul Lucreției, nevasta lui Brutus decît de tipul războinicei Camilla.

Spuse că-și umpluse și ca soție pagina ei de istorie, că o umpluse ca o soție ascultătoare, urmîndu-și soțul în exil printre păgînii de la Terranova. El voise, la doi ani după războiul franco-prusian, să se retragă ca și Garibaldi într-un soi de Capreră proprie. Mulți dintre cei mai apropiați lui Garibaldi făcuseră la fel. Care se retrăsese în Caprera unei vile din Veneto, care în Caprera unei moșii din Toscana, care în Caprera orășelului de provincie în care se născuse. El alesese această Terranova din Sicilia pe care n-o mai văzuse niciodată pînă atunci. „Mă urmezi ?" o întrebase. Iar ea, Leonilda, îi răspunsese „întocmai ca eroinele Romei antice", că socotea de datoria ei să rămînă alături de el în exil, și își umpluse astfel pagina ei de istorie

urmînd la douăzeci şi unu de ani un bărbat de patruzeci şi nouă într-o hotărîre care dacă pentru el putea să însemne odihnă, pentru ea însemna, mai cu seamă după perioada petrecută la Paris, nimic altceva decît sacrificiu.

XXI. Paris, Milano şi Terranova ; războiul călare şi trenul acela infam de noapte : gata, trecuseră timpurile în care se mai întîmpla ceva : acum nu mai rămîneau decît gări de care să treci, cocioabe de gări de care să treci, Dirillo de care să treci...

Bătrîna doamnă se pomeni întrebînd dacă trecuseră de Dirillo.

Pe infanterist îl întreba ? Ori pe cei doi din spate ?

Dar conductorii erau în spate, iar infanteristul adormise.

— Nu ştii că nu trebuie să dormi, îi spuse, pe unde bîntuie malaria ?

Îi spuse să se scoale şi să închidă ferestrele. Nu e bine să respiri aerul nopţii pe unde bîntuie malaria.

Îi spuse c-ar fi putut fi nevoit să-l respire ore de-a rîndul. Cu siguranţă că cei doi din spate puneau la cale să-l dea jos la Dirillo. Apoi îl întrebă pe neaşteptate dacă dormise bine, şi dacă ea, Leonilda, îl legănase bine cu cîntecul ei.

— Cu care cîntec ? întrebă infanteristul.

— Cu pagina mea de istorie, animalule !

— Păi am auzit-o...

— Ia seama, băiete, asta-i şi mai rău ! strigă bătrîna. Să ştii că nu-mi place să fiu păcălită !

— Dacă vă spun c-am auzit-o !

— Ia seama că cei doi pot să te dea jos la Dirillo !

— Vă jur c-am auzit-o...

— Recunoaşte cel puţin, că n-ai auzit-o toată.

— Ba da, am auzit-o...

— Atunci ia spune, unde m-am născut ? întrebă bătrîna doamnă. Să auzim. Să auzim. Avea în glas o răutate pătrunsă brusc de voioşie. Unde m-am născut ?

— Păi mi-aţi spus, răspunse infanteristul. La Milano.

— La Milano zici ? Vezi bine, la Milano m-am născut. Dar unde e Milano ?

— La o mie opt sute de kilometri depărtare.

— Bun ! Pe asta ai auzit-o... Şi în ce an ?

— Asta n-aţi spus.

— N-am spus în ce an mi-am umplut pagina mea de istorie ? Am spus-o de nenumărate ori...

— Vreţi să ziceţi în 69 ?

— Bineînţeles că asta vreau să zic. Îmi pare bine că ştii. Ceva tot ştii.

— Vedeţi că nu vă păcăleam ?

— Dar ia să-mi spui cum am umplut-o.

— Cu Mentana... Cu Calatafimi... Cu debarcarea la Marsala...

— Cu fuga din colegiu, vrei să spui.

— Asta înainte.

— Ce înainte şi ce după ? Ai auzit ceva, dar le încurci. Bătrîna doamnă repetă, silabisind, întrebarea pe care i-o pusese. Cum mi-am umplut pagina mea de istorie ?

— Făcîndu-l pe Garibaldi să se rușineze... zise infanteristul.

— Ca soție am umplut-o! exclamă doamna. E atît de simplu. Ca soție care-și urmează soțul în exil! Și sper că n-ai de gînd să-mi spui c-am petrecut exilul la Paris.

Infanteristul nu apucă să-i spună nimic despre Paris. Se apropia cineva de ei și nu mai avu timp să-i răspundă. Don Carlos, de altfel, făcu: „Mr!"

— Iar tu? zise bătrîna.

Îndureratul Enrico se și pornise să-i vorbească, cu mîinile lui de mort și cu vocea lui pe care nu puteai s-o auzi.

— Ce mai vrei? zicea bătrîna. N-o spun ca să jignesc pe nimeni... Dar nu sînt bucuroasă cînd mă întorc aici; atîta tot... Și nu-mi place să văd pe nimeni pînă cînd nu-mi trece...

Îndureratul Enrico însă, n-avea nici ce să știe, nici ce să audă, el nu avea nici un amestec, zicea, el se spăla pe mîini, și își agita mîinile lui de mort scuzîndu-se pe sine și totodată acuzînd pe alții. Se oprea ca să-i răspundă lui Don Carlos care făcea „Mr!" îi răspundea „Marș", pe urmă iarăși se scuza și-i acuza pe ceilalți, arăta în urma lui, se întorcea și arăta, se întorcea și arăta, și ieși la iveală numele de Prospero, ieși la iveală numele de Filippo.

Un glas de bărbat tînăr se apropie pentru a spune că nu puteau „s-o lase să sosească", fără a-i prezenta măcar omagiile lor. „Mă rog! Mă rog!" zicea bătrîna. Individul vorbea și ea spunea că n-are importanță, individul vorbea și ea spunea că nu era nevoie, individul vorbea și ea

spunea că nu vrea să jignească pe nimeni, etcetera, etcetera, dar între timp ajunseseră să fie vreo trei sau patru cei care vorbeau din spatele ei, aplecați peste mîrîitul lui Don Carlos, aplecați peste ea, povestind printre altele și că se deplasau de la Genisi la Butera pentru o vînătoare.

Bătrîna clătină din cap auzind că e vorba de vînătoare. Sicilienii mai cu moț, ca întotdeauna! Vînatul se împreuna în iunie. Nu se vîna în iunie... Și zise că erau necugetați ca de obicei, că erau niște diletanți... Dar totuși nu se înfierbîntă, ca să nu fie nevoită să le plătească un tribut prea mare. Nu voia, evident, să se angajeze în discuții.

Ei însă îi atraseră atenția că nu aveau de gînd să vîneze decît păsări călătoare. Nu păsări de prin partea locului, nici vorbă de așa ceva, și nici iepuri sau vulpi. Erau doar gentilomi! Știau cînd nu trebuie să tragi, cînd nu e drept să tragi. Și, de fapt, nu se opriseră la Genisi. Plecaseră mai departe. Și de ce plecaseră mai departe? Pentru că la Genisi nu erau păsări călătoare. Mergeau la Butera tocmai ca să vadă dacă nu erau acolo, la Butera... Cîmpia era așa cum o știau dintotdeauna la jumătatea lui iunie. Neagră de zborul păsărilor care continuau să se întoarcă. Iar ei căutau pe care munte să găsească pasul prin care se întorceau.

„Da, da", zicea bătrîna, întrerupîndu-i din cînd în cînd. „Da, da. Da, da." Le-o spunea cum le-o spui copiilor cînd vrei să scapi de ei. Nu voia cîtuși de puțin să se angajeze în discuție. Totuși zise la un moment dat că pasul de la Butera nu era în definitiv cu mult mai sigur decît

cel de la Genisi, şi că ea s-ar fi dus deasupra pieţei Armerina dacă ar fi fost în locul lor.

— Atunci să mergem, ziseră gentilomii. Veniţi şi dumneavoastră. Îi spuneau şi „mătuşă". Enrico îşi mişca mîinile lui de mort ca un preot în altar, începură din nou să iasă la iveală diferite nume, din nou Prospero, din nou Filippo, în plus mai ieşi la iveală şi numele de Michele, iar bătrîna zise că avea o mulţime de lucruri de aranjat înainte de a se putea mişca de la Terranova şi de pe pămînturile ei.

— Doar n-am venit aici să huzuresc. Se însufleţise, spuse că ea mergea la vînătoare în anotimpurile potrivite şi nu aşa cu una cu două ca o sălbatică ; se interesa totuşi de puşti şi de cartuşe, de calibrul lor, de copii de care aveau nevoie pentru a le semnala cu ochii lor ageri diferitele specii de păsări. Aveau copii buni la Butera ? Pe cine avuseseră la Genisi ? Ea îşi avea ordonanţa ei ca să-i ţină loc de copil pentru cînd ar fi mers la vînătoare.

Arătă cu degetul către infanterist spunînd acestea. Şi adăugă că avea o privire care nu da greş. „E adevărat ?" Vedea şi împotriva soarelui, adăugă, de la zece mile distanţă. „Nu-i aşa ?"

Infanteristul nu zise că nu-i adevărat. Sări în picioare în schimb. Pe locul unde se iveau stelele văzuse dintr-o dată c-o stea întîi şi altele pe urmă sclipeau ca nişte luminiţe, roşii şi tremurătoare, întocmai ca luminile pe vîrful unui deal, şi coborî brusc geamul zicînd că era Terranova.

— Da de unde ! exclamă doamna. Nu se putea. Ar mai fi trebuit să oprească la Dirillo. Cum

ar fi putut să se vadă luminile de la Terranova înainte de Dirillo ?

Vedea şi ea, oricum, şirul tremurător de patru cinci lumini departe, în noapte, între pămînt şi cer, şi se ridică şi ea în picioare, în timp ce gentilomii îi spuneau că veniseră să-i prezinte omagiile lor tocmai pentru că soseau la Terranova. Îi spuneau că îi sărută mîinile, şi că o aşteaptă la vînătoare la Butera, că o aşteaptă la vînătoare la Armerina, şi ea spunea ceva despre conductorii care nu o avertizaseră, zicea „repede, repede", vorbea despre un „geamantanaş" care trebuia coborît, despre un „coş" care era acolo într-un colţ, şi zicea că trebuia să i se pună zgarda lui Don Carlos, învîrtindu-se mereu pe loc, între cele două braţe ale canapelei.

Gentilomii glumiră pe seama dimensiunilor „geamantanaşului" şi a „coşului".

— Dar de ce vă deranjaţi voi ? exclamă bătrîna. Nu degeaba avea o ordonanţă. Şi îl striga pe infanterist. Innocenzo ! Innocenzo !

Trenul îşi încetinea mersul, se zărea reflexul unui felinar ce se apropia pe un zid gălbui, se zări albind un peron care trecea pe sub uşa deja deschisă, cei doi conductori săriră jos unul după altul, se auzi scrîşnetul roţilor care se opreau blocate de frîne.

— Atunci adio.

— Ne vedem la Butera.

— Ne vedem la Armerina.

— Ne vedem...

— Ne vedem...

În semn de salut pentru toţi, bătrîna doamnă atinse braţul unuia din gentilomi. Infanteristul

coborîse deja şi îşi ridica voios o mînă: mulţumea, şi pleca...

— Dar nu ţi-am spus că mă aşteaptă trăsura? îi strigă doamna.

Se oprise pe scară şi semăna, cu şalurile şi şiragurile ei de mărgele, cu o statuie de sfîntă gata să fie scoasă dintr-o biserică. Avea şi flori pe ea.

— Vreţi să v-ajut? întrebă infanteristul.

Coborî însă cu ajutorul conductorilor, şi tot cu ajutorul lor îşi regăsi şi cîinele alături, ca un cal, şi cele patru valize îngrămădite pe peron. Ea îi certa în timp ce ei o ajutau.

— Unde voiaţi să coboare? le zicea arătînd spre infanterist. Ce diferenţă vreaţi să plătească?

Rîdea, apoi zgomotul plecării îi acoperi glasul ce continua să rîdă, conductorii se încruntară la infanterist tocmai în clipa cînd săreau în vagon, gentilomii se înclinară o dată, de două ori, de trei ori, aplecîndu-se de pe ferestre, apoi trenul trecu cu ultimele vagoane, cu vagonul de bagaje, cu luminile roşii de la coadă, şi în uruitul ce se îndepărta rămase doar un pic de vînt şi un pic de paie în vînt, Terranova...

PARTEA A PATRA

XXII. Tîrgul căruia astăzi i se spune Gela, după ce secole de-a rîndul, pînă acum vreo douăzeci de ani, i se spusese Terranova, acoperă cu turnurile şi zidurile sale trei kilometri dintr-un mal prelung ce se ridică cu vreo cincizeci de metri deasupra cîmpiei şi a coastei; neîntrerupt aproape, malul desparte întinderea fertilă a cîmpiei de cea aridă a coastei printr-o rocă în care se amestecă pămînt din amîndouă şi care tocmai de aceea e acoperită cu verdeaţă în faţa munţilor din zare şi cu tufişuri în faţa mării.

Şi e pustie marea aceea ca Africa spre care duce, şi tot pustie este şi plaja ei adîncă, de cele două laturi, pe o întindere de treizeci şi încă treizeci de kilometri. Pustiu este de asemenea şi malul nesfîrşit care o desparte de cîmpie, de-a lungul a treizeci de kilometri de la Terranova la Licata, şi a încă pe atîta fără drum de la Terranova la Santa Croce Camerina. Iar la est, la nord-est, la nord-vest, cîmpia dindărătul lui este şi ea pustie, în unele locuri pe o distanţă de cincizeci, în altele de patruzeci de kilometri, de treizeci şi cinci sau de treizeci, cu cîmpul cultivat în mare parte, dar pustiu, şi apoi cu întinderi necultivate ce urcă sau coboară, cu întinderi fără formă bîntuite de malarie, cu dealuri albe bîn-

tuite de malarie şi cu văi albe scoborînd din munţi.

Aceasta este o realitate de care îşi aminteşte orice drumeţ care urcă noaptea de la gară în sat, aşa cum îţi aminteşti de pildă de cîntecul unui căruţaş care străbate, ceva mai încolo, îndepărtîndu-se sau apropiindu-se, drumul în linie dreaptă căruia îi zice a lui Mazzarino.

Şi chiar dacă drumeţul mai păstrează din zilele limpezi de iarnă amintirea unor oraşe ca Piazza Armerina, Mirabella sau Granmichele, pe care chiar din locul acela le-a întrezărit încununînd la distanţă de cincizeci de kilometri vîrfuri de munţi cu nenumărate dîre de povîrnişuri pe coasta lor şi cu grămada caselor pe creastă, el nu uită că Gela, odinioară Terranova, răsare aşa cum răsăreau pe vremuri capitalele primelor rase omeneşti : Ur la Caldei, Ebronul la Evrei, care îşi aveau în jur propriile locuri cultivate, propriile cîmpuri, propriile recolte, precum şi propriile păşuni abrupte, pe care coborau, în zilele de tîrg, turmele dese şi înţesate, şi apoi, în zarea necuprinsă, nimica altceva decît lumea, lumea rămasă încă aşa precum ieşise din mîna lui Dumnezeu, frumoasă printre stînci şi ape, fără hotare ca s-o despartă, goală, acoperită de tufe ghimpoase cu melci micuţi şi albi lipiţi de ramuri şi cu cuiburi de şerpi (ascunse pe sub pietre), jos, printre rădăcini.

Numită Dirillo şi Podul Dirillo de la est la nord-est, numită Uomo Morto la nord, şi Serra Gibliscemi şi mai la nord, numită Manfria şi Mongiova precum şi Suor Marchesa şi Serra dei Drasi, sau Buterese pe toată întinderea ei de la

vest la nord-vest, această fîşie de lume neterminată, care se smulge din balele malariei de abia în cîteva puncte aşezate cu faţa spre malul mării sau ridicate cu cel puţin două sute de metri deasupra ei, formează, noaptea, împreună cu cele trei laturi ale înălţimii de la Terranova, cît şi cu cea de-a patra, marea, o imensitate de beznă în care lampa tremurătoare a unui car îl sperie pe cel care o zăreşte şi-l face să se teamă, pînă cînd nu aude şi scîrţîitul roţilor, de duşmani străini, ori poate chiar de făpturi supranaturale, venite să săvîrşească cine ştie ce măceluri.

XXIII.

În orice caz, toate acestea păreau să-i placă bătrînei noastre doamne, fie pentru locul în sine, fie pentru amintirile pe care i le trezeau. I se citea pe faţă mulţumirea.

Şi toate acestea îl făceau şi pe infanteristul nostru să se simtă fericit că sosise, pentru că ele însemnau limanul, răgazul de trei zile, sau anumite lucruri plăcute lui din care ar fi putut din nou să guste. Şi lui i se citea pe faţă mulţumirea.

Rîdeau ochii bătrînei în mireasma uscată pe care vîntul o aducea din noaptea în care odihnea recolta acelui an împreună cu paiele, ici colo adunate în clăi, din anul precedent. Şi rîdeau mărindu-se şi ochii infanteristului cînd se gîndea la cîte îl aşteptau în cele trei zile lipsite de griji : la o fîntînă — ori printre dune, printre bărcile culcate pe nisip, sub chilele culcate, sub mirosul de smoală al chilelor culcate, sau mai

jos, printre dune — la gura de vărsare a Gelei, și la templul doric dintre dune, și la Betalem, printre trestii și dune... Ochii infanteristului întîlniră ochii bătrînei. Da! Da! Aveau ceva în comun. Își spuseră unul altuia, din priviri, că sosiseră și se felicitară reciproc, după care infanteristul se porni să adune bagajele.

— Ce faci?

— Ce să fac! Le duc la trăsură.

Peronul era pustiu sub adierea ușoară a vîntului ce-l atingea cu fire de paie. De-a lungul lui erau cinci uși, închise toate. Iar felinarul, fixat pe zidul galben, nu făcea mai multă lumină decît niște tăciuni aprinși.

— O dată nu mi s-a-ntîmplat să dau de un hamal... Sau de vreun paznic. Sau impiegat.

— Dar dumneavoastră aveți o ordonanță. Ce vreți mai mult?

Bagajele erau un geamantan enorm cu un mîner de metal (căreia bătrîna doamnă îi zicea geamantanaș), un geamantan de nuiele (căruia bătrîna doamnă îi zicea coș), un sac cu curele, și un balot învelit cu o pînză ecosez, așa că infanteristul, după ce-și aranjase sacul în spate, se pregătea să ridice geamantanul.

— Le putem duce în două rînduri, îi zise bătrîna.

Dar infanteristul voia să le ducă pe toate odată. Și glumea ridicîndu-le.

— Și eu care nu voiam să-mi iau nici măcar un pachet, ha! ha!

Cu geamantanul în spate, cu sacul agățat de umăr, cu balotul ecosez sub braț și cu geamantanul zis coș în mînă, infanteristul porni alături

de bătrîna doamnă pe care Don Carlos ori o tîra înainte, ori o oprea din mers pe neașteptate, oprindu-se să miroasă peretele ici și colo.

— Și nu vream să am de dus nici măcar un pachet, repeta infanteristul. Și bine dispus cum era, se întreba ce-ar fi fost dacă trăsura n-ar fi venit. Ce-ar fi fost dacă bătrîna nici n-ar fi avut trăsură.

— Poate că am mașină, îi răspundea bătrîna.

Îi spuse că poate azi, în vremurile noastre, un motan încălțat ar fi trebuit să-i pună la dispoziție o mașină în loc de trăsură.

— Și poate tocmai asta am, zicea. Poate că am chiar o mașină...

Ușa grilajului de fier dintre gară și baraca closetelor era închisă, dar nu cu cheia, pentru ca să poată trece cei care ar fi venit cu unul din trenurile de noapte. O deschiseră și trecură dincolo, pe un trotuar care era și el luminat, deși foarte slab, de un felinar.

— Nu-i nimeni! exclamă infanteristul.

— O fi dormind pe capră, zise bătrîna. Și strigă: Cuordileone! Strigă din nou: Cuordileone!

Zise că de venit trebuia să vină. Chiar în dimineața aceea îi trimisese fetei ei o telegramă de la Ragusa, și una cu o zi înainte de la Giarratana, în afară de o scrisoare pe care o pusese la cutie de îndată ce trecuse strîmtoarea, cu patru zile în urmă.

— Nu te neliniști, îi zise. O fi pe aici pe undeva în întuneric, pe capra trăsurii...

Infanteristul scormonea întunericul cu ochii, ba mai și mirosea adulmecînd.

— Cuordileone! începu să strige iar bătrîna.
— Ia tăceți puțin, o întrerupse infanteristul. Dar în tăcerea care se făcu nu se auzi nici un zgomot de cai, ci numai de paie care se ridicau printre degetele vîntului săltînd prin praf.
— Nu e nimeni aici, zise infanteristul.
Ar fi trebuit să fie un anumit miros și nu era nici un miros. Ar fi trebuit să se audă anumite sunete și nu se auzeau nici ele.
— Și pe urmă, dacă ar fi fost o trăsură, ar fi trebuit să-i vedem luminile...

XXIV.

Infanteristul puse jos balotul, geamantanul de nuiele și cufărul cel mare, și se așeză pe trotuar, cu fața în mîini și sacul în spate.
— Asta e prea de tot! exclamă bătrîna. Asta e prea de tot!
Începu să tune și să fulgere împotriva ginerelui, baronul.
— Nici că se putea să facă altfel, zicea. Ar fi trebuit să mă aștept la asta de la un om ca el. De la un tîlhar ca el! De la un vampir ca el! De la unul care niciodată nu-i mulțumit și niciodată nu știe ce vrea... Și-o fi zis pesemne că poate n-am să vin și că n-are rost să mai pună caii pe drumuri... Pentru că ăsta e ginerele meu... Un tîlhar care-și plătește țăranii în natură, și numai după ce și-a vîndut tot grîul și toate roșiile culese. Pentru că dacă îi plătește în timp ce încă vinde, riscă să vîndă cu mai puțin din pricina concurenței pe care i-o fac țăranii pe piață...

E limpede de ce nu mi-a trimis trăsura, deși eu am fost aceea care am cumpărat-o și eu am cumpărat și caii, ba pe deasupra mai plătesc și leafa lui Cuordileone. Nutrețul nu-l cumpăr eu, îl cumpără el cu banii din zestrea nevesti-si, și e la mintea cocoșului că nu trimite caii ca să nu-i flămînzească degeaba cu drumul pentru o bătrînă care poate să vină și poate să nu vină... În definitiv, dacă vine, se poate descurca și singură, își zice, e dată dracului bătrîna, a fost și la război, e un soldățoi în toată legea, e o garibaldină... Nu-i așa, mamă Leonildă? De ce să nu ți-o amintim? Ești încă o femeie în putere, la urma urmelor. Doar nu te lauzi chiar dumneata cu asta? Și dacă vii, poți face drumul și pe jos și poți să-ți duci și singură cele vreo trei sau patru lucrușoare, de veterană, ca ranița de pildă, pe care o purtai pe vremuri...
Se lupta cu Don Carlos în timp ce vorbea. O trăgea încoace și încolo și, ca să fie liberă, se hotărî să-i dea drumul din lesă.
Infanteristul îl privi cum fuge, bălțat cum era, înainte și înapoi prin praful albicios al pieții.
— Vedeți, îi zise bătrînei doamne.
Îi arătă cum se vedea Don Carlos în întuneric, fără să pară mai negru, chiar dacă se îndepărta. Nu se zărea decît forma unei cocioabe, dincolo de Don Carlos, și apoi praful albicios al drumului, sus, tot mai sus, ca și începutul Căii Laptelui sau însăși Calea Laptelui...
— Se înțelege că văd, replica bătrîna. Te cred că văd și încă cum! Și-ar fi trebuit să-mi închipui c-așa are să se întîmple. Nici n-ar fi trebuit să mă aștept la altceva de la unul ca el. De la

unul cu o mutră de pungaş cretin ca el. De la unul care seamănă cu toţi strămoşii lui pungaşi şi cretini atîrnaţi în şir pe coridor. De la unul căruia încă din prima generaţie îi era scris să aibă mutra pe care o are. Şi căruia nu-i e ruşine să arate că-i era scris s-o aibe, şi nu întoarce cu faţa la perete toate mutrele alea cu nasurile strîmbe şi gurile strîmbe şi ele, toate pe acelaşi calapod, cu nasul încolo şi gura încoace...

Zicînd acestea bătrîna mergea de-a lungul clădirii, şi cerceta din cînd în cînd cîte una din cele cinci uşi negre, ba se mai întîmpla să le încerce şi clanţa, s-o zgîlţîie şi să lovească în uşă.

— De la unul... De la unul... repeta.

Făcea din cînd în cînd şi variaţiuni pe tema fetei care s-ar fi putut să nici nu-i fi arătat soţului telegramele, fricoasă cum era, ca să nu-i dea prilejul să facă scene, precum şi variaţiuni pe tema nepoatei, „cealaltă Leonildă", care s-ar fi putut să ascundă telegramele, canalie cum era de mică, anume ca să-i facă mizerii bunicii. Dar şi le spunea mai mult pentru sine şi între timp continua să bată cînd la una cînd la alta din cele cinci uşi, şi ridica glasul strigîndu-l pe şeful gării.

— Hei, şefule!

— Ce vreţi să faceţi?

— Să las lucrurile la şeful gării...

— Şi credeţi c-o să se trezească? zise infanteristul. C-o să se scoale?

Dădea din cap, aşezat pe marginea trotuarului cu bagajele în jurul lui şi cu sacul în spinare.

— C-o să coboare şi-o să deschidă?

— Şi de ce nu? exclama bătrîna. Încetă totuşi să-l mai strige şi se uita acum în fundul maidanului cu praf la pata întunecată a casei de unde începea apoi urcuşul Căii Laptelui.

— Aşteaptă niţeluş. Aşteaptă.

Porni ca din puşcă prin piaţă zicînd că „ăia" trebuiau să aibă un cărucior sau cel puţin un catîr.

— Şi credeţi c-o să se trezească şi-o să se scoale? îi strigă din urmă infanteristul.

XXV.

O auzi bătînd la uşă şi chiar strigînd.

— Hei, omule! Hei, oameni buni! apoi o auzi vorbind. O auzi vorbind vreme de cîteva minute, fără să audă ce zicea, o auzi înfuriindu-se, şi în sfîrşit o auzi că se întoarce mormăind.

— Eh! îi spuse.

Şi se ridică în picioare luînd în spinare geamantanul.

— Pe ăsta îl duc eu, îi zise bătrîna despre geamantanul de nuiele căruia îi zicea coş.

Infanteristul îşi vîrî sub braţ balotul înfăşurat în pînză ecosez, şi străbătură astfel piaţa cu praful şi cu paiele ce se alungau printre picioarele lor, apucînd-o apoi pe scurtătura pieptişă ce se zărea acum albind, asemeni Căii Laptelui, pînă spre şirul celor cinci sau şase luminiţe care marcau oraşul, sus în vîrf.

— Halal motan încălţat! şopti infanteristul. Şi mai şopti: Trăsură! Şi mai şopti: Maşină!

Erau cuvinte spuse în şir, cu răgazuri la mijloc, asemenea paşilor care călcau din cînd în cînd pe pietre după ce alţi vreo cinci sau şase călcaseră pe praf şi paie.

— Ce vrei să spui ? zise bătrîna.

— Nimic. Nimic.

— Totuşi vorbeai. Te-am auzit... Te îndoieşti că am trăsură ?

— Nu mă-ndoiesc decît că mergem cu trăsura.

Bătrîna îi spuse că avea să vadă el a doua zi, cînd o trăsură, cu Courdileone în livrea de gală, avea să se oprească să-l caute în faţa casei lui. Avea să i-o pună la dispoziţie pentru cele trei zile de permisie. Şi în fiecare seară avea să fie invitatul ei la masă. Rămîneau înţeleşi ? Avea să-i trimită să îmbrace cel mai bun rînd de haine al bărbatului ei şi rufăria cea mai bună...

— E mai bine să nu vorbiţi cu urcuşul ăsta, îi zise infanteristul. Vi se taie răsuflarea.

Cîinele reapărea din cînd în cînd, adulmeca în praf la zece metri înaintea lor, la douăzeci de metri înaintea lor, şi strănuta în el, apoi, zvîcnind pe picioarele lui de nălucă, dispărea cînd la stînga cînd la dreapta, cufundîndu-se în groapa de beznă din stînga lor sau în groapa de beznă din dreapta lor.

Din groapa de beznă de la dreapta lor se ridica din loc în loc grămada de ţigle ale cîte unui acoperiş. Sau numai ţiglele din vîrf, pentru că restul casei era în întregime scufundat în groapă. Sau ţiglele şi piatra, cînd casa nu era în întregime scufundată. Bătrîna doamnă se uita spre ţigle pe măsură ce urcau. Începuse să gîfîie. Nu mai zicea nimic. Se uita, se oprea brusc, şi

se îndrepta spre groapă ca să-i strige pe cei din grămada de pietre şi ţigle în care se distingea o uşă.

Infanteristul continua să urce în timp ce bătrîna striga. O auzea strigînd, strigînd, şi niciodată bătînd la uşă, pentru că nu îndrăznea fireşte să intre în groapă şi să bată, apoi o auzea, după ce renunţa la una, reîncepînd cu altă casă. Cum nu voia ca dînsa să rămînă prea mult în urma lui, sfîrşi prin a se opri şi el din cînd în cînd. Punea jos geamantanul şi balotul ecosez şi se aşeza pe ele ca să se odihnească o clipă. Nu se mai auzea zgomotul paielor purtate în sus şi în jos de vînt, iar glasul bătrînei ajungea pînă la el în clipele în care nu se clintea în jur nici praful, nici cele şase luminiţe prăfuite ce se înşirau, la distanţă de trei sute sau patru sute de metri, una după alta pînă sus în vîrf.

„Hei, oameni buni !“ Dar nu-i răspundea nimeni. „Creştinilor !“ Nu-i răspundeau. Urla în schimb cîinele, de cine ştie unde, şi reapărea în galop de sus, cu labe de nălucă, fugind drept către infanterist. Era cîine şi totuşi nu lătra. La ce mai era cîine atunci ? „Marş“, îi zicea. Şi cîinele zicea „Mr !“ Şi infanteristul iarăşi : „Marş“. Şi cîinele îşi relua galopul de nălucă alergînd către glasul stăpînei.

Ea începuse acum să arunce şi cu pietre. Striga „oameni buni“ şi arunca o piatră. Striga „creştinilor“ şi arunca altă piatră. Nu cobora în groapă să bată cu mîna, ci bătea aşa cu pietre azvîrlite din drum, ca şi cum ar fi dat cu piciorul, pînă ce cîte o femeie îi răspundea de dinăuntru, din casa încuiată.

XXVI.

Femeia urla :

— Ce naiba vreți ?

Bătrîna îi spunea ce voia.

Femeia răspundea că bărbatu-său luase catîrul cu el într-un sat de unde avea să se întoarcă a doua zi seara și bătrîna zicea să-i țină măcar geamantanele pînă a doua zi dimineața.

— Dar bărbatu-meu e dus la Mirabella... Bărbatu-meu e dus la Mazzarino...

— Și nu poți să-mi ții geamantanele dacă bărbatu-tău e dus la Mazzarino ?

— Eu nu deschid noaptea cînd bărbatu-meu e dus la Mazzarino.

— Nu te mănîncă nimeni dacă deschizi. Deschizi unei bătrîne doamne.

— Da' bărbatu-meu mă omoară dacă vede că am deschis cînd nu e el acasă.

— Bărbatu-tău te omoară dacă-i deschizi unui bărbat. Nu dacă-i deschizi unei doamne bătrîne.

— Eu sînt nevastă tînără...

— Dar eu sînt femeie ca tine, măi fată...

— Și cum să-i dovedesc pe urmă bărbatului c-ați fost femeie ? Nu mă ispitiți. Nu pot face nimic.

Atunci bătrîna se înfuria.

— Eu cred că nu-mi deschizi tocmai pentru că sînt femeie, striga. Și cred că nu te scoli și nu-mi deschizi tocmai de-aceea : pentru că nu-s bărbat. De asta cred că nu cobori și nu-mi deschizi. Fiindcă ai pesemne în pat pe cineva, pe vreun bărbat care a bătut înaintea mea la ușă.

Și fiindcă nu vrei să ți-l văd. Și fiindcă nu vrei să-i spun lui bărbatu-tău că l-am văzut.

Celălalt striga dinăuntru :

— Ce treabă-i asta să scoli lumea din somn ca s-o faci de trei parale ? Ce scrînteală mai e și asta să te pornești în toiul nopții să scoli lumea din somn și s-o faci de trei parale ?

— Ca și cum n-ar ști toată lumea că ești o curvă, răspundea bătrîna. Ca și cum n-ar ști toată lumea că le deschizi bărbaților cînd omul tău e dus la Mazzarino. Numai femeilor nu le deschizi, vezi bine. Las' c-am să-i spun eu lui bărbatu-tău că nu mi-ai deschis fiindcă n-am fost destul de șireată ca să-mi prefac glasul.

— Dumneavoastră vreți să mă nenorociți, striga cealaltă. Și mai spuneți că sînteți doamna Leonilda ? O doamnă nu umblă noaptea ca să înjure lumea. O doamnă nu-i zice curvă unei neveste tinere și cinstite. Dumneavoastră, doamnă ? Dumneavoastră sînteți dracu, dracu preschimbat în doamnă.

Și se pornea să cheme în ajutor puterile cerești.

— Isuse Cristoase și Maică Preacurată ! Ce-are cu mine dracu' ăsta preschimbat în doamnă ?

Bătrîna atunci întorcea foaia.

— Nu-i spun nimic bărbatului tău dacă-mi deschizi, zicea.

— Nu mă ispitiți. Nu mă ispitiți.

— Și-ți mai arăt și ceva frumos.

— Nu mă ispitiți.

— Un infanterist chipeș, măi fată.

— Nu mă ispitiți.

— Nu crezi că e cu mine?
— Nu mă ispitiţi.
— Sau poate cel din pat nu vrea?
— Piei, drace, piei!

XXVII. Infanteristul nu auzea nici un cuvînt din toate astea. Auzea numai că bătrîna vorbea cu cineva, şi fireşte nădăjduia să găsească un catîr sau cel puţin să poată lăsa lucrurile în casă.

În definitiv era o doamnă cumsecade, se gîndea. Pentru el se omora atîta. Dar niciodată nu se întîmpla să audă o uşă deschizîndu-se, şi figura bătrînei reapărea, neagră pe albul drumului, încovoiată, cu geamantanul de nuiele pe care şi-l trecea mereu din mîna dreaptă în mîna stîngă şi din stînga în dreapta.

În cele din urmă infanteristul aşteptă să-l ajungă din urmă.

— Aşa a fost să fie! îi spuse el.

Bătrîna doamnă gîfîia, nu zise nimic, şi urcară o bucată fără să-şi spună nimic, pe lîngă linia celor şase luminiţe care acum nu mai era chiar atît de sus, şi în dosul căreia începeau să se distingă, după ferestrele lor negre şi după uşile lor negre, nişte case informe.

— Ziceaţi că locuiţi la Cappuccini? întrebă infanteristul.

Bătrîna doamnă ezită să-i răspundă.

— Da, sigur, îi răspunse apoi. Acolo locuieşte fiică-mea... La Cappuccini...

— Atunci acolo trebuie să mergem, zise infanteristul, şi continua în sinea lui să şuşotească făcîndu-şi anumite socoteli, după care oftă din nou şi zise că aşa era să fie. Străbăteau ultima porţiune a urcuşului, acolo unde drumul o coteşte pe marginea povîrnişului în vîrful căruia se află o palmă de pămînt bătătorit — plin de noroi şi bălţi cînd plouă, de paie şi de praf cînd e uscat — cu un cîntar pentru căruţe într-o parte. Din felinarul înfipt drept la mijloc lumina prăfoasă tăia o umbră mare prin care ei ieşiră încetul cu încetul.

— Aşa a fost să fie! repeta infanteristul. Şi în lumina felinarului se văzură la faţă, se priviră şi schimbară cîte o strîmbătură.

— Măcar de-acu înainte e loc întins, zise infanteristul. Dar ce e drept, e drept. N-a prea fost bună ideea mea, adăugă. Şi adăugă de asemeni: N-am vrut să-mi iau nici măcar un pachet. Şi zise că era de rîs. Şi rîse: Ha! Ha! Voiam să fac tot drumul cu mîinile în buzunare.

Bătrîna doamnă nu zicea nimic ca să întrerupă ori să mai schimbe litania infanteristului. Mergea tăcută lîngă el, lăsîndu-l să adauge că nu trebuia de aici înainte să se mai creadă norocos, că nu trebuia să creadă că-i altfel decît ceilalţi, că nu trebuia să creadă că are idei grozave, şi nu-i trecea prin minte să mai încerce ceea ce încercase, cu fiecare casă aproape, de-a lungul întregului urcuş. Se gîndea că nu mai merită? Sau se gîndea că în fond ar fi fost mai bine pentru ea să nu trebuiască să se despartă de lucrurile ei pînă a doua zi dimineaţa?

Sau poate se gîndea că ar fi putut să întîlnească vreun paznic, vreun hamal, vreun binevoitor care să accepte să i le ducă în locul infanteristului?

Rîse cu el în clipa cînd l-auzi rîzînd. Îl urmărea. Îl asculta. Pe urmă însă își fluiera cîinele ori îl striga. „Don Carlos!“ îl striga. Și Don Carlos reapărea de pe-o străduță laterală, și era unica făptură vie pe care o mai întîlneau în drumul lor spre piața și strada principală a orașului adormit.

Acum infanteristul era acela care tăcea. Pasul său răsună de șase sau de șapte ori fără ca el să mai adauge un cuvînt, și bătrîna începu să vorbească în locul lui, și în felul lui, înșirînd vorbe ca și el și adăugînd mereu cîte ceva.

Nu e adevărat că nu avusese o idee bună, îi zicea.

Nu era frumos să gîndească așa ceva, adăuga.

Cunoscuse totuși o persoană care ar fi putut să facă multe pentru el.

Nu-i dovedise doar ce poate?

Și adăugă că avea să vadă, începînd cu a doua zi, de cîte mai era în stare.

Repeta povestea cu trăsura pe care avea să i-o trimeată cu Cuordileone în livrea de gală. Repeta povestea cu mesele. Repeta povestea cu balurile. Și mai adăuga ceva și despre o fată pe care ți-ar fi fost de ajuns s-o privești ca să te facă fericit, dar căreia el ar fi putut chiar să-i vorbească, să-i toarne vin, să-i întindă pîinea, și-i zise că greșea îndoindu-se de norocul lui tocmai acum cînd pășea alături de ea care-i ținea norocul în mînă.

XXVIII.

O bătaie de clopot căzută brusc pe caldarîm îi readuse pe amîndoi la ceea ce aveau și unul și altul în comun. Tot ea îl făcu și pe Don Carlos să iasă îngrozit din ulicioarele pe care le cutreiera. Și se uitară toți către orașul întunecat care grăise către ei din vîrful lui de bronz.

Spusese că e unu? Sau că era și un sfert, un sfert al unui ceas ce rămînea de precizat?

Orașul ar fi putut și el rămîne de precizat, ca ceasul. Adăpostea uși larg deschise, negre de golul dinăuntrul lor, ferestre pretutindenea deschise, negre și ele de același gol, sau uși și ferestre închise de parcă ar fi rămas așa, negre de veacuri peste veacuri, de dinainte de potop.

Zidurile păreau durate din praf: un praf ce se cojea ca tencuiala. Vîntul, de-ar fi fost să bată cu forța mistralului, ar fi putut să ridice de pe fațade nori întregi de praf, gălbui de argila sau de nisipul cu care odinioară fuseseră acoperite. De aceea casele, chiar dacă aveau măreția unor palate, păreau informe. Cu contururile roase, cu colțurile tocite, cu cornișele mîncate. Văzîndu-le ai fi crezut că-și schimbă aspectul după cum se schimbă vremea. Dar și că în sînul lor, și nu aiurea, se întîmplase minunea cu Abraham, că în sînul lor și printre ele trecuse de asemenea și drumul celor trei magi călăuziți de stea, și drumul lui Roland spre Roncevaux, și acela al lui Garibaldi...

Infanteristul și bătrîna doamnă se regăsiră reîmpăcați, într-un fel, unul cu altul.

Soldatul se opri de îndată ce ajunseră în piață. Voia să se odihnească. Bătrîna zise numaidecît că poate avea dreptate, că era bine să se odihnească. Puse jos așa-zisul coș ; și infanteristul puse jos balotul înfășurat în pînză ecosez și puse jos și geamantanul.

— Parcă mi-aș scoate un pic și sacul, zise.

— Sigur că da, zise bătrîna.

Se învîrtea în jurul lui încercînd să-l ajute, și descoperi că era ud leoarcă de sudoare. Îi zise :

— Ești ud leoarcă ! Ud leoarcă ! Și scotea mici țipete înăbușite. Zicea că ar fi fost mai bine să nu stea nemișcat. Să nu-și scoată haina. Să nu șadă. Zicea că bate puțin vîntul.

Dar infanteristul se așeză pe grămada de geamantane și își scoase haina, ștergîndu-se pe sub cămașă cu o batistă.

— Sau nu se cade ? întrebă.

Se grăbi să-și îmbrace iar haina groasă și udă de postav, în timp ce doamna îi spunea, cu aceleași țipete mărunte, că asta era și mai rău, că nu e bine niciodată să îmbraci o haină transpirată după ce ți-ai scos-o, că trebuia să și-o scoată iar și așa mai departe. Se așezase și ea pe grămadă și ședeau alături, el spunîndu-i că era obișnuit de pe mare cu altele și mai și, ea spunîndu-i că în război, într-adevăr, te obișnuiai cu atîtea altele, el spunînd și ea spunînd pînă cînd bătrîna scoase un porttigaret aurit.

— Fumezi ?

— Cînd se nimerește.

Bătrîna zise că patima ei era tutunul de prizat, dar că nu-i plăcea să se murdărească cu tutun, și că fuma din cînd în cînd cîte o jumătate de trabuc, pentru că cui pe cui se scoate.

— Fumați trabuc ?

— Am și țigări.

Infanteristul luă o țigară, bătrîna își uită de jumătatea ei de trabuc și luă și ea o țigară, le aprinseră și fumară, vorbind și fumînd în piața cufundată în noapte, așezați pe grămada de geamantane.

— N-aș putea face pe hamalul niciodată, zicea infanteristul.

Rîdea de cît de tare asudase, de cît de tare obosise și zicea că e de mirare că ea în schimb rămăsese la fel de proaspătă și odihnită.

— Vrei să zici că eu aș putea face pe hamalul ?

— Zic doar că mie nu mi-e greu să trag bărcile la mal, și să încarc nisip, dar că dumneavoastră m-ați întrece umblînd în sus și-n jos între gară și sat...

— Adică eu aș fi croită mai bine decît tine să fac pe hamalul în piață ?...

— Bineînțeles dacă n-ați fi femeie și încă o doamnă pe deasupra.

Îl fluierară în sfîrșit pe Don Carlos, care se îndepărtase iarăși ca să cutreiere ulițele, și porniră din nou la drum, infanteristul încărcat ca și înainte, bătrîna tot ca și înainte cu geamantanul ei zis coș, mergînd prin întunericul pieții către lumina prăfoasă a străzii principale ce se zărea în fund.

XXIX. Trecură pe lîngă clădirea greoaie a Catedralei, prăfuită pe scări, prăfuită pe coloane, prăfuită din arhitrave în arhitrave, prin crăpăturile de umbră, pînă sus unde dormeau porumbeii și clopotele care băteau orele. Linia dreaptă a străzii principale le apăru, la stînga și la dreapta, într-un șir de focuri atîrnate în aer. Spre stînga se întrerupea destul de curînd, dar continua în schimb spre dreapta, cu focuri tot mai mici, iar drumul care ducea la așa-zișii Cappuccini era spre dreapta. Bătrîna însăși șovăi văzînd cît e de lung. Ultimele vîrfuri de foc se amestecau cu stelele, acolo unde era Caposoprano.

— Dar noi nu mergem la Caposoprano, zise infanteristul. Nu la Cappuccini trebuie să mergem ?

Acolo la doi pași de ei, între piața mîncată și prăfuită a Primăriei și cea și mai mîncată și mai prăfuită a Subprefecturii, se deschidea drumul fără lumini ce-ar fi putut să-l ducă la el acasă în zece minute.

— Tu ai putea s-o iei pe aici acum, îi zise bătrîna. Și-i spuse și restul : în zece minute ai fi la tine acasă.

Infanteristul zise :

— Cam așa, o dată și încă o dată. Dar nu se uita spre drumul ce-ar fi putut să-l ducă acasă în zece minute, se uita la focurile pe care le avea înaintea lui, unul, două, trei, patru, cinci, șase, cîte unul la două sute de metri și mai bine ; și bătrîna zise ceva despre un hamal pe nume

Leonardo care trebuie că dormea pe undeva pe acolo sub vreo poartă de-o parte sau de alta a pieții.

— Acum... răspunse infanteristul.

Îi arătă șirul de focuri în aer. Nu la a patra lumină era Grădina Publică ? La a șasea erau Cappuccini. Bătrîna doamnă susținea în schimb c-ar fi trebuit să treacă de mai multe lumini. Era mai bine să-l găsească pe hamalul Leonardo. Puse valiza jos și începu să strige.

— Leonardo ! Leonardo !

— Iar pierdem timp, zise infanteristul.

Nu răspundea nimeni din întunericul pieții și nici de pe drum, numai Don Carlos dăduse fuga spre ei, și bătrîna avansă ipoteza că Leonardo fusese dus la spital din pricina unei crize de malarie, sau că fusese pus la arest ca să se dezmeticească după o beție.

— Dacă vă spun că-i jumătate surd ! zicea infanteristul. Pe ăla nu-l trezești decît dacă îi cari la picioare !

După părerea infanteristului, ca să-l găsești pe Leonardo, ar fi trebuit să cauți cu o lanternă pe sub toate porțile pieții, și pe toate treptele și în toate nișele Catedralei. Doamna zise că ar fi fost de ajuns să-l întîlnească pe paznicul de noapte, pe Galante. El care se plimba din ușă în ușă ca să păzească prăvăliile, ar fi știut cu siguranță să le spună unde dormea Leonardo în noaptea aceea.

— Atunci să ne ducem să-l căutăm, răspunse infanteristul.

Voia să umble, să nu stea pe loc, şi umbla, ba mai mult, grăbea şi pasul, iar bătrîna se ţinea după el încercînd să-l oprească.

— Aici putem să dăm de el, nu în altă parte.

— Dacă nu-i aici e mai încolo.

Trecuseră de una din lumini, erau gata să treacă şi de a doua, cînd auziră dintr-o dată un zgomot care o făcu pe bătrînă, după ce puse jos geamantanul, să se repeadă de cealaltă parte a străzii.

— A fost pe aici, zicea. Pe aici. Pe aici...

Infanteristul se luă după ea, ridicînd şi geamantanul pe care ea îl lăsase în drum.

— Ce vreţi să fie? îi zicea. O fi închis cineva vreo poartă. O fi intrat sau o fi ieşit cineva.

Bătrîna aproape că alerga.

— Şi ce, e puţin lucru? E totuşi cineva care ar putea să ne ajute...

Alerga cu paşi mărunţi, convinsă că va obţine un ajutor, dar fără a putea spune totuşi ce ajutor. Tocmai asta o întreba şi infanteristul.

— Dar cum să ne ajute?

Putea fi cineva care ieşise să cheme moaşa pentru nevastă. Sau era poate chiar moaşa. Sau doctorul. Cum ar fi putut să-i ajute?

Bătrîna scoase un strigăt scurt şi infanteristul n-o mai văzu.

— Doamnă!... strigă.

Luminile aprinse pe sus lăsau lungi intervale de noapte între ele. Ajunseseră la penultima lumină dinaintea Grădinii publice. În mijlocul drumului era un cerc de lumină, şi de-o parte şi de alta o licărire albă în care se înălţau, închise, surde, cele două şiruri de case coşcovite.

Infanteristul aşteptă ca bătrîna să se ivească în lumină.

— Doamnă!... striga din nou.

Şi iarăşi aştepta. Lăsă jos toate lucrurile, lăsă jos şi sacul şi se aşeză pe ele aşteptînd.

PARTEA A CINCEA

XXX. „Doamne, ce nebună! îşi zicea acum. Ce naiba crede c-ar putea să facă?"

Şi îşi zicea că-i vine să-i lase lucrurile acolo şi să plece. Îşi zicea că nu avea chef să bată drumurile cu ea pînă în zori. Îşi zicea că ar vrea să doarmă măcar cîteva ore din noaptea aia afurisită. Îşi zicea că a doua zi ar fi vrut să se scoale totuşi devreme pentru prima lui zi de permisie.

— Ha, ha! auzi pe cineva răspunzîndu-i.

De deasupra capului său cineva rîdea răutăcios, şi infanteristul se întoarse, ridică privirea...

— Nebună, nu? continuă glasul.

Zise rîzînd că poate era exagerat să-i zici nebună, şi c-ar fi fost mai bine să-i zici trăsnită sau zurlie.

— Are mai multă energie în ea decît tot tîrgul ăsta. Face una, face alta şi tot îi mai rămîne. De-aceea pîn'la urmă îşi bate joc de toată lumea. Ce renghi ţi-a jucat dumitale?

Infanteristul îl căuta rotindu-şi ochii de la un balcon la altul, printre arabescurile largi de umbră pe care barele înflorite ale balustradelor le desenau pe faţada casei. Dar în frunzişul negru nu se mişca nimic, nici la etajul întîi, nici la al doilea, nici la al treilea, şi omul, pe

deasupra, mai şi vorbea cu grijă faţă de cei care dormeau, adică pe şoptite, aşa încît nu puteai să-ţi dai seama la ce înălţime se găsea.

— De altminteri se şi vede, adăugă. Stai acolo proţăpit lîngă geamantanele ei. Întotdeauna soseşte la ora asta şi întotdeauna are pe cineva care să i le ducă. Şi de fiecare dată cu cîte unul în plus. Şi de fiecare dată tot mai grele. Nu ţi s-a părut că sînt mai grele decît ar trebui să fie? Te pomeneşti c-o fi punînd şi pietre sau pămînt în ele, mai ştii...

Infanteristul nu prea era atent la sensul cuvintelor pe care i le spunea necunoscutul. Era prea ocupat să-l caute. Totuşi, încă de pe acum se simţi obligat să intervină, într-un fel, pentru a-i lua apărarea doamnei.

— Eu singur m-am oferit să i le duc! îi răspunse.

— Cred şi eu că dumneata te-ai oferit, zise bărbatul. Tocmai în asta constă abilitatea ei... În faptul de a face pe om să se ofere singur. În faptul de a-i spune atîtea verzi şi uscate încît să-l pună într-o situaţie care pe ea s-o amuze. Şi nu din răutate. Ci doar pentru că în lumea asta nu se întîmplă nimic nou şi timpul trebuie totuşi să ţi-l petreci într-un fel sau altul... Dar dacă o faci cumva cu gîndul la vreo răsplată oarecare, ia-ţi gîndul de la ea. E cea mai zgîrcită femeie din cele două Italii, şi n-are să-ţi dea nici o liră. Ce liră? Nici un ban măcar. Ce ban? Nici barem o leţcae...

Infanteristul protestă.

— Dac-ar fi fost pe bani, n-aş fi făcut-o nici pentru zece lire.

— O faci deci din galanterie, din respect pentru sexul slab, din plăcerea de a ajuta oamenii... Ce bine te-a îmbrobodit! Pentru un bărbat deghizat în femeie ai face-o?

— Doar n-o să-mi spuneți că-i bărbat...

— Știu eu ce e? Tot ce pot spune este că-i verișoara mea, sau că mi-a devenit verișoară, dar cît privește restul nu pot să spun nici barem dacă maică-sa era croitoreasă sau coafeză. Și e în stare, sînt convins, să te lase să crezi că are șaizeci de ani, dacă-i convine treaba asta.

— Doar n-o să-mi spuneți c-are douăzeci...

— Douăzeci nu, fiindcă ne scoate sufletul, dacă-mi aduc eu bine aminte, cam încă de pe atîția. Dar totul e posibil. În orice caz eu unul, chiar de-ar fi vorba despre o femeie, și doamnă pe deasupra, și vîrstnică, oricum, tot nu m-aș oferi să-i car desagii umpluți cu pietre.

De data aceasta infanteristul nu crezu de cuviință că merită să-i mai arate că nu-l crede. Era evident că „omul“ spunea minciuni. Dar ținea totuși să-l vadă și continua să-l caute din ochi, lăsîndu-și capul pe spate și plecîndu-l cînd de-o parte cînd de alta.

— Nu sînt stafie, îi zise mucalitul. Uite-mă aici. Uite-mă aici.

Infanteristul își opri privirea asupra unei pete cu o umbră mare ce îi păru că mișcă la unul din balcoanele mezaninului. Ce putea fi? Izbuti să despartă pata de umbra ei, dar tot nu înțelegea ce poate fi. Ai fi zis că e coada unei păsări.

— Aici, striga cu glas pițigăiat mucalitul.

Și infanteristul văzu în sfîrșit pata deschizîndu-se și închizîndu-se, văzu că e un evantai, văzu și mîna care îl ținea, văzu, mai în spate, și fața bărbatului care îi vorbea.

Sclipi într-o frîngere de umbre, cu dinți albi, cu mustăți, cu niște sprîncene mari și arcuite pe doi ochi mici și apropiați.

— M-ai găsit? îi zise. Acum ai să mă crezi... N-am fost nicicînd stafie. Atîta doar că-n fiecare noapte îmi place să stau puțin de vorbă cu cei care trec, cînd nu fac parte, bineînțeles, din clica noastră. Mai treci pe aici. Mie ai să-mi faci plăcere, iar pentru dumneata va fi util. Fiindcă ai să înveți, vorbind cu mine, nenumărate lucruri.

Părea că terminase. Se și ridicase în picioare, de altminteri, din fotoliul sau șezlongul pe care îl avea pe balcon pentru clipele de odihnă. Și infanteristul îl văzu, prin frunzișul negru de umbre, îmbrăcat într-un soi de halat căruia știa că i se zice „kimono“.

Se întoarse cu gîndul la bătrînă.

— Unde-o fi dispărut? își zise, dar nu destul de încet.

Bărbatul din balcon rîse din nou cu rîsul lui subțire.

— Unde? Ha, ha! Ți-am spus doar unde.

Infanteristul îl întrerupse fiindcă auzea ceva.

— Tăceți puțin, vă rog...

Se auzea de fapt ceva ca o chemare. Din piață? De dincolo de piață? Cum însă chiar în clipa aceea răsunară două bătăi din bronzul îndepărtat al Catedralei, bărbatul din balcon zise că e vorba despre ele.

— Nu, nu...

Infanteristul voia să fie lăsat în pace ca să poată asculta. Auzea din toate părţile şoapte, zgomote înăbuşite, ca şi cum de-a lungul străzii principale, de pretutindeni, de la balcoane, de la ferestre, l-ar fi pîndit şuşotind între ei o mulţime de oameni. Apoi glasul care păruse o chemare se repetă, puţin mai tare.

— Nu-ţi rămîne altceva de făcut decît să te descurci singur... începu iar cel din balcon.

— Vă rog, zise infanteristul.

Auzi pentru a treia oară glasul, şi mai strident ca înainte.

— Ce naiba o mai fi vrînd? îşi zise.

— He! he! zise bărbatul din balcon.

Glasul se auzi pentru a patra oară şi de data asta se distinseră şi unele cuvinte.

— Vorbeşti de unul singur? ziceau cuvintele.

XXXI.

Bătrîna găsise pe cineva.

— E aici Romeo, mai distinse infanteristul, sau cam aşa ceva.

Bărbatul din balcon se foi în halatul său înflorat, scuturîndu-se din cap pînă în picioare de parcă l-ar fi gîdilat.

— Auzi? exclamă. L-a descoperit pe Romeo.

Infanteristul îl întrebă dacă Romeo nu era cerşetorul de la bisericuţa Sfîntului Rocco, ologul care umbla pe mîini şi pe fund.

— Ăla, ăla, răspunse bărbatul din balcon şi se strîmba de rîs.

— Ăla cu picioarele împăiate?

— Ăla, ăla.

Bărbatul se răsucea pe loc stăpînindu-şi ilaritatea care pe urmă izbucnea din el domoală şi plăpîndă. „Ăla“ repeta. Infanteristul îi spuse că de copil îi fusese întotdeauna frică de Romeo, şi el repeta „ăla“. Infanteristul îi spunea că îl crezuse mort de mult, şi el repeta „ăla“.

— M-auzi ori nu? distinse iar infanteristul printre rezonanţele gîlgîitului ce părea că aleargă de la un balcon la altul.

Infanteristul nu arătă în nici un fel că ar avea de gînd să-i răspundă. Se uită în schimb în sus, de-o parte şi de alta, spre faţadele scufundate în întuneric şi spre cele care abia se zăreau în lumina felinarelor agăţate de-a lungul străzii. Luminile se clătinau uşor. Fire de paie se mişcau pe jos sub cea mai apropiată dintre luminile agăţate. Şi bătea vîntul, un vînt slab.

Dar bărbatul din balcon făcuse o săritură şi se trăsese înapoi, nu mai sufla nici un cuvînt.

— Dumnezeu ştie ce vrea, zise infanteristul. La ce m-o fi chemînd? Parcă mă pot plimba în sus şi-n jos cu toate cuferele astea...

— Ssst, îl întrerupse bărbatul din balcon. Vorbeşte încet.

Reapăruse deasupra umbrelor balustradei şi privea, ascunzîndu-şi faţa cu evantaiul, la dreapta şi la stînga către clădirile de alături. Pentru că Gela a fost construită, adăugă, în piatra din urechea lui Dionisos.

Nu mai părea stingherit, îşi regăsise întreaga siguranţă de sine, şi repetă cu voce tare, c-o voce sfidătoare, ceea ce spusese în legătură cu păcatul originar al oraşului. Începuse pe de altă

parte să se distreze din nou pe socoteala a ceva ce izbutise să surprindă cu auzul lui ascuţit, un schimb de cuvinte care izbucnise, surd, în străfundurile străzii, cu cîteva secunde înainte.

— E nemaipomenită, comentă. Nemaipomenită... Nemaipomenită...

Apoi, ca şi cum s-ar fi socotit posesorul unui aparat care îi multiplica facultăţile perceptive, începu să-l informeze pe bietul infanterist despre cele ce auzea.

— Se ceartă cu Romeo... îl informă. Voia să-i găsească pe cineva pentru geamantanele ei... Sau să i le ducă el, închipuie-ţi... Vorbea şi tăcea, vorbea şi tăcea, trăgea cu urechea şi vorbea, şi iarăşi izbucnea în hohote de rîs pe care le înăbuşea cînd cu cuvinte, cînd cu pauze. Părea că socoteşte de un comic nemaipomenit faptul că doamna încerca „să-l amestece în poznele ei", chiar aşa zise, pînă şi pe Romeo. Dar cu Romeo, zise, nu prea era de glumit. Romeo îţi spunea lucrurile de la obraz ; şi pe deasupra mai şi văzuse că are la dispoziţie un soldat ; îi văzuse trecînd împreună ; şi-acuma i-o spunea în faţă. Ce naiba mai căuta cînd avea la dispoziţie un soldat ?

— Ştiu, zise, că faptul de a socoti situaţia celui care face armata drept cea mai mizeră situaţie pe scara socială e doar o simplă prejudecată... Aici însă toţi au prejudecata aceasta, şi pînă şi hamalul Leonardo ar fi nemulţumit dacă ar trebui să înlocuiască un soldat... De aceea se leagă Romeo de dumneata şi nu numai de bătrîna aceea ţicnită.

— Se leagă de mine ? exclamă infanteristul neîncrezător şi uimit.

O nouă izbucnire a îndepărtatului schimb de cuvinte, transformat într-o hărmălaie ca de luptă corp la corp, reînteţise de-a lungul balcoanelor un zumzet ce-ar fi putut să fie un soi de şuierat sau de suspin colectiv ; şi bărbatul îi impuse din nou tăcere infanteristului rămînînd, de data aceasta, acolo unde era şi cu un zîmbet pe obraz care cerea de-a dreptul palme. Cu mîna ridicată într-un gest care continua să impună tăcere, urmări vreme de un minut hărmălaia care se iscase, cît şi zumzetul care pleca şi se întorcea mereu dinspre balcoane ; anunţă apoi că un al treilea personaj intrase în scenă.

Era Galante, zise. Era paznicul neînduplecat, cu pasul de nălucă ce asista la toate omorurile, la toate uneltirile şi spargerile din Gela fără ca vreodată să împiedice vreunul. Era tocmai ceea ce trebuia noaptea, adăugă : o statuie înzestrată cu omniprezenţă care aducea mîngîierea prezenţei sale celor atacaţi, fără a descuraja în acelaşi timp pe agresor. Trăgea cu ochiul şi se înfierbînta din ce în ce mai tare lăudîndu-l pe paznic. Pe neaşteptate însă schimbă din nou macazul, vorbind despre altceva, despre lucruri pe care nici în ruptul capului n-ai fi putut să înţelegi cum de putea să le audă în mijlocul însufleţirii cu care îşi debita propria pălăvrăgeală ; şi spuse că Galante îi aţîţase ţicnitei de bătrîne pofta de hoinăreală.

— S-a zis cu dumneata, îi spuse. Galante i-a amintit că ne-au încălcat secerătorii încă de alaltăieri seară... Dorm în piaţa Cappadoccia, în spa-

tele cocioabelor de la Matrice; sînt pe puţin trei sute, şi ea ar vrea acum să scoale pe unul mai ca lumea pentru geamantanele ei... Da, da, ascultă-mă pe mine... Să meargă pîn' la Cappadoccia, şi să întoarcă de pe burtă pe spate trei sute de ţărani somnoroşi... N-o să termine nici pînă mîine dimineaţă, dar asta şi vrea în fond, să aibă ce să facă, şi eu mă prind pe prînzul meu de mîine că acuşi are să-ţi ceară să stai şi s-o aştepţi, deşi m-aş prăpădi de rîs să văd ce mutră ar face oricare dintre ei cînd ar vedea c-a fost trezit din somn ca să ia locul unui soldat... Dumneata pe ce te prinzi? Eu mă prind pe prînzul meu de mîine, pe prînzul cu spaghete şi cu sos... Parcă văd c-o să te cheme cît ai bate din palme. Acuşi, acuşi. Unu. Doi. Trei. Patru...

La „patru", de fapt, începură să se audă din nou răbufnirile surde ale unui glas care, după ce îl strigă pe Don Carlos, Don Carlos, se dovedi a fi vocea ei, care îl chemă apoi pe infanterist, strigîndu-l Innocenzo, Norocosule, Innocenzo, Innocenzo, Innocenzo...

— Mă auzi? îi strigă apoi. Eu mă duc puţin aicea aproape şi mă întorc... Tu nu te mişca de unde eşti.

Bărbatul din balcon şedea acum rezemat de balustradă.

— Doar n-ai să te laşi dus de nas toată noaptea, îi zise infanteristului.

— N-aş vrea desigur să pierd toată noaptea cu ea, zise infanteristul.

— Ştii ce trebuie să faci dacă nu vrei, ai spus-o adineaori.

— Ce-am spus?

— Că-i laşi lucrurile baltă şi te duci.

Infanteristul cîntări din ochi lucrurile pe care şedea. Întrebă:

— I le păziţi dumneavoastră?

— Eu? exclamă bărbatul. Eu n-am dat niciodată şi nimănui prilej să rîdă de mine. Eu sînt un om serios. Şi pe urmă alea nu sînt lucruri care să aibă nevoie să fie păzite. Dacă ai să treci mîine pe la prînz ai să le găseşti tot acolo. Nu sînt decît potcoave de cai morţi în toate patru cuferele.

Infanteristul se ridică de pe grămadă.

— Ce-aţi spus?

Scutură una după alta cele două valize şi cîntări sacul în mîini, cîntări şi balotul învelit în pînză ecosez.

— Ceva tot am să fac, adăugă. I le duc pînă acasă şi i le las sub ferestre.

— Dacă-ţi prieşte la sănătate.

— Numai că nu ştiu ce număr are.

— După ce ai ajuns la Calvario...

— La Calvario? exclamă infanteristul. Dar Calvario e de cealaltă parte. Doamna locuieşte la Cappuccini.

— Dac-ar fi locuit la Cappuccini te-ar fi trimis la Calvario, răspunse bărbatul. Pricepi ce vreau să spun? Tocmai fiindcă locuieşte spre răsărit te-a expediat spre apus.

XXXII.

Un clinchet argintiu de rîsete femeieşti, deşi brusc reţinut şi înăbuşit, iscă de pe balcoanele alăturate foşnete şi mai zgomotoase

și șoapte mai puternice. Bărbatul zise dintr-o dată că trebuie să se retragă, amenință în jur cu pumnul mormăind ceva împotriva cuiva care nu-l lăsa să ia puțin aer nici măcar noaptea, făcu un semn de salut cu mîna și dispăru.

Infanteristul rămase fără să știe ce să facă. Se uita peste drum, puțin mai sus de lumina atîrnată în mijlocul străzii, la balcoanele din care părea să fi venit clinchetul de rîsete. Aveau storuri de pai, în afară de negrul frunziș de umbre. Cele mai multe răsucite în sus. Cîteva, în schimb, pe jumătate coborîte. Unul din balcoane, care se găsea în plină lumină, avea storul coborît de tot, ca pentru a se feri de soarele de după-amiază, astfel încît împletitura lui de paie spînzura în afara balustradei; infanteristul își concentră atenția asupra ei.

Căderea deasă a firelor de paie semăna în mod ciudat cu clinchetul de rîsete. Părea înfiorată de-o mișcare. Infanteristul neștiind ce-ar mai putea să facă, adună de bine de rău lucrurile de pe jos și se mută cu ele sub balcoane.

— Să-ți spun eu ? începu un glas.

Era un cap care se ridicase și se întindea de la unul din balcoanele ultimului etaj...

— Leonilda e o țicnită, continuă, dar domnul acela e și mai țicnit decît ea și a încercat să te păcălească. Mergi înainte spre Cappuccini. Dacă ți-a vorbit despre palat atunci e ăla unde locuiește cu fiică-sa, primul de partea asta, îndată după mînăstire. Dacă ți-a vorbit despre vilă în schimb, atunci e aceea în care se retrage din cînd în cînd ca să-și plîngă bărbatul, și e ceva mai

sus, la Caposoprano, dar în nici un caz jos la Calvario...

Un murmur oarecum de încuviințare însoțea glasul, alergînd din balcon în balcon și prin zona de întuneric alăturată pînă la licărirea următoarei lumini, în dreptul Grădinii publice.

— Niccodemo e așa de meschin în resentimentele sale, zise glasul către celelalte, încît ar fi fost într-adevăr în stare să-l trimită pe tînărul ăsta pînă la celălalt capăt al orașului numai ca să-i facă în ciudă bătrînei. Și toate astea pentru că nu i-a mers atunci cu ea. N-am dreptate, doamnă Eufemia ? Pentru că îl roade povestea aia și acum, după zece ani...

Glasul susnumitei doamne Eufemia izbucni din balconul de alături ca și cum murmurul general, care între timp se transformase în murmur de dezaprobare, și-ar fi găsit în el prilej de descărcare.

— N-ai dreptate, domnule profesor. Nu poți să faci din Leonilda o sfîntă fiindcă o dată în viața ei n-a vrut să știe de un bărbat. E meritul ei fiindcă nu i-a plăcut ? Nu-i meritul ei. De altfel Niccodemo era un băiat frumos, și nici faptul că n-a știut să-l prețuiască nu e un merit. Și nu e merit după mine nici faptul de-a fi înțeles c-ar fi putut să ajungă să-l țină ea pe el. Sau e zgîrcenia un merit ? Din orice punct de vedere aș judeca lucrurile tot nu găsesc că ai dreptate.

— Dar domnul profesor, zise un al treilea glas, nu scuza pe nimeni. El nu voia decît ca acest biet soldat să nu umble s-o caute degeaba. Și n-a făcut decît să dovedească resentimentele

meschine ale unui om care nu este cu nimic mai puţin vinovat decît ea.

Vorbea din balconul aşezat chiar dedesubtul celui din care vorbise doamna Eufemia; era un glas slab şi fără nimic agresiv în el, aproape stins, şi totuşi înarmat cu două umbre, umbrele enorme a două mîini care se căţărau pînă sus pe celălalt balcon, vrînd să-l înhaţe parcă, să-l zgîlţîie din temelii.

— Pentru că n-ai să vii acum să-mi spui că Niccodemo e mai puţin vinovat decît ea, cînd stă acolo şi îşi petrece viaţa închis într-un mezanin, şi n-are altceva mai bun de făcut decît să iasă pe balcon, dar nu oricînd, ci doar atunci cînd toată lumea doarme, şi asta numai ca să ascundă ce se petrece între el şi-o anumită doamnă de la etajul întîi...

Murmurul balcoanelor, atît al celor vizibile cît şi al celor invizibile, se transforma în funcţie de cel care vorbea. Fusese un murmur de aprobare şi pe urmă de dezaprobare în legătură cu cele ce se spuneau despre profesor. De aprobare absolută apoi faţă de doamna Eufemia. Şi de dezaprobare faţă de-al treilea personaj. Acum aproba din nou ultimele ei cuvinte, şi totuşi iar se transformă de îndată ce o a patra voce se pronunţă dintr-un al patrulea balcon.

— Să n-o luăm razna, zise a patra voce. Eu nu neg că ceea ce afirmă avocatul e adevărat, chiar dacă n-avem prea multe dovezi. Dar aici nu e vorba despre Niccodemo. Aici e vorba despre Leonilda. Nu despre cel ce stă la mezanin. Ci despre cea care stă la Caposoprano. Ea e aceea care a sosit, ea e aceea care umblă în sus

şi-n jos pe stradă, ea e aceea care strigă şi ţipă şi întoarce tot oraşul pe dos. Ale cui sînt geamantanele? Sînt ale ei. Să nu vorbim deci despre lupul care nu e la uşă, ci despre cel ce e la uşă, aşa încît bietul băiat care i-a încăput în labe să ştie măcar cu cine are de-a face...

XXXIII.

Infanteristul îşi găsea în glasurile acestea, trecînd de la unul la altul şi de sub un balcon sub altul, un fel de călăuză a propriului său drum. Nesigur cum era, neştiind dacă bătrîna nu locuia cumva de cealaltă parte a oraşului, căuta mereu în ele o confirmare a direcţiei în care ar fi trebuit să meargă. Şi confirmarea îi venea cu fiecare glas nou pe care îl auzea, făcîndu-l să se deplaseze de fiecare dată cu încă doi trei metri spre lumina, foarte apropiată acum, a Grădinii publice, încărcat cum era cu bagajele pe care incontinuu trebuia să le ridice ori să le aşeze iar pe jos.

Un al cincilea glas, un al şaselea glas, şi apoi un al şaptelea şi un al optulea şi un al nouălea prin întunericul dinaintea luminii, din balcoane ce nu puteai şti dacă mai sînt sau nu balcoane, proveneau toate de la nişte persoane care aveau de spus lucruri îngrozitoare despre bătrîna doamnă şi nu reuşeau totuşi să le spună. Păreau că ar fi putut să povestească despre furturi, despre omoruri, despre copii răpiţi, şi pînă la urmă nu povesteau decît despre o frază spusă într-o anumită împrejurare, sau despre anumite apucături de-ale bătrînei care nu prea erau de femeie

și nici de doamnă. Voiau să lase să se înțeleagă că e vorba despre un soi de răutate și de cruzime ce dovedea lipsă de respect față de paroh sau față de locotenentul de carabinieri, sau chiar și față de episcopul de Caltagirone, sau față de cutare și cutare? Sau că făcuse ea ceea ce ar fi trebuit să-i lase să facă pe paznici, pe vechili, cutreierîndu-și singură moșiile călare pe un catîr? Sau că nu fusese văzută niciodată brodînd, sau pregătind o prăjitură ori un lichior, și că fusese în schimb văzută de nenumărate ori jucînd cărți și mergînd la vînătoare? Infanteristul rîdea de cîte auzea, o regăsea întocmai cum o cunoscuse, dar nu stătea pe loc, mergea mereu înainte, asigurat mereu, pentru a șasea oară, pentru a șaptea oară, că locuia la Cappuccini în palatul fetei în afară de perioadele cînd se retrăgea într-o vilă pe care o avea puțin mai sus, la Caposoprano.

Despre lucrurile nemaipomenite pe care le auzi amintite cînd în legătură cu dărnicia ei și cînd în legătură cu zgîrcenia ei, se gîndi că se contrazic și deci, că prin urmare se exclud unele pe altele. Auzi atribuindu-i-se rînd pe rînd lăcomie, putință de a răbda foame mai bine decît o cămilă, bogății nemăsurate pe care lăsa să i le înghită ginerele său, baronul, și totodată bogății pe care i le înghițea ea baronului, ură față de aproape, trufie și totodată încredere, ba mai mult, familiaritate față de oamenii cei mai de rînd. Avu dreptate deci să se gîndească, în legătură cu toate acestea, că nu-l mințise, că era într-adevăr o femeie atotputernică, un soi de

motan încălțat adică, și putu să se bucure de cele auzite, după cum putu să și rîdă din toată inima auzind că i se zice curvă și ce mai curvă!

Ce mare lucru își închipuiau că fac numind-o astfel? Păcat că nu era și ea acolo să-i audă și să rîdă și ea...

Erau bineînțeles și lucruri pe care infanteristul nu le înțelegea prea bine.

Așa de pildă ceea ce spuse o a zecea voce: și anume ceva despre categoria în care o așeza, categoria „femeilor furgon", „care însoțesc armatele", și „pe care în definitiv le mai poți vedea și astăzi umblînd după regimente în perioada manevrelor", femei care „nasc de-a-n picioarelea sub poarta unde stă corpul de gardă, în timp ce răsună trompeta care dă semnalul de permisie..."

Sau ceea ce povesti o a unsprezecea voce: despre ea care la vîrsta primei împărtășanii fusese dusă la Garibaldi, căruia, era lucru știut, „îi plăceau la bătrînețe fetițele", și „se consola cu ele, cu una după alta, de faptul că nu ajunsese rege al Italiei în locul lui Victor Emanuel", făcîndu-le „garibaldine" așa cum fusese ea...

Infanteristul putea pricepe, fără doar și poate, că una împroșcase venin, și că fiecare din ele, din voci adică, împroșcase sau încerca să împroaște la rîndul ei venin, ținînd toată mulțimea care ieșise pe balcoane într-o așteptare veninoasă. Dar nu putea pricepe dacă una din voci reușea sau nu să fie, prin ceea ce spunea, cu adevărat ofensivă, și de abia la cea de a douăsprezecea sau a treisprezecea voce se revoltă cînd se auzi numit „neghiob", ba chiar și „nătărău", un

nătărău căruia i-ar fi stat bine să se trezească preschimbat în porc sau în măgar.

— Pentru că bunătatea, auzi de sub balcoane, trebuie plătită într-un fel, şi cine e orbit pînă într-atît de ea încît nu vede unde calcă, nici după ce de atîtea ori a fost avertizat de cei ce ştiu cu cine au de-a face, acela trebuie s-o plătească, şi s-o plătească piparat...

— Dar eu sînt ordonanţa ei! protestă el atunci.

Din balcoanele aşezate unele peste altele de ambele părţi ale străzii, scufundate în întuneric, şi de mai sus, de pe partea opusă Grădinii publice, se ridică de îndată drept răspuns un murmur, pe jumătate batjocoritor, pe jumătate indignat, care creştea de parcă ar fi fost trenul gălăgios de adineaori ce se întorcea, se apropia, sosea într-o gară. „Băiete... Băiete..." auzea strigîndu-se. Murmurul acoperea o nouă voce, a paisprezecea sau a cincisprezecea, a cîtea o fi fost, care, asemeni celorlalte, intrase într-un solo gata să-i ţină un alt discurs. Creştea cu un murmur din care nu recunoşteai decît cuvintele „băiete" şi iar „băiete", creştea din stînga şi din dreapta, de departe şi de aproape ; şi infanteristul nostru (care pe drept cuvînt ar fi putut să se întrebe acum dacă nu nimerise într-un oraş străin sau dacă nu era străin în propriul lui oraş în care trăise pînă atunci cu capul în nisip) se oprise printre bagajele aşezate din nou în jurul său, la colţul de unde începea grilajul Grădinii publice, cu gîndul de a-i ţine în sfîrşit piept printr-un gest propriu, de soldat, ceva în genul fluierăturilor pe care le lansase la Vittoria împotriva înjurăturilor din tren. Cînd, dintr-o dată, îşi dădu seama că murmurul se oprise brusc, că se stingea sau mai bine zis se ştergea, şi că balcoanele îşi trăgeau storurile unul după altul.

XXXIV.

„Asta-i garibaldina care se întoarce", îşi zise infanteristul.

Drept care se pomeni rîzînd în loc să fluiere, la început doar cu dispreţ faţă de cei de pe balcoane, care o ştergeau la repezeală, şi apoi, auzind-o pe bătrînă că-l strigă Innocenzo şi auzindu-i pasul, şi pe Don Carlos care alerga, cu plăcerea de-a constata că avusese dreptate şi cu satisfacţia că ghicise.

Dar bătrîna nu se întorcea victorioasă.

— Nu-i nimic de făcut, zicea.

Ieşi din întuneric cu pălăria în mînă, cu părul răvăşit spînzurîndu-i de-o parte şi de alta a feţei, şi zise că nu era nimic de făcut.

— N-a mai rămas nici unul.

— Nici unul din cine?

— Nici unul din secerători... La început nu era chip să-i mişti din loc, pe urmă vreo douăzeci s-au ţinut după mine, şi acuma iată-mă din nou depinzînd de tine.

Se aşeză pe lucruri de îndată ce ajunse la ele. „Uf" izbucni. Şi gîfîia puţin. Îşi deschise evantaiul ca să-şi facă vînt, izbind cu lovituri mărunte nenumăratele zorzoane ce-i atîrnau de piept.

— Din vina cretinului ăla! adăugă.

— Care cretin?

— Romeo ăla de la San Rocco... S-a apucat să le spună că am, vezi doamne, un soldat. Are un soldat! Are un soldat!

— Nu trebuia să le spună?

— S-au repezit de parcă le-aş fi spus că am un măgar. Ai un soldat, doamnă baroană? Ai un soldat, garibaldino?

— De avut l-aveţi, asta e sigur.

— Şi cum aş fi putut să neg? Cu neisprăvitul ăla care urla şi cu toţi ăia care-şi luau vorba unul altuia, n-am reuşit nici măcar să mă explic. Are un soldat! Ce vrea garibaldina de la noi dacă are un soldat? Ca şi cum le-aş fi cerut să-i ducă geamantanele unui măgar, nu mie...

Infanteristul rîse.

— Măgar nemăgar, zise, eu sînt mai bucuros aşa, să duc pînă la capăt o treabă începută...

— Pentru că tu-ţi închipui c-am ajuns, îi răspunse bătrîna. Pentru că tu crezi, striga aproape, că mergem la Cappuccini... Pentru că ţie nu ţi-ar păsa cîtuşi de puţin dacă m-aş duce în casa ginerelui meu, baronul, chiar în noaptea în care dumnealui nu mi-a trimis trăsura. Nici nu m-ai întrebat măcar dacă n-am altă casă unde să mă duc. Nici nu ţi-a trecut măcar prin minte că eu n-ar trebui, după un asemenea afront, să locuiesc la el. După tine, eu aş putea liniştită să bat la uşa lui. Dar, asta-i, vezi, că n-am nevoie să bat la uşa nimănui, pentru că eu, băiete, mai am o casă şi-acolo am să mă duc...

— La Caposoprano? întrebă infanteristul.

Bătrîna îl privi o clipă, după care îşi dădu drumul mai departe, zicînd c-ar fi vrut să-şi

găsească un alt ajutor tocmai pentru a fi liberă să meargă unde îi place etc. etc...

— La Caposoprano la început? întrebă infanteristul. Sau la capătul lui Caposoprano?

Bătrîna îl privi din nou şi în cele din urmă se ridică în picioare zicînd că într-adevăr n-ar mai fi vrut să depindă de el, dar adăugînd pe urmă „la jumătatea lui Caposoprano“ şi zicînd „din păcate“, zicînd „din păcate nu la capăt“, „din păcate nu la Montelungo“, „din păcate nu la turnul de la Manfria“, şi zicînd că, numai ca să nu fie nevoită să profite de el, nu dorea să-şi ştie casa la capătul oraşului departe pînă şi de fumul coşurilor lui ginere-su sau de-a dreptul în altă parte a oraşului, departe de mutra şi de gîndurile lui.

— La care din lumini? întreba infanteristul.

Socotea că mai era una pînă la Cappuccini. Umbla, sub povara geamantanelor, uitîndu-se la luminile care urcau puţin dincolo de Cappuccini. Şi întreba dacă era la prima lumină după Cappuccini, sau la a doua, la a trei după.

— Să vedem, răspundea bătrîna.

Socotea şi ea, voia să numere înapoi începînd de la ultima lumină care se zărea, dar nu ştia dacă nu cumva era o primă stea în loc de-o ultimă lumină, şi se apuca să socotească iar, de astă dată de la Cappuccini.

Lătra un cîine din direcţia aceea. Bătrîna zise „prostul ăsta“, şi întrerupse de mai multe ori numărătoarea luminilor ca să zică de fiecare dată „prostul ăsta“ sau „nerodul ăsta“. Don Carlos era cel care lătra? Se dovedi că era el, care ajunsese deja la „palat“. Pentru că niciodată,

zicea bătrîna, nu lătra, dar ori de cîte ori ajungea în dreptul casei, cînd se întorcea dintr-o călătorie, se apuca să latre cu ceasurile la cei din jur. Fie că era vorba de palat, fie că era vorba de vilă, oriunde însemna pentru el casă...

Strada nu mai era străjuită acum de ziduri neîntrerupte, ci de mase negre mai mult sau mai puţin înalte, mai mult sau mai puţin informe, şi glasul cîinelui semnala una, mereu aceeaşi, aşa cum ar fi putut-o semnala o lumină stingîndu-se şi aprinzîndu-se mereu. Deşi continua să zică „nerodul ăsta" bătrîna părea să fie mulţumită. O zicea cu voce tot mai şoptită.

— Uite unde e, zise în sfîrşit cu o voce aeriană.

Dar nu-l striga pe Don Carlos, nu-l fluiera, grăbea numai pasul ei de iapă bătrînă ce încă mai încearcă avînturi juvenile, ce încă are toane şi chef să-şi facă auziţi zurgălăii şi să şi-i audă ea însăşi.

Zornăia din toate zorzoanele care îi atîrnau la piept şi la mîini.

— Acolo stau ei, zise.

Fata, cealaltă Leonildă care o făcuse bunică, ginerele, şi cei unsprezece strămoşi atîrnaţi în salon cu nasurile lor strîmbe. Aveau să-l audă pe Don Carlos care lătra, şi aveau să ştie că era ea, aveau să ştie că trecea înainte.

— Iar noi, adăugă, mergem acolo, după vila englezilor, se şi vede unde, acolo jos la a doua lumină, vreau să zic la a treia, adică între a treia şi a patra...

PARTEA A ŞASEA

XXXV. Cu o oră mai tîrziu infanteristul se întorcea pe lîngă aceleaşi lumini trecînd de la una la alta cu pasul sprinten al celui care, pînă la urmă, e totuşi mulţumit de felul în care şi-a petrecut ziua.

Îşi zicea: „Şi cînd te gîndeşti c-ar fi trebuit să fie la a treia lumină!"

Îşi zicea: „Şi cînd te gîndeşti c-ar fi trebuit să fie între a treia şi a patra lumină!" Dar şi-o spunea rîzînd, şi în cele din urmă îşi zise că în fond mergea acasă întocmai după cum sperase. Şi nu umbla fără să aibă nimic de dus în mîini? Fusese deci bine inspirat cînd plecase fără să-şi ia nimic, altfel acum ar fi trebuit să umble ducînd ceva în mîini. Cît despre hamalîcul pe care fusese nevoit să-l facă, îl făcuse şi gata. În schimb călătorise mult mai bine decît dacă ar fi luat trenul cu cei care urlau. Şi în plus văzuse atîtea lucruri de care nu avea să-şi uite niciodată, atîtea lucruri pe care le învăţase, atîtea lucruri care îi puteau sluji în viitor, atîtea lucruri pe care putea să le povestească...

Astea şi altele îşi zicea, în timp ce Don Carlos mai lătra încă în urma lui ca şi cum vila însăşi, de pe povîrnişul ei stîncos şi singuratec, dintre gratiile ei de fier, ar fi lătrat în urmă-i din ce în ce mai departe.

„Ce figură !“ își zicea.
Pe măsură ce umbla zgomotul pașilor săi acoperea tot mai mult glasul cîinelui, încît din cînd în cînd se oprea și își zicea în sinea lui „ce mai bătrînă !“ ca și cum bătrîna ar fi fost cea care lătra.

Fluiera cînd ajunse la Cappuccini. Ar fi putut să cotească luînd-o pe-o scurtătură, dar continuă să meargă în direcția în care continuau luminile, pe caldarîmul ce-i plăcea pesemne să-l simtă sub picioare. Fluiera, se întrerupea ca să-și spună cîte ceva, rîdea de ce-și spusese, și reîncepea să fluiere. „Și ce zgîrcită !“ își zicea. „E adevărat că eu n-aș fi primit, dar putea cel puțin să se facă...“

Își zise rîzînd că probabil bătrîna își închipuia că se achitase cu paharul de marsala și cu biscuitul cu gust de naftalină cu care îl obligase să se servească, în sufrageria ei în care toate mobilele erau acoperite cu huse albe.

„Da' ce curaj !“ își zise. „Cum naiba poate locui în casa aceea pustie fără să aibă măcar o servitoare ? Ar locui și-n groapa lui bărbatu-său numai să-i facă în ciudă ginerelui... Ia gîndește-te ce-ar face mama Manina, să fie singură într-o casă ca aia ! Pînă și ușile, albe cum sînt, i s-ar părea niște stafii.“

Începu iar să fluiere și se trezi pe buze c-o melodie deslușită.

Aerul era proaspăt ca în zori cînd se trezesc animalele : catîrii așteptînd să fie înhămați la care, cocoșii prin curți, păsările cu ciripitul lor prin copaci. „Psst ! Psst !“ i se păru că aude. Lăsase fluieratul și începuse să murmure cuvinte.

Cîntecul îi venea deodată cu pasul și vocea lui caldă rostea : *„E tu — biondina — capricciosa — garibaldina...“*

Dar chiar în clipa aceea fu sigur că aude „psst“, apoi fu sigur că nu e vorba despre o pasăre și în sfîrșit fu sigur că cineva îl chema. Începea din nou povestea cu balcoanele ?

Umblă înainte mut, auzind „psst“ din spate, de deasupra și dinainte.

Din cel puțin trei locuri îl chemau. Trecu de cel de al treilea loc și dădu peste un al patrulea glas care-l aștepta, apoi peste un al cincilea, peste un al șaselea... Nu era chip să scape, pînă după grădini, de strada aceea clevetitoare. Grăbi pasul. Dar mai avea încă destul de mers, și nu putea să se prefacă în continuare că n-aude nimic cu toate balcoanele acelea blestemate, vizibile și invizibile, care îi întindeau fiecare în parte undițele cu momeală.

Se opri.

— Ce vreți ?

Un stor de paie se mișcă ușor la unul din balcoane.

— Nu striga ! îl îndemnă un glas abia șoptit.

— Cum să nu strig cînd toți mă cheamă, zise infanteristul.

— Tu vorbește cu mine și n-asculta la ceilalți. Vrei să-mi răspunzi în taină și numai mie la ce te întreb ?

— Dacă e un lucru de folos, îl spun, de ce să tac ?

— Psst, nu striga ! Încet !

Glasul dindărătul storului continuă cu cuvinte care nu se puteau distinge.

— Cum ? întrebă infanteristul.
Glasul repetă puțin mai tare ceea ce spusese.
— Cum ? Cum ? întrebă din nou infanteristul.
Glasul se auzi pentru a treia oară.
— Ce-ai făcut atîta timp la baroană ?

XXXVI.

Infanteristul auzi o dată cu glasul și niște chicote care alergau de la un balcon la altul. Răspunse morocănos :

— La doamna Leonilda ?

— La ea. La ea, zise glasul. Și apoi schimbînd tonul de parcă ar fi fost alt glas : Ce-ai făcut atîta timp acolo ?

— Atîta timp ?

— Aproape două ore... V-am văzut trecînd la două și douăzeci, și acum e patru.

— Am însoțit-o pînă la vila de la Caposoprano. Nu la Cappuccini.

— Ei și ? De aici pînă acolo faci douăzeci de minute.

— Dar nu cînd ești încărcat cum eram eu.

— Hai să zicem jumătate de oră. Două și douăzeci plus jumătate de oră fac trei fără zece.

— Plus jumătate de oră la întors...

— La întoarcere nu urci și nu erai nici încărcat. Știi la ce oră ar fi trebuit să treci pe aici ? La cel mult trei și un sfert.

— Bine, dar cu una cu alta...

— Păi tocmai asta te întreb și eu. Cu care una și cu care alta ?

O nouă undă de rîsete spumegă de la un balcon la altul, și infanteristul nu fu în stare să facă altceva decît să rămînă pe loc și să încerce să se justifice.

— Păi cu povestea cheii și cu povestea lanternei, și cu cîinele ăla...

— Ce poveste cu cheia ?

— Doamna n-o găsea și a trebuit să deschidem cuferele ca să vedem unde e și pe deasupra mai era și cîinele ăla care își vîra botul peste tot și ne smulgea lucrurile din mînă...

— Și cu lanterna ce poveste a fost ?

— Ca și cu cheia. Doamna m-a trimis înăuntru să aprind lumina în camera unde era, sus la etajul întîi, dar lanterna nu era colo, nu se aprindea, și a trebuit să mă întorc jos s-o căutăm în cufere, și să le deschidem din nou...

— Și cu cîinele ce-a fost ?

— V-am spus. Împrăștia pe jos lucrurile din cufere, și-a doua oară cînd le-am deschis, și a trebuit să fug după el o bucată bună ca să-l fac să lase jos o fustă pe care o luase...

— O fustă de-a stăpînei ?

— De-a stăpînei. Așa încît cu el am pierdut cel mai mult timp.

De după storul de paie glasul recunoscu că infanteristul putuse să piardă cu treburile astea timpul care nu ieșea la socoteală. Putea într-adevăr. Și putea tot așa de bine să piardă zece minute ca și trei sferturi de oră sau trei ore chiar. În orice caz le potrivise bine și nu puteai să zici nimic.

— Vedeți ? zise infanteristul.

Putu deci s-o pornească iar la drum, satisfăcut că răspunsese în loc să se arate indignat, chiar dacă auzea glasul rîzînd în spatele lui și

șușotind cu celelalte glasuri de pe balcoane care rîdeau acum și șușoteau toate împreună.

— Psst ! Psst ! se auzeau în continuare, mai dese ca înainte, chemările mulțimii nevăzute care ieșise pe balcoane de ambele părți ale străzii ca să-l vadă trecînd.

— De unde vii ? îl ajungea cîte un glas. Din țara nătărăilor ?

Dar, știind ce vor, infanteristul putea acum să nu mai țină seamă de toate glasurile acelea și să nu dorească altceva decît să scape odată de sîcîiala lor cotind-o cît mai repede, imediat după Grădina publică, pe străduțele negre unde nu mai erau case cu balcoane și oameni care își vîră nasul peste tot. Începu să fluiere din nou, nepăsător, cîntecul cu garibaldina. Și de ce să nu-l cînte adică ? Tot cîntînd ajunse în dreptul Grădinii publice, și trecu tot cîntînd mai departe printre chemările ce prin porțiunea aceea îi ajungeau la urechi pînă și din copaci. Adică de la păsările pe care răcoarea dimineții le trezise. De la cuiburile în care ele așteptau să se lumineze de ziuă ca să-și ia zborul.

XXXVII.

De îndată ce luminile se stinseră, toate deodată pînă la capătul străzii, se văzu că cerul nu mai era negru. Strada însăși se zărea albastră, între zidurile înalte care o mărgineau. Și împreună cu zgomotele care se auziră, cîntecul unui cocoș, departe, scîrțîitul unor care și mai departe, apărură și umbre de oameni care

veneau în sus, cu sclipiri metalice la înălțimea capului.

Infanteristul se încrucișă aproape numaidecît cu un șir de cinci sau șase umbre cu părul negru cîrlionțat, cu obrajii negri, cu ochii scînteietori, și după zdrențele gălbui și după șepcile lor roase își dădu seama că era vorba despre cei care urlau în tren sau despre alții tot de teapa lor, deveniți acum, ca prin farmec, mai tăcuți decît niște fantome. Abia dacă se întoarseră ca să-l privească pieziș, trecînd mai departe, fără să facă nici un zgomot, nici măcar cu picioarele pe care toți le aveau goale sau înfășurate în zdrențe. Purtau pe umeri coase, și de la ele, de la lamele purtate în dosul capului, veneau, după reflexele pe care le scoteau din cînd în cînd în legănarea mersului, sclipirile metalice. Cel de la capătul șirului își vîntură coasa în aer, cu zvîcniri repezi, într-un soi de salut pe care îl repetară și alții din alte șiruri mai depărtate sau care rămăseseră la urmă. Chemările din balcoane încetaseră, semnele pe care i le făceau oamenii cu coasele erau semne obișnuite de-ale sicilienilor, deși mai misterioase oarecum, și infanteristul nostru nu mai avu de ce să se grăbească cotind-o pe străduțele laterale. Își continuă drumul pe strada principală răspunzînd și el secerătorilor cu anumite semne, ca de tăgadă parcă, din care înțelegeai că în cele adresate lui se ascundea pînă la urmă ceva ce aducea a batjocură.

Batjocură la adresa lui ? A faptului că era soldat ? Semnele care îi fuseseră adresate de la ferestrele trenului oprit în gara din Ragusa fuseseră cam tot așa. El însă, în orice caz, nu

era intimidat de ele, le răspundea de la egal la egal, dar din ce în ce mai puţin, din ce în ce mai rar, şi în cele din urmă reveni la cîntecul lui cu garibaldina.

Îl fluiera fără să-i mai pese nici de plesniturile din limbă pe care le auzea venind din gura cîte unuia.

„Mmmm“, auzea.

„Prrr“, auzea.

La un pîrîit din buze pe care de asemenea îl auzi, nu făcu decît să înlocuiască o notă fluierată printre dinţi cu o pîrîitură printre buze. Şi se auziră rîsete. Apoi se auzi un strigăt de pe treptele bisericuţei unde stătea cocoţat zi şi noapte cerşetorul Romeo.

— Uite-l mă!

Se referea la infanteristul nostru? Arăta pe cineva? Pe cine şi cui? Infanteristul nu coti pe o străduţă neagră care dădea pe strada principală cu puţin înainte de biserică. Fu cît pe-aci s-o facă, în timp ce strigătul se repeta, reluat de alţii pe şoptite, de mai departe. Dar n-o făcu, porni cu acelaşi pas sprinten, începu din nou să fluiere garibaldina, şi ajunse în faţa lui Romeo care îl fixa cu ochi rotunzi de sub marginea roasă a unei pălăriuţe ţuguiate.

XXXVIII. În lumina care începuse să bată în roz pe alocuri, infanteristul văzu că pe ambele trotuare ale porţiunii care ducea de la biserica lui Romeo pînă la piaţă erau împrăştiate grupuri mici de oameni cu mutre smolite de secerători

care şedeau cu mîinile în buzunare. Iţi puteai da seama că sînt secerători, adică ţărani nomazi, şi după unele ciudăţenii ale îmbrăcăminţii lor, ciudăţenii pe care ţăranii legaţi de pămînturile proprii nu şi le îngăduiau niciodată. După culorile vii ale cămăşilor sau fustelor din care nu se dăduseră în lături să-şi facă petice. După anumite tăieturi triunghiulare sau rotunde pe care şi le făcuseră ici şi colo pe hainele lor ca să-şi transforme rupturile în podoabe. După cozile şi codiţele în care îşi înnodaseră, unele de altele, zdrenţele lor, pe mîneci ori pe piept, sau pe fundul pantalonilor. După cîte o cordeluţă aurie cu care unii din ei îşi adunaseră pe ceafă părul cîrlionţat şi prost tăiat. După cîte un cercel de aur pe care alţii îl purtau la una din urechi cu aceeaşi mîndrie cu care îşi purtau mustăţile.

Umblînd din loc în loc şi întotdeauna în grupuri mari, fie pentru semănături, fie pentru plivit, pentru seceratul grîului sau pentru culesul bumbacului, ei nu puneau preţ, oriunde ar fi nimerit, pe ceea ce puteau să pară, aşa după cum numai un cerşetor, un Romeo de pildă, un individ care a depăşit preocuparea de a place sau displace cuiva, îndrăznea să se poarte printre locuitorii stabili ai unui anumit oraş. Dar în timp ce lumea remarca cu o nuanţă de batjocură — atunci cînd era vorba despre un Romeo sau despre hamalul Leonardo — înfăţişarea pe care o luau cu fiecare zdreanţă nouă pe care o puneau pe ei, despre cei care invadau oraşul de trei sau patru ori pe an, împodobiţi pînă şi cu pene de struţ, cu ciucuri roşii ca de canonic, cu panaşuri de jandarm, cu găteli şi zurgălăi de

cal, lumea se mulţumea să zică „secerătorii", „plivitorii" sau cu un singur cuvînt (deşi veneau în cea mai mare parte din munţii de miazănoapte ai Siciliei însăşi „calabrazii" şi atîta tot.

Dacă infanteristul nostru avu prilejul să observe că semănau toţi, unii mai mult şi alţii mai puţin, cu Romeo, aceasta fu numai datorită înţelegerii pe care o vedea stabilindu-se între ei şi Romeo, sau mai bine zis între Romeo şi pîlcurile care huzureau pe trotuare cu mîinile în buzunare, lăsînd mereu pe alţii să urce strada principală, cu secerile în vînt, pe alţii care veneau în şiruri lungi din piaţă, din piaţa neagră şi zgomotoasă, străbătută puţin mai jos de fluturarea neîncetată a porumbeilor care se ridicau sau se lăsau pe pietre.

Secerile lor erau aşezate deoparte împreună cu desagii şi cu cratiţele pe care fiecare pîlc şi le ţinea la spate, rezemate de perete. Desagi din pînză soioasă de saltele, cu dungi roşii şi negre, roşii şi galbene, roşii şi cafenii, ceaunuri afumate pe dinafară dar de aramă sclipitoare pe dinăuntru, şi seceri rezemate de perete cu lamele întoarse în jos. Infanteristul văzu din treacăt un secerător ce-şi îndemna tovarăşul să se mişte de pe locul unde şedea pe călcîie, printre cele două şiruri ale grămezii de oameni. Scena se desfăşura cam peste drum de biserică : lîngă hotelul, încă închis, unde Romeo făcea pe lustragiul şi pe spălătoreasa. Dar chiar în clipa aceea strigătul, venind dinspre Romeo, se repetă.

Nu mai era de astă dată terranovesul „uite-l mă". Era o variantă nord-siciliană „uite-l ho", c-o urmă de sfruntare în el, deşi însemna, la fel

ca primul, „uite-l că vine". Oricum, răsună mai degrabă batjocoritor decît necesar, şi infanteristul, întorcîndu-se brusc, văzu că Romeo avea faţa congestionată ca un curcan de efortul pe care îl făcuse din gît.

Trecu pe dinaintea lui, privindu-i ţintă ochii ce-l urmăreau căscaţi şi gura întinsă de la o ureche la alta într-un rînjet care ascundea sub buzele strînse o răutăcioasă ilaritate. Îi zise fără să se oprească :

— Ai ceva cu mine ?

Şi ţinînd seama şi de surescitarea pe care strigătul, în forma cea mai potrivită lor, părea că o stîrnise printre secerătorii de pe trotuare, adăuga peste umăr :

— Şi ţie ţi se poate întîmpla să faci armata... Nu se ştie niciodată.

Auzi atunci izbucnind în urma lui rîsul de cucuvaie al lui Romeo (un fel de „che-ghe-che ! che-ghe-che !"), şi îl văzu pe Romeo însuşi învîrtindu-se, săltîndu-se pe fund şi rotindu-şi braţele în aer. Rîdea şi îl arăta cu degetul spunîndu-i că pînă una altă cu „o mamă de bătaie" avea să se aleagă „el"...

Infanteristul se trezi înconjurat de mutrele smolite ale secerătorilor.

XXXIX.

Nu erau zîmbitori. Nu erau batjocoritori. Erau doar negri şi aveau un aer înrăit sau mai degrabă plictisit de atîta înrăire.

— Tu ai fost ăla ? îl întrebă un lungan care îl înfrunta cu ochi tăioşi.

— Sigur că da! strigă cerşetorul Romeo, ridicîndu-se în picioare pe treapta unde sta. Sigur că el a fost. Cine altul putea fi? Nu mai e alt soldat pe aici. L-am văzut eu, mi-a spus-o şi garibaldina, poate şi el să spună.

— Să spună, strigau secerătorii. Să spună.

Un om călare venea din piaţă deschizîndu-şi drumul la trap în mijlocul unui zbor de aripi fluturînde pe care îl iscase printre porumbei. Infanteristul îl privi ca şi cum, într-un fel sau altul, ar fi putut să vină anume pentru el. Era un bătrîn cu o scurtă vînătorească de catifea, unul dintre cei mai răsăriţi printre vechilii marilor proprietari din Terranova, cu nişte dinţi albi şi frumoşi, cu cartuşieră şi cu carabina care i se iţea din spatele şeii.

— Giovinazzo! striga.

Cerceta mulţimea secerătorilor care se adunase în jurul infanteristului, şi se îndreptă ţintă spre ei, fără să-şi oprească murgul blînd, cu urechi de catîr, decît cînd cercul se deschise pe-o întreagă latură.

— Vrei ori nu? zise. Se adresa lunganului care îl înfruntase pe infanterist. Vrei ori nu să mergi la Settefarine? Dacă nu, mai e Ponte Olivo pentru echipa ta şi încă una, pînă sus la Sparacogna. Dar nu uita că e aproape cinci. Te înţelegi tu cu şeful unei alte echipe?

Secerătorul Giovinazzo îl ţinea pe infanteristul nostru de gulerul tunicii.

— Eu nu mă înţeleg cu nimeni, răspunse.

— Atunci du-te cu-ai tăi la Settefarine...

— V-am spus odată că nu mă duc.

— Nu te plătesc ca şi garibaldina? zise omul călare. Ea plăteşte o liră de cap pe zi şi o liră de cap plătim şi noi.

— Nu-i vorba de plată, răspunse un mărunţel care şedea în spatele lui Giovinazzo. E vorba că trebuie să ţinem seama şi de ce mîncăm.

— Şi ce vă închipuiţi? exclamă omul călare. Că o să vă dea zgîrcita aia mai bine de mîncare? Ea dă o pîine de două kile şi noi dăm una de două kile şi jumătate. Ea dă un litru de vin şi noi dăm cîte o sticlă întreagă...

— Da litrul ei, zise mărunţelul, e vin curat pe care îl poţi îndoi, pe cîtă vreme cine îţi dă o sticlă se întîmplă să ţi-o dea gata îndoită, sau şi mai rău, oţet cu apă...

— Ia te uită ce noutate! îl întrerupse omul călare. Toată lumea ştie că la secerători vinul se dă îndoit cu apă încă de pe vremea lui Noe, pentru că trebuie să ţină de sete, nu să te încingă ca alcoolul. Dar dacă zici de apă şi oţet, cred că garibaldina vă dă oţet în loc de vin curat. Altfel de ce l-aţi mai îndoi? N-aţi avea de ce să-l îndoiţi. L-aţi bea aşa cum e, v-aţi îmbăta, aţi adormi şi v-ar lovi soarele în cap...

Vorbea cu o iritată bunăvoinţă, uitîndu-se la infanterist în loc să se uite la cei cu care vorbea.

„Ce se întîmplă cu mine?“ se întreba infanteristul. Vedea că omul se uita numai la el, că îl fixa tot mai atent, şi se întreba dacă nu era ceva foarte grav ceea ce i se întîmpla cu secerătorii.

Acum reuşise să scape din mîna secerătorului Giovinazzo. Reuşise de asemenea să se tragă puţin mai în spate din mijlocul cercului, şi Giovinazzo ridicase mîinile ca să protesteze împreună cu ceilalţi, cu urlete şi gesturi, împotriva afirmaţiilor omului călare. „Ca şi cum..." striga. „Ca şi cum..." strigau şi ceilalţi.

Omul călare, fără să-şi ia ochii de la infanterist, zise că nu avea chef să stea acolo şi să discute, şi cu atît mai puţin să se roage de ei, că nu lipseau în piaţă oameni mai buni ca ei de angajat, că pierduse destul timp şi că pleca în sfîrşit. Infanteristul îi văzu ochii părăsindu-l tocmai în clipa cînd un secerător se întorcea spre el să-i spună că nu trebuia s-o ia aşa şi că dacă nu se înţelegea cu Giovinazzo putea să se înţeleagă cu el şi cu cei opt oameni pe care îi avea.

„Cum ?" striga Giovinazzo. Şi îi întreba la rînd pe secerători dacă era adevărat că se învoiau, cînd era lucru ştiut că garibaldina avea să dea douăzeci şi doi de bani în anul acela. Dar omul călare răspunse că el îi făcuse oferta lui Giovinazzo, că pentru o echipă ca aceea a lui Giovinazzo dădea o liră de cap, dar că pentru unii ca oamenii lui Tremestieri nu putea da decît optsprezece bani.

Toţi începură să ţipe. Oamenii lui Tremestieri voiau să ştie întrucît erau mai buni oamenii lui Giovinazzo. Oamenii lui Giovinazzo se ştiau mai pricepuţi în cutare şi cutare treabă decît cei ai lui Tremestieri. Răspundeau cu exclamaţii batjocoritoare care îi făceau să scrîşnească din dinţi pe tovarăşii lor din echipa lui Tremestieri.

Aşa încît se auziră, din partea acestora din urmă şi blesteme şi înjurături. Dar oamenii lui Giovinazzo păreau înclinaţi s-o lase mai moale, nu răspundeau la tot ce li se spunea, erau oameni cărora li se dăduse o satisfacţie, şi Giovinazzo se mulţumea să repete că oamenii lui Tremestieri îşi meritau soarta.

XL. Romeo rîdea din vîrful scărilor.

Savura scena rîzînd şi foindu-se şi anunţă ceasul o dată cu cele cinci bătăi de clopot care veniră dinspre piaţă, însoţite de-o deasă fluturare de aripi a zeci şi zeci de porumbei. Apoi anunţă rîzînd că omul călare pleca. Apoi strigă că şi soldatul o ştergea.

Infanteristul fu apucat de-o mînecă şi readus în grup.

Dar oamenii lui Giovinazzo nu mai erau porniţi acum decît doar pe batjocură.

— Ce-aveţi cu mine, pot să ştiu şi eu ? zicea infanteristul.

Secerătorii îşi dădeau coate, schimbau priviri, şi se întrebau unii pe alţii ce aveau cu soldatul.

— Ce avem cu el ?

— Om fi avînd noi ceva, de bună seamă...

— Ce ?

Unul, legat în jurul capului cu o batistă roşie cu boabe albe, începu să întrebe ce anume făcea un soldat.

— Mătură dormitoarele, îi răspunseră ceilalţi.

— Curăţă closetele.

— Spală oalele.

Îi răspundeau că făcea marşuri, că ducea ranița, şi el continua să repete aceeaşi întrebare, în timp ce Romeo, cocoțat pe treapta cea mai de sus, se strîmba de rîs.

— Rabdă foame, răspunse după aceea unul.

— Şi nevoi, adăugă altul.

Secerătorul cu batista în cap nu mai făcea decît un gest cu mîna şi îi era de ajuns ca să culeagă răspunsurile din cercul tovarăşilor săi secerători, iar răspunsurile nu mai erau altceva decît „rabdă foame“ sau „şi nevoi“, şi veneau în ritm de cîntec, veneau cadențat, iar pînă mai la urmă veniră de la toți în cor.

Infanteristul putea să-şi închipuie că se găseşte în mijlocul mulțimii zdrențuroase din trenul care urla, cu băiețandrii şi cu ceilalți, ba chiar şi cu frînarul, şi cei doi conductori care voiau să-l dea jos la Donnafugata, dar secerătorul cu batista în cap i se adresă acum direct ca să răspundă şi el la întrebarea lui.

— E drept, aşa e, răspunse el. Merge la război... Rabdă foame...

— Şi tu-ai fi vrut, urlă secerătorul, să-ți cărăm noi cufărul ?

Se ridică un urlet şi din mijlocul secerătorilor lui Tremestieri.

— Uitați-vă la el !

— Nu-i general !

— Nu-i nici măcar sergent !

— E doar soldat prost...

— Şi noi ar fi trebuit să-i cărăm cufărul unui soldat ?

Infanteristul încerca să spună că nu era vorba despre cuferele lui, încerca să spună şi restul

pe care l-ar fi putut spune, dar nu reuşea, secerătorii îi acopereau glasul cu urletele lor, îl ghionteau cînd dintr-o parte cînd din alta, şi mai era şi Romeo care răguşise urlînd, roşu la față ca racul.

— Eu... Eu... Eu... exclama.

La jumătatea treptelor, de sub Romeo şi de deasupra secerătorilor, apăruse mutra paznicului de noapte Galante, subțirel, mărunțel, cu nu mai multe zbîrcituri pe față şi nici mai multe fire albe la tîmple decît atîtea cîte trebuie ca să-i treci în rîndul bătrînilor şi pe cei în jur de cincizeci de ani. Avea un aer şiret, ca de spiriduş, pe care numai cei foarte înaintați în vîrstă ştiu să-l aibă. Îi amintea infanteristului nostru de bătrînelul cu steagul de manevre sub braț, întîlnit în gara Ragusa ; şi tocmai de aceea infanteristul gesticula spre el explicîndu-se.

Spunea, spunea, apoi se întrerupea ca şi cum şi-ar fi dat seama că nu poate fi auzit, dar iar o lua de la început. De altfel şi secerătorii făceau acelaşi lucru, vreo cinci sau şase, deveniți apoi şapte, opt, nouă, care îl voiau pe bătrînel drept martor, şi care toți îşi dădeau seama că nu pot fi auziți şi se întrerupeau ca s-o ia iar de la început, strigînd din ce în ce mai tare. Bătrînul se uita la infanterist şi dădea din cap, se uita la secerători şi dădea din cap, dar părea că ştie dinainte ce să creadă. Nu contenea să zîmbească cu fețişoara lui şireată, şi le făcea tuturor semn să se linişească.

— Nu-ți face sînge rău, îi zise în cele din urmă infanteristului.

Secerătorul Giovinazzo și secerătorul cu batista în cap își vorbeau la ureche pufnind în rîs, și bătrînul îi zise infanteristului că în fond nu aveau nimic cu el.

— E din pricina garibaldinei care nu mai vrea să știe de ei, îi zicea.

Continua să-și încrețească fețișoara cu strîmbături răutăcioase, și îi zicea să se pună în locul lor și să-i compătimească. Pentru că dintotdeauna ei fuseseră cei care îi seceraseră grîul garibaldinei, veniseră și în anul ăsta să i-l secere, și dintr-o dată se pomeniseră dînd din colț în colț.

— Pricepi ?... Au rămas pe dinafară... Au rămas fără lucru.

XLI.

— Cum ? întreba infanteristul.

Nu auzea. Dar din spatele bătrînelului se ridicase și vocea lui Romeo.

— Și-a cui e vina, striga, dacă au rămas fără lucru ? A cui e vina dacă garibaldina nu mai vrea să știe de ei ? A cui e vina dac-au făcut-o să se înfurie ? A cui e vina dac-au fost nevoiți să zică nu ? Au făcut-o ca să nu fie mai prejos de-un mațe-fripte de soldat și ca să nu se înjosească să-i ducă cuferele, așa încît e limpede a cui e vina, nu ? A cui poate să fie ? A cui ? A nimănui decît a lui, a soldatului...

Bătrînelul dădea din cap zîmbind.

— Dar nu de asta le arde lor acum, zise. Nu se mai simt jigniți. Nu despre asta este vorba.

E vorba c-au rămas fără de lucru și că deci el trebuie să aibă răbdare și să-i compătimească.

Se întoarse iar spre infanterist care nu-l auzea, sfătuindu-l să nu le-o ia în nume de rău, în timp ce Romeo, din spate, îl imita cu voce pițigăiată.

— Să-i compătimească ! repeta cu glas pițigăiat. Ei îl compătimesc pe el, strigă apoi, nu el pe ei.

Între timp secerătorii lansau, printre urlete și hohote de rîs, o nouă propunere în legătură cu ceea ce aveau de gînd să-i facă infanteristului.

— Să-l sărăm ! era noua propunere.

O puseseră la cale, vorbindu-și încă o dată la ureche, secerătorul Giovinazzo și secerătorul cu batista roșie, iar acum o anunțau, și toți ceilalți o aclamau.

— Să-l sărăm ! Să-l sărăm !

Îl apucară pe infanterist. Ceea ce aveau de gînd să facă era să-l trîntească pe jos, să-l țină nemișcat, să-i desfacă pantalonii, și să-l frece cu sare sau noroi, în semn de ocară și defăimare, pe părțile rușinoase.

Infanteristul se zbătea.

— Îl sărează ! urla Romeo. Se zbînțuia imitînd în batjocură fiecare mișcare și fiecare zvîcnitură a infanteristului, iar zdrențele cu care era îmbrăcat îi fluturau învălmășite în jur. Și tu ce zici ? îl întreba pe bătrînel. Să nu le-o ia în nume de rău, nu ?

Bătrînelul se mulțumea să dea din cap, sub pălăria lui de paznic de noapte. Dezaproba fără

îndoială ceea ce vedea, dar repeta totuşi că nu era nimic şi îşi însoţea cuvintele cu gesturi lente care spuneau acelaşi lucru.

Secerătorii însă nu aveau nici sare nici noroi. Se scotoceau prin buzunare. Se îndemnau unii pe alţii să meargă să strîngă un pumn de gunoi de pe uliţa cea mai apropiată, pe urmă unul dădu fuga la desagi, şi atunci secerătorul cu batista roşie făcu o a treia propunere.

— Să ne care desagii! fu propunerea lui.

Toţi o întîmpinară ca pe cea mai bună şi nimerită.

— Să ne care desagii! Să ne care desagii!

Numai Romeo nu era mulţumit. Striga că era o prostie, că n-avea nici un haz, şi că era mai mare batjocura dacă-l „sărau".

— Măcar săraţi-l înainte!

Dar secerătorii se şi apucaseră să-l tîrască pe infanterist ca să traverseze strada în direcţia desagilor. Cel cu batista roşie conducea grupul umblînd de-a-ndărătelea, şi îşi mişca mîinile ca un dirijor. „Ce face soldatul?" întreba. „Cară desagii" îi răspundeau ceilalţi.

Glasurile începuseră să se închege în ritm de cîntec aşa cum se întîmplase şi înainte.

— Soldatul?

— Merge la război.

— Soldatul?

— Rabdă foame.

— Soldatul?

— Cară desagii! Cară desagii!

Acest ultim răspuns, deşi răsuna ca o bubuitură, se spărgea de fiecare dată în hohote de

rîs; a treia oară însă se stinse într-un murmur. Venea de undeva un cal, se auzea zgomot de copite, şi toţi se opriră să privească din mijlocul străzii.

XLII.

Se întoarse şi infanteristul. Îl lăsaseră pe neaşteptate liber, putu să se scuture, să-şi aranjeze hainele, şi văzu un cal alb cu negru care dădea puternic din cap înconjurat de secerători. Văzu că semăna, la culoarea părului cel puţin, cu dulăul bătrînei doamne, dar auzi totodată şi o voce cunoscută, şi apoi văzu mai mult, văzu chiar dulăul fugindu-i înainte, şi o văzu călare chiar pe doamnă.

— Niciodată nu mi-aş fi putut închipui, exclama bătrîna, că la cinci şi jumătate aţi mai putea fi încă aici! Cum ne e învoiala, Giovinazzo? De cînd răsare soarele şi pînă apune, nu?... Diseară parcă văd c-ai să te opreşti de cum apune. Dar pînă una alta nu eşti la Bruca şi nu poţi începe. Ori vrei să mergi la seceră cînd merg avocaţii la tribunal?

Giovinazzo, cu şapca în mînă, repeta: „Atunci..." Şi Tremestieri la fel. Ţinea calul de frîu şi zicea „atunci". Voiau să zică fără îndoială că „atunci" nu erau „puşi pe liber", că înţeleseseră greşit, şi că pesemne ea nu le spusese limpede ce vrea sau că se răzgîndise în ultimul moment, dar se uitau unii la alţii şi se mulţumeau să repete „atunci".

— Atunci ce? exclama bătrîna. Am văzut de pe fereastră cine trecea şi cine nu, Marzapane da, Dardanello da, de voi însă nici urmă, şi atunci n-am avut încotro şi am venit să văd ce se întîmplă.

— Dacă-i aşa, atunci... îi ziseră, aprinşi la faţă secerătorii. Şi nu numai Giovinazzo şi Tremestieri. Ei mai ziceau şi altceva. Dacă-i aşa, garibaldino... ziceau.

— Atunci pe ziua de azi, zise bătrîna mai departe, n-o să aveţi douăzeci şi doi de bani. Dacă vă convine bine şi dacă nu şi mai bine. Am să vă dau o liră...

Secerătorii şuşoteau între ei ca şi cum ar fi vrut să spună că asta nu prea era drept. Dar mulţumirea şovăielnică de pe feţele lor nu dispărea. Dimpotrivă se înteţea.

— Atunci, garibaldino? întrebă Tremestieri.

Şi Giovinazzo:

— La Bruca să mergem?

Şi Tremestieri întregindu-i vorba:

— Şi ei şi noi să mergem la Bruca?

Doamna le răspunse c-ar fi trebuit să ştie de atîţia ani de cînd îi secerau bucatele. Dardanello îi secera Mautana. Marzapane îi secera Cappellania. N-ar fi fost deci nici un motiv ca ei doi, cu treisprezece oameni cîţi aveau, plus nouă, să nu-i secere Bruca. Sau ar fi vrut să schimbe? Ar fi trebuit să se înţeleagă cu ceilalţi doi dacă ar fi vrut să schimbe.

— Şi cît le dai oamenilor lui Marzapane? întrebă secerătorul cu batista roşie.

Bătrîna spuse că-i văzuse trecînd de la fereastra ei la patru şi jumătate. Şi că de aceea avea să-şi ţină făgăduiala cu ei şi şi cu Dardanello. Avea să le dea cîte douăzeci şi doi de bani.

— Şi nouă de ce nu ne dai tot atît? întrebă secerătorul. Nouă de ce o liră?

Şi din gura celorlalţi se auzi un murmur de protest, dar vag şi oarecum formal, aproape ritual.

— De cîte ori să vă mai spun? exclamă bătrîna. Dacă v-aş fi văzut de la fereastra mea trecînd la patru şi jumătate, v-aş fi dat şi vouă douăzeci şi doi de bani, şi n-aş mai fi venit degeaba pînă aici. Aş fi rămas acasă să mă odihnesc de oboseala drumului...

Secerătorii spuseră „asta aşa e“, spuseră „e drept“, dar voiau să mai zică şi altceva, şi unul din ei păru că începe să şi spună.

— Garibaldino, însă...

Se opri din pricina privirilor pe care i le aruncau tovarăşii săi. Se mai simţi şi înghiontit, ba şi călcat pe picioare, aşa încît îl lăsă pe cel cu batista roşie să revină la povestea cu plata.

— De mîine barem, întrebă el, ai să ne dai douăzeci şi doi de bani?

— Uite ce e, zise garibaldina atunci. Voi mergeţi, faceţi cît puteţi mai mult, şi către seară trec eu şi-am să văd...

— Ah, ga-ri-bal-di-na... porniră a cînta în cor secerătorii, scandînd silabă de silabă.

— Şi dacă ce-am să văd... urmă garibaldina.

— Ah, ga-ri-bal-di-na...

— Dac-am să fiu mulţumită...

— Ah, ga-ri-bal-di-na...

Secerătorii nu-i acoperiră glasul cu un strigăt de triumf. Fiecare își trecuse brațul pe după gîtul celui de alături, și toți se legănau și își legănau și capetele, repetînd în cor „ah, garibaldina" și scandînd răspicat silabele cuvîntului.

XLIII.

Calul începu din nou să bată din copite.

Înconjurată de secerătorii care continuau să cînte în surdină și să se legene, bătrîna o porni călare spre piață. Era fără doar și poate o femeie bătrînă, îmbrăcată de bine de rău în haine bărbătești, în cap cu o pălărie mică, împodobită cu un văl lung pe cap, cu obrajii mari căzuți, cu ochii încercănați de-o neagră oboseală, și nepieptănată, neîngrijită, deși acoperită de zorzoane, dar minunată tocmai fiindcă accepta să fie așa și nu încerca de loc să nu fie așa, bătrînă adică, dincolo de tot ce poți avea cînd încă mai ești tînăr, și totuși nu dincolo de tot ce-i aparține vieții. Îl chemă pe Don Carlos, îl fluieră, și se întorcea să-l caute cînd îl văzu cu infanteristul care venea din spate urmînd de-aproape alaiul.

— Hei, Norocosule ! îl strigă.

Ochii infanteristului străluceau. O privea, sub vălul ei cenușiu, și o găsea nu mai puțin atrăgătoare decît o fată tînără. Atrăgătoare tocmai prin bătrînețea ei, nu prin vreo rămășiță de tinerețe în ea.

Era bătrînă, în lumina zilei, cu mult mai bătrînă decît putuse să și-o închipuie infanteristul în tren, pe întuneric. Dar vie, vie în bătrînețea ei, așa cum poate fi o fată în ziua nunții ei, de pildă.

— Te-ai convins, îi strigă, că am trăsură ?

Și rîse. Dacă avea cal, nu mai putea să se îndoiască de faptul că avea și trăsură.

— De altfel voi trimite să te ia, adăugă. Ți-am promis c-am să fac din tine un om norocos și-am s-o fac...

Se întoarse în șa pentru ultima oară ca să-l întrebe unde spusese că locuiește. Dar calul o și luase la trap, secerătorii rămîneau în urmă unul după altul, și infanteristul nu se gîndea decît să treacă drumul.

Grăbise pasul.

Îl grăbea din ce în ce mai mult, fugea aproape, și ajunse în piață printre grupuri de oameni ce stăteau de vorbă, care pe jos și care călare. Din catedrala de nisip răsuna în soarele cupolei clopotul cu cele două bătăi de chemare, una lungă, alta scurtă, una lungă, alta scurtă, la prima slujbă a zilei. La fiecare bătaie porumbeii zburau din clopotniță, de pe cornișe, dintre coloane, și chiar și de pe trepte, dar se înălțau și se lăsau iar jos, se înălțau și se întorceau înapoi, ca și cum ei ar fi bătut în clopot, sau ca și cum dangătul profund al clopotului n-ar fi fost dangătul lui ci al porumbeilor înșiși și al zborului lor, de fiecare dată cînd se înălțau în aer. Infanteristul o coti pe drumul ce ducea spre mare. Drumul cobora la vale, cu dangătele clopotului ce coborau și el de pretutindeni în jurul lui, cu marea jos, la orizont, dincolo de terasele povîrnișului. Porumbeii se rotiră stră-

lucind în soare deasupra teraselor, c-o porumbiță bătrînă în fruntea lor care mîna tot stolul de porumbei și porumbițe, și infanteristul începu să cînte și mai tare ceea ce și cînta de altminteri, cîntecul lui despre „blondina“ și „capricioasa“ „garibaldină“...

Tu sei — la Stella
Di noi — Soldà...

Milano, 1950

NOTĂ

Amîndouă povestirile publicate în acest volum nu sînt de anul acesta, ci de acum douăzeci de ani prima și de acum șase ani a doua.

*

Erica și frații săi *a fost scrisă între ianuarie și iulie 1936; prietenii mei cei mai apropiați din vremea aceea o știu, și dintre ei, Vasco Pratolini, Giansiro Ferrata și Romano Bilenchi, au citit-o chiar în întregime. Pratolini a publicat un fragment din ea, în 1939, în revista florentină* Campo di Marte, *pe care o conducea împreună cu Alfonso Gatto. Un fragment mai mare (format din paginile în care se vorbește despre relațiile dintre Erica și mama ei în momentul plecării acesteia din urmă) a fost introdus de Ferrata în almanahul milanez* Il tesoretto, *din 1939. Manuscrisul s-a pierdut în timpul războiului. Regăsit în 1953 de către fiul meu Giusto într-un pachet de hîrtii și cărți care stătuse aproape zece ani la niște cunoscuți, a fost pentru prima dată publicat în întregime în iulie 1954 în revista romană* Nuovi Argomenti *a lui Alberto Moravia și Alberto Carocci.*

Într-o scrisoare către Moravia și Carocci care a apărut în revistă înaintea textului povestirii,

am explicat că Erica nu este, cum ar putea să pară, o poveste de sine stătătoare, ci preanunțul unui roman pe care nu-l putusem termina. „Cum s-a întîmplat — le scriam lui Moravia și Caruccio — că a trebuit să-l întrerup? Îi invidiez pe scriitorii care au capacitatea de-a rămîne preocupați de propria muncă în timp ce în jurul lor se dezlănțuie catastrofe și războaie... Noi avem acum o grămadă de opere tocmai mulțumită unei asemenea capacități; și eu o invidiez din toată inima la cei care o posedă, o consider o calitate care poate să-l facă mare pe un scriitor, și o recomand celor tineri, dar eu n-o am. Un mare eveniment public mă poate distrage, din păcate, și poate provoca o schimbare de preocupări în munca mea în aceeași măsură ca și o nenorocire (sau fericire) de-a mea personală. Așa izbucnirea războiului civil din Spania, în iulie 1936, m-a făcut dintr-o dată indiferent față de povestirea la care lucram de șase luni în șir. Primele vești despre Madrid și Barcelona, despre Andaluzia, despre Estramadura, despre orașele basce m-au oprit în fața ziarelor care erau pline de asemenea vești, ca în fața grilajelor lăsate ale unui pasaj de nivel. Și de-a doua zi n-am mai putut face altceva (în afară de orele de traduceri cu care-mi cîștigam pîinea pe vremea aceea) decît să citesc ziare: pe cele italienești și puține franțuzești și englezești care veneau, mereu în întîrziere și mereu neregulat la Florența. Toate acele ultime zile ale lui iulie '36. Și apoi tot august, tot septembrie, tot octombrie, tot restul acelui an și luni și luni din anul care a urmat. Cînd am reînceput

să scriu, cam prin septembrie '37, nu am făcut-o ca să reiau Erica. Ci ca să pun pe hîrtie primele pagini din Conversazione [1]. Și scrierea cărții Conversazione in Sicilia m-a îndepărtat mult prea mult de Erica..."

În aceeași scrisoare am explicat, pe lîngă aceasta, de ce, avînd totuși în cap ideile care trebuiau dezvoltate în Erica, nu mi-a mai fost cu putință să reiau și să duc la bun sfîrșit povestirea.

„Felul — scriam acolo — în care m-am obișnuit să povestesc de la Conversazione înainte nu mai este exact același în care am povestit această întîmplare. Astăzi m-am obișnuit să refer despre sentimentele și gîndurile personajelor numai cu ajutorul manifestărilor lor externe... Nu mi se mai pare natural să scriu că un anume personaj a simțit cutare lucru, sau a gîndit cutare lucru. Mi s-ar părea contrafăcut. În schimb scriind atunci această carte mi se părea mai natural (cum a fost în Piccola Borghesia, în Sardegna și în Il Garofano Rosso) să spun direct ce gîndea un personaj și ce simțea un altul. De aceea cartea e plină de simți și de gîndi, de simțea și de gîndea. Mi-ar place să povestesc urmarea întîmplărilor din ea. Dar pentru a o povesti în mod natural și pentru a salva totodată unitatea cărții ar trebui să reiau povestea de la prima frază și să repovestesc totul de la început."

Pentru a ajunge unde? Erica — spuneam în scrisoarea către Moravia și Carocci — ar fi des-

[1] În versiunea românească purtînd titlul Călătorie în Sicilia (B.P.T. 1968 traducere Elena Murgu).

coperit tot ce se petrece în viaţă, şi ar fi cunoscut totul despre ea, încet încet (şi plăcerea, şi dragostea, şi prietenia) chiar prin dezastrul propriei condiţii. S-ar fi dezvoltat (chiar în mijlocul unui asemenea dezastru) în toate direcţiile care aparţin unei făpturi omeneşti, cu toate trăsăturile care sînt proprii sufletului omenesc. Aceasta era tema specifică a cărţii. Bucuria fundamentală care, orice s-ar întîmpla, este obţinută de viaţă (de arătat acest orice s-ar întîmpla) chiar dacă se pleacă de la un dezastru absolut.

*

A doua povestire, Garibaldina, *a fost scrisă între decembrie '49 şi mai 1950. A fost publicată în foileton (în afară de două din capitolele de la mijloc, care au fost adăugate ulterior) în revista florentină* Il Ponte *a lui Piero Calamandrei şi Corrado Tumiati, în numerele din februarie, martie, aprilie şi mai 1950.*

CUPRINSUL

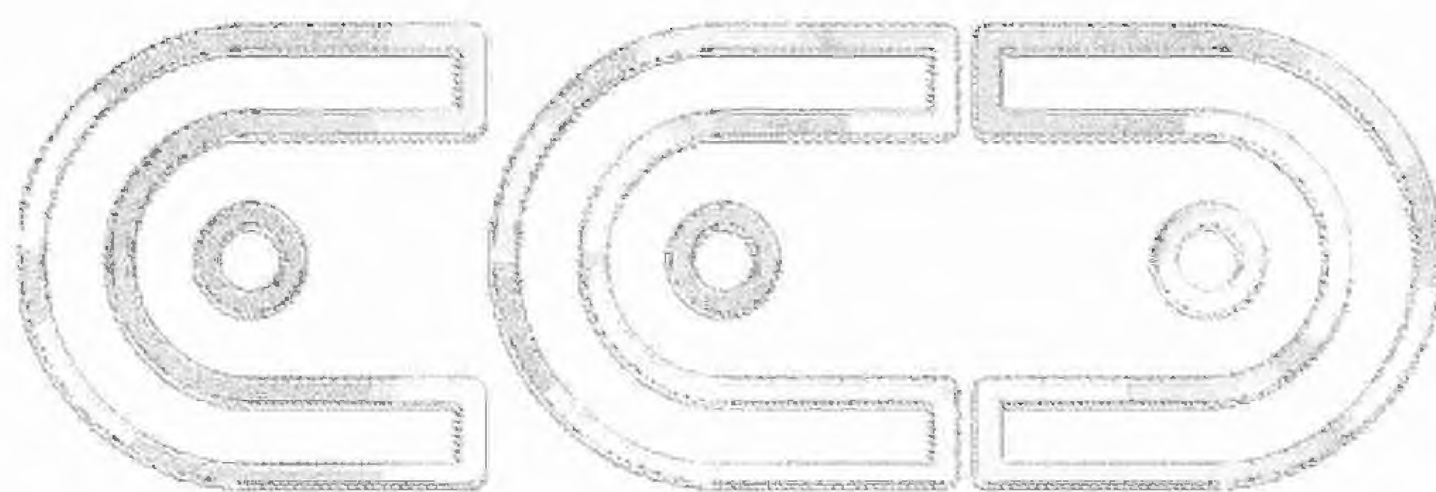
TIPARUL EXECUTAT LA

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"

Coli de tipar: 7,5; comanda nr. 3265

Scanare și prelucrare digitală

de

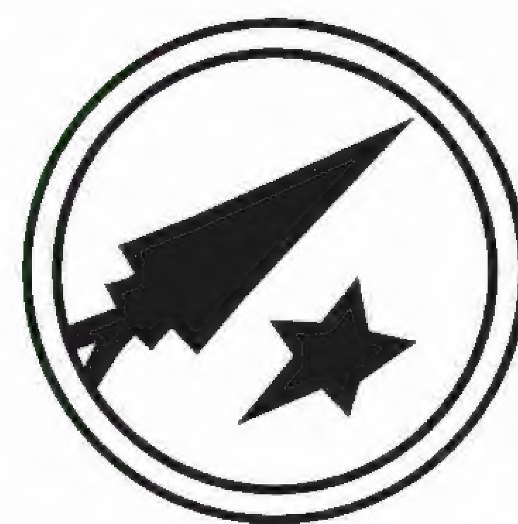

Anonim

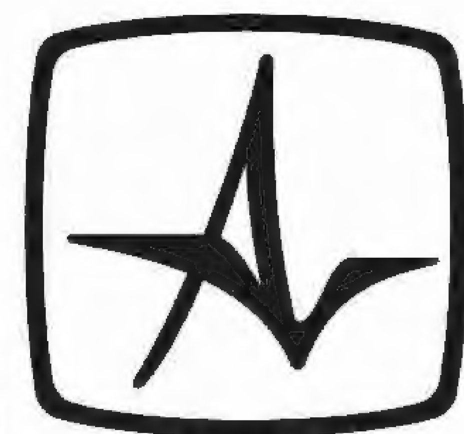

și

CAT Graur

Antwerpen

2023